

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์องค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์” ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ได้แก่

1. ทฤษฎีสื่อสารมวลชน (Four Theories of the Press)
2. ความรับผิดชอบต่อสังคมของหนังสือพิมพ์ (Social Responsibility)
 - แนวคิดสุนัขเฝ้าบ้าน (Watchdog)
 - แนวคิดเกี่ยวกับการรายงานข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Journalism)
 - รายงานสถานการณ์ด้านการคุกคามสื่อมวลชน
3. ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda setting Theory)
4. จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพนักหนังสือพิมพ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีสื่อสารมวลชน (Four Theories of the Press)

ทฤษฎีสี่สถาบันของหนังสือพิมพ์ (Four Theories of the Press) เป็นทฤษฎีที่อธิบายรูปแบบของสื่อมวลชน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามรูปแบบการปกครองของแต่ละประเทศซึ่ง Siebert, Peterson and Schramm (1973, p. 6) ได้แบ่งดังนี้

1. ทฤษฎีอำนาจนิยม (Authoritarian Theory) ซึ่งเกิดขึ้นในยุคการปกครองแบบอำนาจนิยม ในยุคของนักปราชญ์นามว่า Plato ถึงยุคของ Machiavelli
 2. ทฤษฎีเสรีนิยม (Libertarian Theory) เกิดขึ้นในยุค Milton, Mill และยุคแห่งการรู้แจ้งเห็นจริง (Enlightenment)
 3. ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility Theory) เกิดขึ้นในยุคที่สื่อมวลชนมีวิวัฒนาการเกิดสื่อมวลชนหลากหลายแขนงและเติบโตขึ้นอย่างมาก
 4. ทฤษฎีเบ็ดเสร็จนิยมแบบโซเวียต (Soviet-Totalitarian Theory) เกิดขึ้นจากนักคิดกลุ่มคอมมิวนิสต์คือ Marx, Lenin, Stalin และเผด็จการพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียต
- ทฤษฎีสื่อสารมวลชน มีรายละเอียดที่สำคัญต่อไปนี้

1. ทฤษฎีอำนาจนิยม (Authoritarian Theory)

ทฤษฎีนี้กำเนิดในประเทศอังกฤษระหว่างศตวรรษที่ 16 และ 17 ตามแนวคิดนี้ สื่อมวลชนดำเนินการโดยเอกชนต้องสนับสนุนนโยบายรัฐ สื่อมวลชนถูกควบคุมโดยรัฐในรูปของการออกใบอนุญาต อาจมีการเซ็นเซอร์เนื้อหา การวิพากษ์วิจารณ์รัฐกระทำไม่ได้ ซึ่งสื่อมวลชนจะต้องสนับสนุนและส่งเสริมนโยบายของรัฐบาล เพื่อรับใช้รัฐบาล สื่อมวลชนไม่สามารถจะรายงานข่าวหรือวิจารณ์นโยบายของรัฐบาล ตามทฤษฎีนี้มีหลายประเทศ เช่น ประเทศสเปน ประเทศโปรตุเกส หลายประเทศในลาตินอเมริกา และตะวันออก (พัชณี เที่ยงจรยา และคณะ, 2541, น. 157-158) หลักการของทฤษฎีสรุปได้ดังนี้ (พีระ จิโรภณ, 2548, น. 148-149)

1. สื่อมวลชนกระทำการใด ๆ ที่อาจเป็นการบ่อนทำลายผู้มีอำนาจในรัฐและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมไม่ได้
2. สื่อมวลชนจักต้องอยู่ภายใต้การเชื่อฟังต่อผู้กุมอำนาจในรัฐเสมอ
3. สื่อมวลชนควรหลีกเลี่ยงการสร้างความขุ่นมัวหรือก้าวร้าวต่อเสียงส่วนใหญ่ ต่อผู้มีอำนาจเหนือ และต่อศีลธรรมจรรยาและค่านิยมทางการเมือง
4. การเซ็นเซอร์หรือตรวจตรามีความชอบธรรม กระทำได้เพื่อบังคับให้สื่อมวลชนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้
5. การโจมตีผู้มีอำนาจ การเบี่ยงเบนจากนโยบายรัฐบาล และการรุกร้าต่อศีลธรรมอันดีถือว่าเป็นการก้าวร้าวทางอาชญากรรม
6. นักวารสารศาสตร์หรือนักวิชาชีพสื่อมวลชนต้องไม่มีอิสระจากข้อกำหนดขององค์กรสื่ออื่น ๆ

2. ทฤษฎีอิสรภาพนิยม (Libertarian Theory)

ภายใต้ระบบนี้สื่อมวลชนมีหน้าที่แจ้งข่าวสารให้ข้อเท็จจริงกับประชาชน ให้ความสำคัญบันเทิง จัดหาหรือหาโฆษณาแจ้งความในฐานะแหล่งสนับสนุนทางการเงิน สื่อมวลชนมีสิทธิหน้าที่ตรวจตรารัฐบาล มิให้เจ้าหน้าที่รัฐบาลใช้อำนาจเกินขอบเขต ปรัชญาพื้นฐานของทฤษฎีนี้มาจากแนวคิดนักปราชญ์หลายคน เช่น Milton, Locke มีความเห็นว่าประชาชนมีสิทธิที่จะรับรู้ข้อเท็จจริงและความเป็นไปของสังคม ซึ่งแนวคิดนี้ทำให้เกิดแนวคิดเรื่อง “ตลาดเสรีของความคิดเห็น” (open market place of ideas)

ทฤษฎีนี้ สื่อมวลชนจะถูกควบคุมโดยประชาชน จะปฏิเสธหรือยอมรับสื่อก็ตามแต่ เห็นควร สื่อมวลชนทำหน้าที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของรัฐบาลกับประชาชนในปัจจุบันมีประเทศ อังกฤษ และประเทศทางตะวันตก หลายประเทศมีระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ (พัชนี เหยยจรรยา และคณะ, 2541, น. 158) หลักการของทฤษฎีสามารถสรุปได้ดังนี้ (พีระ จิรโสภณ, 2548, น. 149-150)

1. สื่อมวลชนจะต้องปลอดจากการเซ็นเซอร์หรือตรวจตราจากหน่วยงานใด ๆ
2. การดำเนินงานสื่อมวลชนทั้งการผลิตและเผยแพร่จะต้องเปิดกว้างทั่วไป ไม่ว่าใครหรือคนกลุ่มใด โดยไม่จำเป็นต้องมีใบอนุญาต
3. การวิจารณ์โจมตีต่อรัฐบาล เจ้าหน้าที่รัฐ หรือพรรคการเมือง ถือเป็นหน้าที่ในการสอดส่องรัฐบาล โดยสื่อมวลชนจะถูกกลบโหมไม่ได้ (เว้นโจมตีส่วนบุคคล หรือกบฏทำลายความมั่นคง)
4. จะต้องไม่มีการบังคับในการตีพิมพ์หรือเสนอสิ่งใด ๆ
5. ความผิดพลาดในการนำเสนอจะได้รับการปกป้องเท่าเทียมกันด้วยสัจธรรมในเรื่องความคิดเห็นหรือความเชื่อ
6. ไม่มีการจำกัดโดยกฎหมายในการเก็บรวบรวม หรือการแสวงหาข่าวสารสำหรับการตีพิมพ์หรือนำเสนอ
7. ไม่มีการจำกัดการนำเข้าหรือส่งออกข่าวสารระหว่างประเทศ
8. นักวารสารศาสตร์จะต้องสามารถอ้างความเป็นอิสระทางวิชาชีพได้มากเพียงพอสำหรับการปฏิบัติงานภายใต้องค์กรของตน

3. ทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์ (Soviet-Communist Theory)

ทฤษฎีนี้ถือว่าสื่อมวลชนเป็นกระบอกเสียงของรัฐและพรรค โดยถูกใช้เพื่อรักษาความเป็นเอกภาคของรัฐและพรรค ใช้เป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อและการชักจูง วัตถุประสงค์สำคัญของทฤษฎีนี้คือ เพื่อช่วยความสำเร็จและความสืบเนื่องของระบบโซเวียต โดยเฉพาะอำนาจเผด็จการของพรรค การควบคุมสื่อมวลชนทำโดยการควบคุมดูแล และการดำเนินการทางเศรษฐกิจและการเมืองของรัฐบาล (พัชนี เหยยจรรยา และคณะ, 2541, น. 158) หลักการทฤษฎีสื่อมวลชนของโซเวียตคอมมิวนิสต์ สรุปได้ดังนี้ (พีระ จิรโสภณ, 2548, น. 151)

1. สื่อมวลชนจะต้องบริการรับใช้ผลประโยชน์ และอยู่ในการควบคุมของหน่วยงานชนชั้นแรงงาน
2. สื่อมวลชนไม่ควรเป็นเจ้าของโดยเอกชน
3. สื่อมวลชนจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยวิธีการขัดเกลาทางสังคมไปสู่บรรทัดฐานที่ต้องการ ให้การศึกษา ให้ข่าวสาร และผลักดันให้มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง
4. ภายใต้ภาวะรับผิดชอบต่อสังคม สื่อมวลชนจะต้องตอบสนองความปรารถนาและความต้องการจำเป็นของผู้รับสาร
5. สังคมมีสิทธิจะใช้วิธีการเซ็นเซอร์ตรวจตรา หรือวิธีการทางกฎหมายอย่างอื่นเพื่อป้องกันหรือลดโทษการเผยแพร่ที่เป็นปฏิปักษ์กับสังคม
6. สื่อมวลชนควรจะทำให้ความเห็นเกี่ยวกับสังคมในลักษณะที่สมบูรณ์ และต้องความเป็นจริงตามหลักการของมาร์กซ์-เลนิน
7. สื่อมวลชนควรจะต้องสนับสนุนความเคลื่อนไหวในทางก้าวหน้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ
8. นักวารสารศาสตร์เป็นนักวิชาชีพที่มีความรับผิดชอบ ซึ่งมุ่งมั่นและมีแนวความคิดสอดคล้องกับผลประโยชน์สูงสุดของสังคม

4. ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility Theory)

ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นจากการที่สื่อมวลชนทั้งหลาย ตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบต่อตนเองมากขึ้น โดยมีจรรยาบรรณต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและคำนึงถึงความต้องการของประชาชนมากขึ้น จุดสำคัญของทฤษฎีนี้คือ สื่อมวลชนมีหน้าที่แจ้งข่าวสาร ให้ความบันเทิง ยกย่องสติปัญญาของประชาชน ให้เห็นคุณค่าของการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการควบคุมสื่อมวลชน ทำโดยมติของประชาชน ปฏิกริยาของผู้อ่านผู้ฟัง และจริยธรรมในทางวิชาชีพ (พัชนี เที่ยจรรยา และคณะ, 2541, น. 158) หลักการสำคัญของทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมสรุปได้ดังนี้ (พีระ จิโรโสภณ, 2548, น. 150)

1. สื่อมวลชนควรจะต้องยอมรับ และปฏิบัติให้ลุล่วงในภาระหน้าที่ที่เป็นพันธกิจต่อสังคม
2. ภาระหน้าที่เหล่านี้ โดยหลักสำคัญต้องบรรลุถึงมาตรฐานวิชาชีพในด้านข่าวสาร จรรยาบรรณ ความถูกต้อง ความเป็นกลาง และความสมดุล

3. ในการยอมรับและนำไปปฏิบัติของภาระหน้าที่เหล่านี้ สื่อมวลชนจะควบคุมตนเองภายใต้กรอบแห่งกฎหมายและสถาบันที่ดำรงอยู่

4. สื่อมวลชนควรจะต้องหลีกเลี่ยงสิ่งใดก็ตามอาจจะนำไปสู่อาชญากรรม ความรุนแรง หรือความไม่สงบ หรือแสดงความก้าวร้าวต่อเชื้อชาติหรือศาสนาของชนกลุ่มน้อยในสังคม

5. สื่อมวลชนโดยทั่วไปควรจะเปิดกว้าง และสะท้อนความหลากหลายของสังคม เปิดโอกาสให้ความคิดเห็นของทุกฝ่ายได้เข้าถึง และให้สิทธิประชาชนในการที่จะตอบกลับมายังสื่อมวลชน

6. สังคมและสาธารณชนมีสิทธิที่จะคาดหวังการปฏิบัติในระดับมาตรฐานที่สูงของสื่อมวลชนและการแทรกแซงอาจจะต้องถือว่าไม่เป็นเรื่องผิด หากเพื่อความดีงามของสาธารณชน

7. นักวารสารศาสตร์และวิชาชีพสื่อมวลชนจะต้องเป็นที่วางใจหรือเชื่อถือได้ของสังคม เช่นเดียวกับนายจ้างหรือตลาดผู้บริโภคสื่อ

โดยทั่วไปแล้วทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม ถือเป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นในประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย ที่หนังสือพิมพ์มีอิสรภาพ และถือว่าการใช้อิสรภาพต้องคู่ไปกับสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม หนังสือพิมพ์จึงต้องให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคม และสังคมยังคาดหวังให้หนังสือพิมพ์มีความรับผิดชอบต่อสังคม ด้วยการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมนี้เป็นสิ่งสำคัญที่เชื่อมโยงกับการทำหน้าที่สุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility Theory) มาใช้เพื่อจะนำมาสร้างเป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังนั้น จึงได้รวบรวมแนวคิดที่กล่าวถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะกล่าวต่อไปดังนี้

ความรับผิดชอบต่อสังคมของหนังสือพิมพ์ (Social Responsibility)

Siebert, Peterson and Schramm (1973, p. 74) กล่าวว่าทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมนั้น มีหลักสำคัญที่เชื่อว่าอิสระของหนังสือพิมพ์ต้องมาพร้อมกับหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อสังคม และการที่จะทำให้นหนังสือพิมพ์ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม และแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมนั้น จะต้องอยู่ในระบบของเสรีนิยมที่มุ่งสนองความต้องการของสังคมเป็นหลัก ดังนั้นหนังสือพิมพ์ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมจะต้องมีหน้าที่พื้นฐาน 6 ประการ ได้แก่

1. รับผิดชอบต่อระบบการเมืองโดยให้ข้อมูล ประเด็นถกเถียงและการแสดงความคิดเห็นทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยเกี่ยวกับกิจการสาธารณะ

2. ให้ความกระจ่างชัดต่อสาธารณชน ในฐานะที่เสมือนประชาชนเป็นรัฐบาลด้วยตนเอง
3. ปกป้องสิทธิของประชาชนโดยทำหน้าที่ “สุนัขเฝ้าบ้าน” ที่คอยตรวจสอบรัฐบาล
4. รับใช้ระบบเศรษฐกิจโดยนำ “ผู้ซื้อ” และ “ผู้ขาย” สินค้าและบริการต่าง ๆ มาพบกัน เพื่อให้เกิด การซื้อขายสินค้าผ่านการเป็นสื่อกลางโฆษณาสินค้าและบริการทางหนังสือพิมพ์
5. ให้ความบันเทิงความเพลิดเพลินใจแก่ประชาชน
6. รักษาสถานะทางการเงินของตนเองให้เข้มแข็งเพื่อที่จะอิสระจากแรงกดดันและอิทธิพลทางการเงินจากกลุ่มอื่น ๆ

นอกจากนี้ Siebert, Peterson and Schramm (1973, p. 94) ยังชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวพันระหว่างหนังสือพิมพ์กับรัฐบาลภายใต้ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม ว่ารัฐบาลไม่เพียงแต่จะให้อิสรภาพแก่หนังสือพิมพ์เท่านั้น แต่ยังต้องให้การสนับสนุนแก่หนังสือพิมพ์ด้วย กล่าวคือ รัฐบาลจะต้องมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะให้หลักประกันได้ว่าหนังสือพิมพ์จะมีอิสรภาพอย่างแท้จริง รัฐบาลจะต้องจำกัดตนเองมิให้เข้าไปก้าวกาย หรือออกกฎระเบียบหรือกดดัน เพื่อให้หนังสือพิมพ์นำเสนอความเห็นไปในทิศทางที่รัฐบาลต้องการด้วยถือว่า ประชาชนมีสิทธิที่จะรับรู้ข่าวสารและแสดงความคิดเห็น ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมยังได้ให้ความสำคัญสิทธิการแสดงความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งถือเป็นจุดแตกต่างจากทฤษฎีเสรีนิยม กล่าวคือ ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคมถือว่าประชาชนมีสิทธิในการแสดงออก แต่สิทธินี้ต้องใช้คู่กับหน้าที่เสมอ เช่นเดียวกับ Hodges (1986, pp. 19-21) อธิบายเพิ่มเติมว่าความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์มี 3 ระดับ ได้แก่

1. ความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย (Assigned Responsibilities) ในบางประเทศหนังสือพิมพ์อาจมีความรับผิดชอบ ตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลในฐานะที่เป็นแขนขาของรัฐบาล หรือส่วนตัวของนักหนังสือพิมพ์เองก็ได้รับมอบหมายความรับผิดชอบจากบริษัทเจ้าของหนังสือพิมพ์ที่ตนเองทำงานอยู่ โดยต้องทำหน้าที่ตามนโยบายของหนังสือพิมพ์ ความรับผิดชอบในระดับนี้เป็นความรับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น ไม่ใช่ความรับผิดชอบต่อสังคม
2. ความรับผิดชอบตามข้อตกลงร่วมกัน (Contracted Responsibilities) ความรับผิดชอบในระดับนี้เป็นความรับผิดชอบในการตกลงร่วมกัน ถึงแม้ไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ก็ถือว่ามีผลสำคัญเช่นกัน สังคมเปิดโอกาสให้หนังสือพิมพ์มีเสรีภาพการทำงานที่โดยมีข้อตกลงว่าหนังสือพิมพ์จะต้องตอบสนองความต้องการ ข่าวสารและความคิดเห็นของสังคม โดยส่วนตัวของนักหนังสือพิมพ์จะมีความรับผิดชอบตามข้อตกลงร่วมกันกับคน 2 กลุ่มคือ

บริษัทที่เป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์และผู้อ่าน ข้อตกลงที่มีต่อความรับผิดชอบผู้อ่านนั้นจะสะท้อนให้เห็นจากการทำหน้าที่และเป้าหมายของหนังสือพิมพ์

3. ความรับผิดชอบที่กำหนดขึ้นด้วยตนเอง (Self-Imposed Responsibilities) ความรับผิดชอบในลักษณะแบบที่ 3 นี้ เป็นความรับผิดชอบที่บุคคลมีต่อคนอื่น โดยการตระหนักรู้ด้วยตนเอง โดยส่วนตัวของนักหนังสือพิมพ์จะมีสำนึกที่จะตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบต่อคนอื่นได้และสามารถสร้างความรับผิดชอบขึ้นมาด้วยการทำหน้าที่อย่างดีที่สุด อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงแล้วไม่ใช่ทุกข่าวทุกคนจะมีจิตสำนึกแห่งความเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ดีได้ทุกคน

เห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับระดับความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์ ตามที่ได้กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงสถานะความเป็นจริงของการทำหน้าที่ของนักหนังสือพิมพ์ ว่าได้ทำหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่หนังสือพิมพ์จะต้องคำนึงถึงและยึดถือหลักปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่าหากหนังสือพิมพ์มีความรับผิดชอบต่อสังคมแล้ว หนังสือพิมพ์ต้องมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามความรับผิดชอบต่อสังคม ดังนั้นนักทฤษฎีสื่อสารและนักวิชาการหลายคนได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ (Functions) ของหนังสือพิมพ์ พอจะรวบรวมได้ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการแม็คไบรด์ McBride Commission (อ้างถึงใน ชวรัตน์ เชิดชัย, 2545, น. 182) ได้ประมวลบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารที่มองจาก 2 มุมคือมุมมองของปัจเจกชนและมุมมองจากสังคมส่วนรวมจากมุมมองจากปัจเจกบุคคล การสื่อสารมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ 8 ประการ ได้แก่ 1) การให้ข่าวสาร (Information) 2) การให้การเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) 3) การกระตุ้น (Motivation) 4) การถกเถียงและอภิปราย (Debate and discussion) 5) การให้การศึกษ (Education) 6) การส่งเสริมวัฒนธรรม 7) การให้ความบันเทิง (Entertainment) และ 8) การประสานสามัคคี (Integration) ส่วนมุมมองทางสังคมนั้น คือ บทบาทหน้าที่ในการจรรโลงให้สังคมอยู่ได้ ให้สังคมได้รับรู้เรื่องราวข่าวสารทุกชนิด รัฐบาลควรรับรู้เรื่องราวและข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่เกี่ยวกับประชาชน วงการธุรกิจอุตสาหกรรมเรื่องราวเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายและบริโภค สถาบันการศึกษาและมหาวิทยาลัยย่อมมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารที่มีประสิทธิภาพองค์กรทุกชนิดในสังคมย่อมต้องการข่าวสารที่จำเป็นและเพียงพอเพื่อให้การปฏิบัติงานประจำวันดำเนินไปอย่างได้ผล

Lasswell (อ้างถึงใน พีระ จิโรโสภณ, 2548, น. 140) เสนอว่าการสื่อสารมีบทบาทหน้าที่ 3 ประการ คือ

1. สอดส่องดูแลระมัดระวังส่งแวดล้อมให้กับสังคม (ให้สมาชิกในสังคมตระหนักรู้เพื่อการปรับตัว)

2. ประสานเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของสังคมหรือสมาชิกในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการตอบสนอง (รับรู้หรือเข้าใจความหมาย) ต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคมทำให้สังคมเป็นปึกแผ่นสมานฉันท์

3. การถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมให้กับสมาชิกจากรุ่นหนึ่งสืบท่อไปอีกรุ่นหนึ่ง

Wright (อ้างถึงใน พีระ จิโรโสภณ, 2548, น. 140) เพิ่มเติมอีก 2 ประการ คือ

4. ให้ความบันเทิงเพื่อจรรโลงใจสังคมให้มีความสุข สนุกสนาน ความบันเทิงเชิงธรรมะ ซึ่งเป็นการสร้างสมดุลทางจิตใจจากภาวะกดดันจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมและ McQuial (อ้างถึงใน พีระ จิโรโสภณ, 2548, น. 140) ได้ผนวกหน้าที่หรือจุดมุ่งหมายประการที่ 5 ของบทบาทสื่อมวลชนต่อสังคม คือ

5. การรณรงค์ให้เกิดความเคลื่อนไหว (mobilization) เพื่อการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสังคม

นอกจากนี้ Ferguson and Patten (1993, pp. 27-30) ยังเพิ่มเติมหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ซึ่งมีหน้าที่ ในหลายด้าน อันได้แก่

1. หน้าที่ด้านการเมือง (the political function) หนังสือพิมพ์มีอิสระในการนำเสนอข่าวว่าจะต้องมีความรับผิดชอบต่อกัน ดังนั้นหนังสือพิมพ์จะต้องให้ข่าวสารข้อมูลเพื่อช่วยให้ประชาชนได้ตัดสินใจในการเมืองได้ โดยเฉพาะการต่อสู้กับความพยายามของรัฐบาลในการบริหารประเทศอย่างมีเบื้องหลัง หนังสือพิมพ์ต้องเฝ้าจับผิดเรื่องหลอกลวงหรือการกระทำที่ไม่ถูกต้อง

2. หน้าที่ทางด้านเศรษฐกิจ (The Economic Function) เนื่องจากความจำเป็นที่สาธารณชนต้องการข่าวสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ดังนั้นหนังสือพิมพ์ต้องให้ข้อมูลสินค้าผ่านการโฆษณา ซึ่งก็จะทำให้เกิดการเติบโตของเศรษฐกิจ

3. หน้าที่ยามเฝ้าสังคม (The Sentry Function) หนังสือพิมพ์ไม่ใช่มีหน้าที่ในการรายงานข่าวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเท่านั้น แต่เฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดในอนาคตด้วย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิต

4. หน้าที่ในการบันทึกเก็บรักษาข้อมูล (The Record-keeping Function) หนังสือพิมพ์ควรทำหน้าที่ในการบันทึกเรื่องราวข่าวสาร ข้อมูลในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก

5. หน้าที่บันเทิง (The Entertainment Function) หนังสือพิมพ์นอกจากจะมีองค์ประกอบของข่าวสารแล้ว ยังต้องมีเรื่องราวด้านบันเทิง การ์ตูน หรือรูปภาพ ที่จะช่วยตอบสนองความต้องการของผู้อ่านด้วย

6. หน้าที่ทางสังคม (The Social Function) ในอดีตที่ยังไม่มีหนังสือพิมพ์ เรารับทราบข่าวสารด้วยการบอกต่อ ๆ กันแต่หน้าที่ในการบอกกล่าวนี้ในสังคมนี้ ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ไปแล้ว

7. หน้าที่เป็นตลาดแห่งความคิด (The Marketplace Function) หนังสือพิมพ์ช่วยให้เกิดพื้นที่สำหรับการแสดงความคิดเห็นอันหลากหลาย เป็นเสมือนตลาดแห่งความคิดที่ผู้อ่านสามารถนำเสนอความคิดต่าง ๆ ที่ผู้อ่านได้รับรู้และเลือก เปรียบเสมือนการเลือกซื้อสินค้าในตลาด

8. หน้าที่ในการสร้างวาระในสังคม (The Agenda-setting Function) คือเป็นหน้าที่ที่ชี้ให้เห็นถึงพลังของหนังสือพิมพ์ ที่จะกำหนดเรื่องราว ที่สาธารณชนสามารถนำมาพูดคุยนกลายเป็นวาระทางสังคมได้ หนังสือพิมพ์จะเป็นผู้กำหนดวาระของสังคม

ในส่วนของนักวิชาการด้านวารสารศาสตร์และสื่อมวลชน ไทยได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของสื่อมวลชนและหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีประเด็นหลักที่สอดคล้องกับนักวิชาการต่างประเทศ แต่มีรายละเอียดบางประการที่เหมาะสมกับประเทศไทยพอจะประมวลได้ดังนี้

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2533, น. 35) สรุปถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนซึ่งมีอยู่ 6 ประการดังต่อไปนี้ คือ 1) การแจ้งข่าวสาร (Information) 2) การให้ความรู้ (Instruction) 3) การวิเคราะห์และแปลความ (Analysis and Interpretation) 4) การโน้มน้าวใจและประชาสัมพันธ์ (Persuasion and Public Relations) 5) การขายและโฆษณา (Sales and Advertising) และ 6) ความบันเทิง (Art and Entertainment) ภารกิจทั้ง 6 ประการนี้มุ่งเน้นการสนองต่อผู้รับสาร มากกว่าคำนึงถึงหน้าที่โดยตัวเองของสื่อมวลชน เห็นได้ว่าบทบาทของสื่อมวลชน เป็นบทบาทอย่างกว้าง ๆ หากจำแนกส่วนประกอบออกส่วน ๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม บทบาทสื่อมวลชนสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องได้ทุกวงการ เช่น การรณรงค์การเมือง การส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมการศึกษา หรือการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้แก่หน่วยงานรัฐบาลหรือเอกชน

มาลี บุญศิริพันธ์ (2550, น. 10-12) นักวิชาการด้านวารสารศาสตร์เสนอหน้าที่หลักของหนังสือพิมพ์ไว้ 4 ประการ คือ 1) หน้าที่รายงานข่าวสารความเคลื่อนไหวในสังคม (to inform) 2) เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ในสังคม (to give opinion) 3) ให้ความผ่อนคลาย/สละบันเทิงแก่ผู้อ่าน (to entertain) และ 4) เป็นสื่อกลางโฆษณาสินค้าให้ผู้บริโภค (to advertise) ซึ่งหน้าที่ 4 ประการดังกล่าวมานี้สรุปได้ว่า บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต้องคอยทำหน้าที่รายงานข้อมูลข่าวสารและความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ รวมถึงทำหน้าที่ให้ความบันเทิง เพื่อคลายความตึงเครียด นอกจากนี้แล้ว หนังสือพิมพ์ยังเป็นสื่อกลางคอยโฆษณา

ประชาสัมพันธสินค้าของผู้ประกอบการ เพื่อกระตุ้นให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น เช่นเดียวกับ พิศิษฐ์ ชวาลาธวัช (2549, น. 290-294) อธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของผู้สื่อข่าว มีหน้าที่ ดังนี้

1. ให้ความบันเทิงและสัจจะ มนุษย์ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ ดังนั้นสื่อมวลชน จึงคาดหวังจากสังคมในการให้ความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ ความบันเทิงที่ถูกเสนอไปนั้น ให้ขึ้นอยู่กับ “สัจจะอันถูกถ่วง และข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่ซื่อสัตย์ต่อผู้อ่าน”

2. ประดุจหนึ่งสถาบันสาธารณะมีหน้าที่รับใช้สังคม ถือเป็นกลไกที่สำคัญของ สื่อมวลชน ซึ่งจะต้องระวังในการถูกใช้เป็นเครื่องมือแก่ผู้มีอำนาจรัฐ ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางเศรษฐกิจ หรือผู้มีอิทธิพลในการสร้างกระแสข่าว ทั้งทางตรงหรืออ้อม

3. ชุติภัย แสวงหาและทำความเข้าใจให้ปรากฏ ผู้สื่อข่าวมีบทบาททำความเข้าใจที่ซ่อนเร้นให้ปรากฏเป็นข่าวขึ้นมา ซึ่งผู้สื่อข่าวจะต้องพิจารณาให้รอบคอบ ไม่ลำเอียง มีศีลธรรมการเสนอข่าว ให้ชัดเจนและรอบด้าน เพื่อป้องกันมิให้สังคมได้รับผลร้ายต่อเรื่องราวนั้น ๆ

4. ผู้สื่อข่าวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมทั้งภายในและนอกประเทศ ผู้สื่อข่าวจะต้องรอบรู้และถ่ายทอดเรื่องราวให้ทันเวลาและทันสมัยอยู่เสมอ

5. ผู้สื่อข่าวกับความเชื่อถือได้ ชาวที่ถูกรายงานผ่านสื่อมวลชนต้องนำมาด้วยความน่าศรัทธาและความน่าเชื่อถือปราศจากการลำเอียงใด ๆ ผู้สื่อข่าวควรให้ข้อเท็จจริงอย่างลึกซึ้งพอให้สังคมคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง

6. ผู้สื่อข่าวกับการคุ้มครองสิทธิปัญหาทางสังคม การนำเสนอข่าวมุ่งหวังที่จะยกระดับความคิดทางสังคมให้ทันสมัยต่อสิ่งที่เกิดขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนทางโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ผู้สื่อข่าวต้องศึกษาหาข้อมูลที่สังคมรับรู้อย่างฉับพลัน มุ่งสร้างสรรค์สังคมในการเสนอข่าวเป็นฐานความคิดให้สังคมเข้มแข็ง

สรุปได้ว่า หน้าที่ของหนังสือพิมพ์ตามหลักความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมโดยรวมประกอบด้วยหน้าที่ด้านการให้ข่าวสาร ความรู้ ความบันเทิง อันเป็นพื้นฐานที่ตอบสนองความต้องการข่าวสารของประชาชน รวมถึงสร้างวาระข่าวสารต่าง ๆ แก่สังคม ไม่เพียงเท่านั้น หนังสือพิมพ์ยังได้รับการยอมรับว่ามีบทบาทสำคัญต่อสังคมนอกเหนือไปจากการให้ข่าวสาร ความรู้ และความบันเทิง โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตย หนังสือพิมพ์มีบทบาทสำคัญคือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น สะท้อนปัญหาของประชาชน สร้างการมีส่วนร่วมในการปกครองด้วยการเป็นตัวกลางเชื่อมโยงประชาชนกับรัฐบาล และที่สำคัญคือบทบาทตรวจสอบ รัฐบาล ด้วยการสอดส่องการทำงานของรัฐบาลแทนประชาชน และส่งสัญญาณเตือนให้ประชาชน

ได้ทราบว่ารัฐบาลของตนเองนั้น มีการดำเนินงานโดยสุจริตหรือไม่ มีการคอร์รัปชันหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ซึ่งถือเป็นบทบาทสำคัญที่จะทำให้เกิดบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์บทบาท ดังกล่าวนี้นี้ เป็นประเด็นสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมความเป็นมาและแนวคิดเกี่ยวกับ บทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดสุนัขเฝ้าบ้าน (Watchdog)

ย้อนไปศตวรรษที่ 18 นักหนังสือพิมพ์ได้รับการกล่าวอ้างว่าเป็นเสมือน “ฐานันดรที่ 4” หรือ The fourth estate ที่มีอำนาจทางสังคมสูงสุดของยุโรป เพิ่มเติมจากกลุ่มที่ถือว่ามีอำนาจ 3 กลุ่ม ได้แก่ ฐานันดรที่ 1 คือ ผู้นำทางศาสนาจักร (The Lords Spiritual) ฐานันดรที่ 2 คือ ผู้นำทางอาณาจักร หรือทางฆราวาส (The Lords Temporal) และฐานันดรที่ 3 คือ ผู้แทนราษฎร (The House of Commons) ผู้ที่ใช้ วลี “ฐานันดรที่ 4” เป็นคนแรก คือ นักเขียน นักการเมืองชาวอังกฤษชื่อ Edmund Burke ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1729-1797 (“ว่าด้วยฐานันดรที่ 4”, มติชน 23 สิงหาคม 2545)

คึกฤทธิ์ ปราโมช (2504, น. 105) กล่าวถึงจุดกำเนิดของการใช้คำว่า “ฐานันดรที่ 4” ซึ่งได้เริ่มขึ้น

วันหนึ่งขณะที่รัฐสภาอังกฤษเปิดประชุม มร. เอ็ดมันด์ เบิร์ก สมาชิกรัฐสภาคนหนึ่ง ลุกขึ้นอภิปรายว่า ในขณะที่เราทั้งหลายผู้เป็นฐานันดรทั้งสามกำลังประชุมอยู่นี้ ขอให้ เราฟังคำหนึ่งถึงด้วยว่าบัดนี้มีฐานันดร 4 เกิดขึ้นแล้วและฐานะฐานันดรนั้นกำลังนั่งฟัง การประชุมของพวกเราอยู่ด้วย... กล่าวจบ มร. เอ็ดมันด์ เบิร์กก็ชี้ไปทางคน หนังสือพิมพ์ที่เข้ามานั่งฟังการประชุมเพื่อนำข้อมูลไปเขียนข่าว นับตั้งแต่นั้นมาก็ เกิดการที่กักเอาว่าคนหนังสือพิมพ์เป็น “ฐานันดร 4”

Harcup (2004, p. 3) กล่าวว่าหนังสือพิมพ์ได้รับการกล่าวอ้างว่าเป็นเสมือน “ฐานันดรที่ 4” เป็นการเปรียบเปรยอำนาจของหนังสือพิมพ์ว่าส่งผลต่อการปกครองในสังคม ถือเป็นกลุ่มอำนาจที่ เพิ่มขึ้นจาก “ฐานันดร” เดิมในศตวรรษที่ 18 ที่กล่าวว่า 3 กลุ่ม คือ พระหรือกษัตริย์ ขุนนาง และสภา ประชาชน การมีอำนาจเป็นฐานันดรที่ 4 นี้เป็นการสร้างบทบาท “สุนัขเฝ้าบ้าน” ที่ต้องคอยตรวจสอบ รัฐบาล และถือเป็นศูนย์กลางของแนวคิดที่ว่าหนังสือพิมพ์ต้องมีอิสระในการทำงาน

บทบาทนักหนังสือพิมพ์ในฐานะ “สุนัขเฝ้าบ้าน” เกิดขึ้นจากแนวคิดเสรีนิยมที่กล่าวถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐบาลกับสังคมในรัฐที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย พื้นฐานของแนวคิดนี้คืออำนาจทางสังคมที่สามารถเห็นได้จากอิสรภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด ของ นักหนังสือพิมพ์ การเปรียบนักหนังสือพิมพ์เป็นสุนัขเฝ้าบ้านกระตุ้นให้นักหนังสือพิมพ์แสดง

บทบาทของการเป็นเวทีของการถกเถียงการสืบสวนตรวจสอบความไม่ถูกต้อง การผูกขาดอำนาจ และความรู้ การปกป้องความจริง อิสรภาพ และประชาธิปไตย ความคิดนี้เป็นส่วนหนึ่งของ “ฐานันดรที่ 4” สามารถสรุปให้เจาะจงลงไปได้ว่ามีความหมาย 3 แบบ คือ 1) หนังสือพิมพ์ต้องมีการตรวจสอบการทำหน้าที่ของตนเอง 2) นักหนังสือพิมพ์ทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะ ปกป้องดูแลสวัสดิการของสาธารณะชนมากกว่ากลุ่มที่ครอบงำสังคม และ 3) หนังสือพิมพ์มีอำนาจที่จะมีอิทธิพลต่อกลุ่มที่ครอบงำสังคมเพื่อให้ทำประโยชน์แก่สาธารณะชน (Franklin, Hamer, Hanna, Kinsey & Richardson, 2005, pp. 273-274)

McQuail (1992, pp. 120-121) อธิบายคำว่า “สุนัขเฝ้าบ้าน” (Watchdog) ว่า มุมมองที่มองว่าสื่อมวลชนเป็นเหมือนสุนัขเฝ้าบ้านที่ต่อต้านการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม และต่อต้านการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นกับสาธารณชน ถือเป็นส่วนประกอบอันเป็นแก่นของความเป็นนักข่าว เป็นแก่นของภาพลักษณ์แห่งตัวตน (Self-image) ของนักข่าว เป็นเทพนิยาย (Mythology) ของนักข่าว และเป็นแก่นของทฤษฎีการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศตะวันตก การวิจารณ์ผู้บริหารจึงเป็นหัวข้อหลักของหนังสือพิมพ์ทั้งในสังคมระบบการค้าและสังคมระบบการเมือง การมองหน้าที่ของสื่อมวลชนในลักษณะนี้เป็นมุมมองที่มองจากสังคมหรือสาธารณะ ที่ถือว่าเป็นบทบาทของสื่อมวลชนที่ถือเป็น “คู่ปรปักษ์” (Adversary) หรือ “ฝ่ายตรงข้าม” (Antithetic) กับรัฐบาล ธุรกิจขนาดใหญ่ และกลุ่มอำนาจ

McQuail (1992, p. 191) ยังกล่าวอีกว่าการรายงานข่าวเชิงสืบสวน (Investigative News) เป็นการรายงานที่สอดคล้องกับบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน ที่เป็นเหมือนการทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนของสังคมแทนสาธารณชน โดยเป็นคู่ปรปักษ์ต่อรัฐบาล หรือกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจซึ่งสอดคล้องกับ สมควร กวียะ (2548, น. 93) ที่กล่าวว่าสื่อมวลชนควรจะต้องพิทักษ์รักษาสิทธิของบุคคล โดยคอยเฝ้าดูรัฐบาล (against government)

McQuail (1992, p. 102) กล่าวว่าถ้าหากสื่อมวลชนนั้นมีอิสระในการทำหน้าที่ จะมีหน้าที่ที่สื่อมวลชนต้องทำ 4 ประการสำคัญ คือ

1. เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นได้
2. ให้บริการประชาชนอย่างดี
3. นำเสนอมุมมองที่เป็นทางเลือกให้กับสังคม ซึ่งรวมถึงเรื่องที่ไม่ใช่กระแสนิยม หรือสิ่งที่ตรงข้ามกับความเห็นของสังคม
4. ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้ที่ได้รับมอบหมายจากประชาชนให้ทำหน้าที่รักษาประโยชน์ของสังคม หน้าที่ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทความเป็นสุนัขเฝ้าบ้านของสื่อมวลชนที่ต้องรับใช้และปกป้องประโยชน์ของประชาชนเพื่อประโยชน์ของสังคม

นอกจากนี้ สมควร กวียะ (2548, น. 85) ได้อธิบายถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน คือ ฝ้าสังเกตการณ์และรายงานสภาพแวดล้อม คอยเตือนภัยบอกข่าวการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ลงข่าวให้คนระมัดระวังอยู่ในกรอบศีลธรรมซึ่งก็คือ การทำหน้าที่สุนัขเฝ้าบ้าน มาลี บุญศิริพันธ์ (2538, น. 113) ได้กล่าวถึงบทบาทหนังสือพิมพ์ว่าเป็น “ผู้เฝ้าระวังสิ่งแปลกปลอมที่อาจเกิดขึ้นในสังคม ดังที่กล่าวกันว่าหนังสือพิมพ์เปรียบประหนึ่งสุนัขเฝ้าบ้าน (Watchdog)” ซึ่งจะต้องสอดส่องทำหน้าที่ให้สัตยาณแก่เจ้าของบ้านได้ทราบทันทีเมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติขึ้น

Rudin and Ibbotson (2002, pp. 7-8) กล่าวว่าบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์เปรียบเสมือนหนังสือพิมพ์เป็นหูเป็นตาแทนประชาชนในการที่จะตรวจสอบ ว่าคนในสังคมทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องเหมาะสมและซื่อสัตย์ ทำให้เกิดความแน่ใจว่าบริษัทธุรกิจต่าง ๆ ดำเนินธุรกิจอย่างยุติธรรม ไม่เอาเปรียบประชาชน และอยู่ในกรอบกฎหมาย หนังสือพิมพ์ต้องเสนอและตรวจสอบให้มีการคิดทบทวนว่า การตัดสินใจของฝ่ายปกครองในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีความเหมาะสมกับประเทศมากน้อยเพียงใด ดังนั้นหนังสือพิมพ์จะแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านเพื่อประโยชน์ของสาธารณะ และตรวจสอบประเด็นสำคัญ และการอ้างความชอบธรรมในการกระทำผิดที่ปรากฏในสังคมและส่งผลเสียต่อประโยชน์สาธารณะ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์ คือ การทำหน้าที่ฝ้าสังเกตการณ์สอดส่องและรายงานสภาพแวดล้อม คอยเตือนภัยบอกข่าวการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ให้สัตยาณแก่เจ้าของบ้านได้ทราบทันที เมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติขึ้น และต่อต้านอำนาจที่ไม่เป็นธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งต่อต้านการคอร์รัปชัน โดยเป็นคู่ปรับกับรัฐบาล หรือกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจที่เกิดขึ้นกับสาธารณชนและสังคม และเป็นเหมือนการทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนและสังคม

อย่างไรก็ตาม การแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์ไทยมีความเห็นที่แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ยังไม่แสดงบทบาทนี้อย่างเต็มที่ ดังเห็นได้จากความเห็นของ สุทธิชัย หยุ่น (2537, น. คำนำ) ที่แสดงทัศนะว่าหนังสือพิมพ์ยังไม่เป็นสุนัขเฝ้าบ้าน เพราะบ่อยครั้งหนังสือพิมพ์อ้างว่าบทบาทของตนเองสำคัญต่อสังคม แต่มักลืมไปว่าในหลายโอกาสนั้นตนเองกำลังถูกใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มตนบางกลุ่ม จุดกระแสให้สุนัขเฝ้าบ้านบางตัวนั้น เกิดอาการเย่อหยิ่งจองหองสำคัญผิดคิดว่าเป็นเจ้าของบ้านเสียเองเท่าไรเจ้าของบ้านให้ออกมาข้างนอก ต้องการเป็นเจ้าของบ้านเสียเอง และบกร่องในหน้าที่ ซึ่งบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์เป็นประเด็นสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ที่ต้องการค้นหาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน ของนักหนังสือพิมพ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการทบทวนแนวคิดจากตำรา เอกสาร และงานวิจัย ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

1.1 ปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทสุนัขอ่าน

Rudin and Ibbotson (2002, p. 7) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการทำงานของนักหนังสือพิมพ์ 2 ปัจจัย คือ เจ้าของหนังสือพิมพ์และการควบคุม (Ownership and Control) และการเงิน (Financial) โดยที่นักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่มักจะได้รับอิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ และอุดมการณ์จากองค์กรหรือธุรกิจขนาดใหญ่ที่ทรงพลัง การนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์จึงมีลักษณะสนองต่อผลประโยชน์ของเจ้าของ หรืออิทธิพลจากองค์กรการเมืองและธุรกิจที่เป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ แม้ว่าหนังสือพิมพ์จะมีการตรวจสอบตนเองในกระบวนการทำข่าวก็ตาม แต่ปัจจัยนี้จะทำให้การตรวจสอบเป็นในลักษณะ “เอาใจเจ้านาย” หวังจะได้รับการเลื่อนขั้นหรือก้าวหน้าในหน้าที่การงาน สำหรับปัจจัยด้านการเงินมีความเชื่อมโยงกับปัจจัยแรก นั่นคือการทำหนังสือพิมพ์เป็นกิจการที่ต้องการรายได้และกำไรเพื่อการอยู่รอด ดังนั้นการทำงานของหนังสือพิมพ์จะถูกปัจจัยนี้กระตุ้นให้หนังสือพิมพ์ต้องสร้างกำไร และมีผู้อ่านจำนวนมาก ส่งผลต่อการนำเสนอข่าวที่มุ่งขายข่าวเพื่อยอดขายและความนิยมตามที่ผู้อ่านต้องการ

McQuail (1992, p. 110) แสดงให้เห็นถึงส่วนประกอบที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นอิสระของสื่อมวลชนว่าความเป็นอิสระของสื่อมวลชนต้องอิสระจากอิทธิพลของเจ้าของสื่อ รัฐบาล ข้อจำกัดภายในองค์กรสื่อมวลชน ผู้ให้โฆษณา แหล่งข่าว และกลุ่มกดดัน เมื่อสื่อมวลชนมีอิสระจากปัจจัยดังกล่าวนี้จะทำให้สื่อมวลชนสามารถแสดงบทบาทนักวิจารณ์ (Critical Role) รัฐบาลหรือกลุ่มอำนาจได้ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสุนัขอ่านจึงสามารถสรุปได้ว่า “ความเป็นอิสระ” ของสื่อมวลชนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สื่อมวลชนสามารถแสดงบทบาทสุนัขอ่านได้

Evelyn (2002, p. 103) นักวิชาชีพหนังสือพิมพ์อาเซียนกล่าวถึงการแสดงบทบาทสุนัขอ่านของหนังสือพิมพ์ว่า “สุนัขอ่านอาจจะไม่กัด แต่แรงจูงใจเชิงศีลธรรมที่มาจากคำตำหนิและคำสรรเสริญของประชาชนมีค่าในตัวเองที่จะทำให้สุนัขอ่านเห่าและกัด”

Virgilio (2003, pp. 120-123) นักวิชาชีพหนังสือพิมพ์จากติมอร์ตะวันออกสะท้อนการแสดงบทบาทสุนัขอ่านของนักข่าวในติมอร์ตะวันออก ซึ่งมีกองกำลังนานาชาติเข้ามารักษาความสงบของประเทศ และมีการก่อตั้งสมาคมนักข่าวขึ้นมาเพื่อส่งเสริมอิสรภาพของหนังสือพิมพ์ และได้กล่าวถึงสภาพการแสดงบทบาทสุนัขอ่านภายหลังที่ได้มีการจัดตั้งสมาคมนักข่าวขึ้นมาแล้ว 3 ปีว่า

พวกเราซึ่งถือว่าเป็นนักหนังสือพิมพ์รุ่นใหม่ พบว่าเรากำลังเผชิญกับสถานการณ์ที่ซับซ้อน และแทนที่เราจะเล่นบทบาทสุนัขอ่านในกระบวนการสร้างชาติของเรา เรากลับถูกลดบทบาทเป็นเพียง “ผู้เฝ้ามอง” ผู้นำของเรา และมีพฤติกรรมที่

กำลังจะกลายเป็นสุนัขแก๊งสิ้นหวังกับกระดูกชิ้นเก่า ๆ เพื่อจะไล่ล่าตามกวางที่ กำลังวิ่ง (Virgilio, 2003, p. 121)

แสดงให้เห็นว่าระบบการปกครองมีผลต่ออิสรภาพของหนังสือพิมพ์ และเป็นปัจจัย สำคัญที่ทำให้หนังสือพิมพ์ไม่สามารถแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านได้

นอกจากนี้ มาลี บุญศิริพันธ์ (2548, น. 262) ชี้ให้เห็นถึงสิทธิเสรีภาพจะช่วยให้ หนังสือพิมพ์สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเสรี ปลอดภัยจากพันนาการหรือแรงกดดันจากการเมือง และเศรษฐกิจ สามารถทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของสาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพ ทำหน้าที่ ตรวจสอบความโปร่งใสในการทำงานของรัฐบาลรวมทั้งการทุจริต และวิพากษ์วิจารณ์การกบฏ โดย ผลประโยชน์มิชอบได้อย่างเสรี

วิลาสินี พิพิธกุล (2541, น. 108-112) ได้วิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่บ่งบอกถึงความอ่อน ล้าของสื่อมวลชนในฐานะผู้เฝ้าระวังภัยให้สังคมหรือ “สุนัขเฝ้าบ้าน” มีดังนี้

ปัจจัยแรก ที่มีส่วนบั่นทอนความอหังการของ “สุนัขเฝ้าบ้าน” คือ การแปรผันของ ภาวะสถานการณ์เงิน ตั้งแต่ปี 2538 ทำให้ธุรกิจหนังสือพิมพ์ ต่างก็ขยับขึ้นราคากัน บางฉบับก็ต้อง ใช้มาตรการปลดพนักงานออก หรือบางฉบับขาดทุนถึงกับปิดตัวลง หรือการเปลี่ยนเจ้าของบริหาร กิจการ และรวมถึงการผูกฟองร้องคดี จึงไม่สามารถดำเนินกิจการต่อ ซึ่งวิกฤตภาวะสถานการณ์ เงิน ที่กระหน่ำวิธีการคิดของผู้บริหารกิจการธุรกิจหนังสือพิมพ์ ทำให้เกิดคำถามการดำรงตำแหน่ง เป็น “สุนัขเฝ้าบ้าน” ของสื่อมวลชนนั้น จริง ๆ สื่อมวลชนกำลังเฝ้าบ้านให้ประชาชนอยู่หรือไม่

ปัจจัยที่สอง ความถดถอยของจริยธรรมทางการเมืองของบรรดาผู้แทนประชาชน ขณะที่ สังคมตื่นตัวกับเรื่องความรับผิดชอบกฏกติกาต่าง ๆ รัฐบาลกลับเดินสวนกระแส ด้วยการนิ่งเฉยต่อ สารพัดข่าวต่าง ๆ ที่สื่อมวลชนนำเสนอ เห็นได้ว่าอำนาจการตรวจสอบรัฐบาลของสื่อมวลชนไม่อาจ กระตุ้นและคุณธรรมของสถาบันการเมืองได้ ขาดความน่าเชื่อถือในข้อมูลข่าวสารของสื่อมวลชน ทำให้ การทำข่าวสืบสวนด้านการเมืองของสื่อมวลชนไม่ได้เป็น Investigative ที่แท้จริงได้ ขณะที่ข่าวที่เปิดโปง ทุกจริต ความไม่ชอบมาพากลต่าง ๆ ที่ไม่ได้พาดพิงด้านสถาบันการเมือง กลับสำเร็จด้วยดี นอกจากนี้ การเสนอข่าวตรวจสอบรัฐบาลของสื่อมวลชน มีแนวโน้มในทางข่าวตามกระแสนักการเมือง

ปัจจัยที่สาม การขาดการผนึกกำลังอย่างแท้จริงของสื่อมวลชน ภาพของ “สุนัขเฝ้าบ้านหมู่” ที่เคยสร้างความหวังเกรงให้รัฐบาล เช่น กรณีการยกเลิก พร. 42 ดูเป็นประวัติศาสตร์ไปแล้ว การตอม แผลงวันกันเองดูท่าว่าจะดีตอนต้นแต่ได้กลายเป็นการแบ่งหลวม ๆ ทั้งทางอุดมการณ์ความคิดและ ธุรกิจ ระหว่างขั้วของไทยรัฐ ผู้จัดการ สยามโพสต์ และแนวหน้า และขั้วของ มติชน ข่าวสด เนชั่น และ เดลินิวส์

ปัจจัยสุดท้าย คือ ความอ่อนแอของสถาบันวิชาชีพ อย่างสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย และสมาคมวิชาชีพอื่น ๆ ชักเริ่มเหนียวแน่นกับภวระกตตันจากการถูกเรียกร้องให้ยุติปัญหาที่ก่อตัวขึ้นมากมาย รวมถึงปัญหาความไม่พอใจพฤติกรรมระหว่างสมาชิกนักข่าวด้วยกัน การถูกฟ้องร้องคดีความจากแหล่งข่าวที่สมาคมไม่สามารถให้คำตอบกแกผู้ถูกฟ้องร้องได้ เป็นต้น

นอกจากนี้ วิชาสินี พิพิธกุล และคณะ (2547, น. 329-331) ยังได้สรุปถึงปัจจัยแวดล้อมด้านอื่น ๆ ต่อการแสดง “สุนัขเฝ้าบ้าน” ของนักหนังสือพิมพ์ ได้แก่

1. ปัจจัยวัฒนธรรมวิชาชีพและข้อจำกัดขององค์กร (Professional Culture & Organizational Constraints) การเติบโตของหนังสือพิมพ์ในเชิงธุรกิจ การแข่งขันในระบบตลาดเสรี และรูปแบบการเป็นเจ้าของแนวโน้มมุ่งผูกขาด ทำให้นักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ต้องปรับตัวและปรับนโยบายขององค์กรต่อเนื่อง และการพัฒนาของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการทำงาน มีส่วนช่วยบรรเทาจำกัดเรื่องเวลาของการผลิตข่าว ขณะเดียวกันก็ทำให้นักวิชาชีพหนังสือพิมพ์เร่งพัฒนามาตรฐาน และปรับวัฒนธรรมการปฏิบัติของวิชาชีพให้ทันสมัยกับเทคโนโลยีด้วย

2. ความกดดันทางการเมือง (Political Pressures) สถาบันหนังสือพิมพ์มีความผูกพันกับสถาบันการเมืองมาโดยตลอด ทั้งในฐานะการตรวจสอบเฝ้าระวังการทำงานของกลไกทางการเมืองต่าง ๆ สร้างความตระหนักรู้เรื่องการเมืองให้แก่ประชาชน ในภาวะที่ระบบการเมืองของไทยที่มุ่งไปสู่การปฏิรูปการเมืองนั้น หนังสือพิมพ์ต้องปรับวิธีการการรายงานข่าว เพื่อให้สามารถติดตามตรวจสอบควบคุมความโปร่งใสของสถาบันทางการเมือง อาจมีผลทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันการเมืองกับหนังสือพิมพ์เปลี่ยนแปลงไป ทั้งแง่ที่เข้าสู่มาตรฐานของวิชาชีพมากขึ้น หรือนำไปสู่การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนของนักการเมืองและนักหนังสือพิมพ์มากขึ้นก็ได้

3. ความกดดันทางเศรษฐกิจ (Economic Pressures) ภาวะระบบทุนนิยมกลายเป็นระบบหลักของการตลาดบริโภค ซึ่งระบบทุนนิยมมีลักษณะการขยายข้ามชาติ เรียกว่าทุนนิยมข้ามชาติ หนังสือพิมพ์ได้รับผลกระทบจากภาวะนี้ ในแง่ของธุรกิจอุตสาหกรรมทั้งในด้านเนื้อหาและปรัชญาวิชาชีพ และความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือพิมพ์กับเศรษฐกิจทั้งระดับชาติและระดับโลก จะช่วยให้สามารถคาดการณ์แนวโน้มทางธุรกิจของหนังสือพิมพ์ไทย รวมทั้งคุณภาพด้านเนื้อหาและความอยู่รอดของหนังสือพิมพ์สอดคล้องกับ มาลี บุญศิริพันธ์ (2548, น. 199) ซึ่งเห็นว่าตัวแปรทางด้านธุรกิจที่ทำให้หนังสือพิมพ์ต้องปรับกลยุทธ์การบริหารทุกด้านเพื่อให้องค์กรอยู่รอด อาทิ นโยบายการขายเนื้อที่โฆษณา โดย ลด แลก แจก แถม ซึ่งกลายเป็นกลยุทธ์หลักที่หนังสือพิมพ์ต้องหยิบมาใช้กับการต่อรอง

แบบ “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า” ซึ่งเป็นความจำเป็น อาจกระทบต่อผลประโยชน์ด้านเนื้อหาและสิทธิการรับสารของผู้อ่าน

4. ความสนับสนุนของเทคโนโลยีและข้อจำกัด (Technological Possibilities & Constraints) เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่เข้ามาในวงการอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์ มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าหนังสือพิมพ์อย่างรวดเร็ว มีผลต่อกระบวนการผลิตข่าว วิธีการสืบค้นข้อมูลเพื่อประกอบข่าว รวมถึงการผลิตหนังสือพิมพ์ออนไลน์ ซึ่งรูปแบบวิธีการทำข่าวที่ได้รับผลกระทบจากเทคโนโลยี มีผลต่อการกำหนดมาตรฐานเนื้อหา การเติบโตหนังสือพิมพ์ออนไลน์ ทำให้เกิดการแย่งส่วนแบ่งผู้อ่าน มีผลต่อการแข่งขันด้านคุณภาพเนื้อหา การเพิ่มทางเลือกให้ผู้อ่านฐานะที่เป็นหนังสือพิมพ์ออนไลน์ ซึ่งสามารถตอบสนองหรือเป็นสื่อเฉพาะกลุ่มได้ดีกว่า ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นส่วนสะท้อนให้เห็นทิศทางการเปลี่ยนแปลงบทบาท “สุนัขเฝ้าบ้าน” ของนักหนังสือพิมพ์

นอกจากปัจจัยที่กล่าวข้างต้นแล้ว Machin and Niblock (2006, pp. 5-8) ยังได้เพิ่มเติมถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่ของนักข่าวและนักบรรณาธิการ ซึ่งมีปัจจัยหลัก 2 ลักษณะ คือ ปัจจัยภายในองค์กรและภายนอกองค์กร ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยภายใน เกี่ยวกับกระบวนการทำงาน เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของนักข่าวและบรรณาธิการ ประกอบไปด้วย

- การให้ความสำคัญต่อคุณค่าของข่าว ซึ่งเป็นปัจจัยที่หนังสือพิมพ์ใช้ในการคัดเลือกเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อนำมาเสนอเป็นข่าว

- การเป็นเจ้าของสำนักพิมพ์ การที่เจ้าของหนังสือพิมพ์ขาดมุมมองของความเป็นนักหนังสือพิมพ์ จึงมักให้ความสำคัญในด้านผลกำไรมากกว่ากระบวนการทำข่าว ซึ่งก่อให้เกิดการคำนึงถึงการลดต้นทุนในการทำข่าว

- การฝึกอบรมและการเรียนรู้ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวนักข่าว หากนักข่าวได้รับการฝึกฝน หรือการเรียนรู้ จะช่วยให้นักข่าวสามารถเข้าใจถึงการทำหน้าที่การเสนอความจริงอย่างถูกต้องและเป็นกลาง

- กำหนดเวลาในการทำข่าว กระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์ ต้องเผื่อขั้นตอนสำหรับการตีพิมพ์ เพื่อให้สามารถจำหน่ายตอนเช้าวันรุ่งขึ้น ดังนั้นหนังสือพิมพ์จึงมีการกำหนดเส้นตายสำหรับปิดข่าวที่จะตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ในแต่ละวัน ซึ่งเส้นตายนี้จะมีผลต่อเนื้อหาของข่าวด้วย

- กลุ่มผู้อ่าน ในภาวะที่หนังสือพิมพ์ต้องแข่งขันกันเองและมีปัจจัยด้านความอยู่รอดทางธุรกิจเป็นแรงกดดัน จึงทำให้หนังสือพิมพ์มักจะกำหนดผู้อ่านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะของ

ตนเอง ดังนั้นการนำเสนอข่าวจึงต้องให้เหมาะสมสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้หนังสือพิมพ์สามารถขายได้

2. ปัจจัยภายนอก หมายถึง ข้อจำกัดอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากกระบวนการทำงานของหนังสือพิมพ์ได้แก่ ปัจจัยดังต่อไปนี้

- กฎหมายกล่าวได้ว่ากฎหมายเป็นทั้งปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคในการรายงานข่าวของนักหนังสือพิมพ์ ดังเห็นได้จาก สิทธิเสรีภาพในการพูดและเขียน ตามรัฐธรรมนูญ ช่วยให้หนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่อย่างดี แต่ขณะเดียวกันก็เป็นอุปสรรคในการทำงานด้วย ดังเห็นได้จากเสรีภาพจากการพูด อาจถูกนำไปใช้ในการให้ข่าวของผู้มีอำนาจทางการเงินเพื่อควบคุมการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ได้

- กรอบข้อบังคับ หมายถึง จรรยาบรรณวิชาชีพของหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะเป็นเหมือนกรอบข้อบังคับการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ซึ่งในบางกรณีที่หนังสือพิมพ์จะเสนอบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านในการเปิดโปงข้อมูล อาจจะทำไม่ได้ไม่เต็มที่เพราะต้องคำนึงถึงกรอบจรรยาบรรณวิชาชีพด้วย

- ความคาดหวังเชิงวัฒนธรรมในแต่ละสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการที่สังคมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศหรือระดับโลก ต่างคาดหวังให้หนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่แตกต่างกัน ดังนั้นหนังสือพิมพ์จึงมีความยากลำบากในการเลือกทำหน้าที่ให้สามารถตอบสนองความคาดหวังของทุกคนได้

- การแข่งขันเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการที่หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับต้องทำงานแข่งกันกัน เพื่อที่จะนำเสนอข่าวให้สามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้มากกว่าฉบับอื่น ซึ่งส่งผลต่อการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์

ผู้วิจัยจึงสรุปปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านที่ได้จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎี ตำรา เอกสารบทความวิชาการด้านวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนที่กล่าวมา มีดังนี้

ด้านความเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์/สิ่งพิมพ์ Rudin and Ibbotson (2002); McQuial (1992); Machin and Niblock (2006) ได้ค้นพบ คือ

- ความเป็นเจ้าของของหนังสือพิมพ์
- การทำงานแบบเอาใจนาย
- การใช้สิทธิในการเป็นเจ้าของเพื่อควบคุมการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์
- การเป็นเจ้าของสำนักพิมพ์

ด้านของเศรษฐกิจ/ธุรกิจด้านการตลาด Rudin and Ibbotson (2002); Machin and Niblock (2006); วิลาสินี พิพิธกุล และคณะ (2547); มาลี บุญศิริพันธ์ (2548) ได้พบปัจจัย ได้แก่

- วัฒนธรรมของนักข่าวที่เน้นการเติบโตทางธุรกิจ
- ระบบการปกครองที่เน้นทุนนิยมส่งผลให้การนำเสนอข่าวเน้นข่าวสารระดับเท็ง และการตลาด
- ภาวะทางการเงินของหนังสือพิมพ์
- ความอยู่รอดของกิจการหนังสือพิมพ์
- ระบบทุนนิยมข้ามชาติ
- การที่เจ้าของหนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญในด้านผลกำไรมากกว่ากระบวนการทำข่าว
- การลดต้นทุนในการทำข่าว
- กลุ่มผู้อ่าน ที่หนังสือพิมพ์ต้องเสนอข่าวให้เหมาะสมสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้หนังสือพิมพ์สามารถขายได้
- การแข่งขันกันเพื่อที่จะนำเสนอข่าวให้สามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้มากกว่าฉบับอื่น

ด้านการคุกคามทางอำนาจทางการเมือง McQuial (1992); Virgilio (2002); มาลี บุญศิริพันธ์ (2548); วิลาสินี พิพิธกุล (2541); วิลาสินี พิพิธกุล และคณะ (2547) พบปัจจัย ดังนี้

- ระบบการปกครองแบบเผด็จการที่จำกัดเสรีภาพในการทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลของหนังสือพิมพ์
- การใช้อิทธิพลทางการเมือง
- การใช้อิทธิพลทางด้านทุน ผู้ให้โฆษณา กดดันไม่ให้หนังสือพิมพ์ทำหน้าที่ตรวจสอบ
- ความถดถอยของจริยธรรมทางการเมืองของนักการเมือง
- รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองกับหนังสือพิมพ์

ด้านนโยบายกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ Machin and Niblock (2006); วิลาสินี พิพิธกุล (2541) พบปัจจัยดังนี้

- ข้อจำกัดภายในองค์กร เช่น การแบ่งหน้าที่ ระบบงานข่าว
- การรายงานข่าวที่ไม่ใช่การทำข่าวสืบสวน
- การกำหนดมาตรฐานเนื้อหา

- การแข่งขันด้านคุณภาพเนื้อหา
- การให้ความสำคัญกับคุณค่าของข่าว
- การฝึกอบรมและการเรียนรู้ของนักข่าว
- กำหนดเวลาในการทำข่าว
- กระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์
- เส้นตายสำหรับการปิดข่าวที่จะตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ในแต่ละวัน

ด้านกฎหมาย Machin and Niblock (2006) ได้ค้นพบปัจจัย คือ

- กฎหมาย
- สิทธิเสรีภาพในการพูดและเขียน ตามรัฐธรรมนูญ
- กรอบข้อบังคับ จรรยาบรรณวิชาชีพของหนังสือพิมพ์

Machin and Niblock (2006); วิลลาสินี พิพิธกุล (2541) ค้นพบปัจจัยด้านอื่น ๆ ได้แก่

- แรงจูงใจเชิงศีลธรรมของนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์
- การขาดการฉ้อโกงกำลังของหนังสือพิมพ์
- ความอ่อนแอของสถาบันวิชาชีพในการกระตุ้นตรวจสอบตนเอง
- เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่นำมาใช้ในการสืบค้นข้อมูล การเขียน และการรายงานข่าว
- การเติบโตหนังสือพิมพ์ออนไลน์
- ความคาดหวังเชิงวัฒนธรรมในแต่ละสังคม

ผู้วิจัยจะนำปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเพื่อจัดกลุ่มตัวแปร (Factor Analysis) เพื่ออธิบายถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการวิจัยครั้งนี้

การแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านจำเป็นที่จะต้องใช่วิธีการหาข้อมูล และการรายงานข่าวที่แตกต่างจากการรายงานข่าวประจำวันตามปกติ เนื่องจากการจะตรวจสอบในเรื่องใดนั้น ต้องเข้าถึงแหล่งข้อมูลและข้อมูลเชิงลึก รวมทั้งต้องนำข้อมูลเชิงลึกมารายงานข่าวได้อย่างเหมาะสม ซึ่งวิธีการทำข่าวที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดการรายงานข่าวเชิงสืบสวน เพื่อทำความเข้าใจในวิธีการทำข่าวซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน โดยมีรายละเอียดแนวคิด การรายงานข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Journalism)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการรายงานข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Journalism)

แนวคิดการรายงานข่าวเชิงสืบสวนเป็นอีกแนวคิดหนึ่ง ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยอันเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยจะเริ่มต้นทำความเข้าใจกับความหมายของการรายงานข่าวเชิงสืบสวน ด้วยการรวบรวมแนวคิดของนักวิชาการและนักวิชาชีพด้านวารสารศาสตร์ที่ได้ให้ความหมายของ “การรายงานข่าวเชิงสืบสวน” หรือ “ข่าวเจาะ” (Investigative Reporting หรือ Investigative Journalism) แตกต่างกันไป ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสาร ตำราวิชาการ เพื่อให้ได้ทราบถึงแนวความคิดต่าง ๆ ของกระบวนการรายงานข่าวเชิงสืบสวน

Paul (1978, pp. 7-8) ให้คำอธิบายถึงคำว่ากรรายงานข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Reporting) ว่าเป็นการทำข่าวที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูลสำคัญ ซึ่งคนบางคน หรือองค์กรบางองค์กรพยายามที่จะปิดเป็นความลับ และยังชี้ให้เห็นอีกว่าการรวบรวมข่าวจะต้องกระทำโดยตัวนักข่าวเองมิใช่เป็นการนำมาจากข่าวของคนอื่น

Spark (อ้างถึงใน สุชาติดา จักรพิสุทธิ์, 2550, น. 28) ให้ความหมายของข่าวเชิงสืบสวนไว้ คือ ข่าวสืบสวนเป็นเรื่องอะไรก็ได้ไม่จำกัด แต่เรื่องนั้นต้องเป็น series มีความต่อเนื่องยาวนาน ชุกชอนอยู่ นักข่าวต้องสืบสวนพิสูจน์ว่าจริงหรือไม่ ปกตินักข่าวอาจแบ่งเป็น general reporter หมายถึงนักข่าวธรรมดาตามประเด็นข่าวในแต่ละวัน ส่วน specialist reporter จะมีความชำนาญสายนั้น แต่ยังคงตามประเด็นในแต่ละวัน ส่วน Investigative reporter อาจมาจากทั้ง 2 แบบ คือแบบที่มีจิตใจสืบสวนสอบสวน ซึ่งคุณลักษณะ คือต้องเป็นผู้พร้อมฟังข้อมูลทุกคน ไม่ยึดหลักการจัดการบริหารตามแนวปกติของงานข่าวมากนัก คือก้าวข้ามการทำงานแบบ routine เพราะงานข่าวสืบสวนใช้เวลานาน เพื่อเก็บรายละเอียดของเรื่องให้มากที่สุดและศึกษาเรื่องอย่างจริงจัง ต้องเข้าหาแหล่งข่าวลึก ๆ ที่เป็นผู้รู้เรื่องนั้นจริง เน้นการรวบรวมบรรดาข้อเท็จจริงที่ผู้มีส่วนร่วมอาจพยายามปิดบัง หรือทำลาย หรือข่าวจากคนที่เราอาจมองข้าม บางครั้งการให้ข้อมูลอาจมาจากการเฝ้าหรือเคาะหัวหน้าของคนที่ทุจริต

การได้ข่าวประเภทนี้อาจบังเอิญ หรือการอยู่ถูกที่ถูกเวลา จากนั้นต้องศึกษาเรื่อง ๆ นั้นอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้เห็นแง่มุมว่ามันเกี่ยวข้องกับใคร หน่วยงานส่วนไหนบ้าง ต้องไปเอาข้อมูลที่ใครบ้าง ดังนั้นจึงต้องมีการรวมทีมจากหลายส่วนเพราะบางเรื่องพัวพันไปหลายหน่วยงาน

Ullmann (อ้างถึงใน สุชาติดา จักรพิสุทธิ์, 2550, น. 28-29) ได้นิยามข่าวเชิงสืบสวนว่าเป็นการรายงานเรื่องราวของคนหรือองค์กรที่ต้องการเก็บเรื่องนั้น ๆ เป็นความลับโดยไม่อยากให้คนอื่นรู้ มีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่

1. ไม่ใช่แค่การรายงานผลการสอบสวนของคนอื่นทำได้ แต่เป็นการรายงานที่เริ่มต้นโดยนักข่าว
2. เรื่องราวที่รายงานมีความสำคัญเพียงพอสำหรับผู้อ่านและสังคม
3. สิ่งที่ยังงานนั้นเป็นสิ่งที่ถูกพยายามปกปิดหรือซุกซ่อนไม่ให้สาธารณชนรู้ เช่น ข่าวการซุกหุ้่น ของทักษิณ ชินวัตร ที่เริ่มต้นโดยนักข่าว ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ นักข่าวหนังสือพิมพ์มติชน ชุดคู่ยี่เรื่องราวรวบรวมจนได้บทสรุปทั้งหมด ข่าวแบบนี้ จัดเป็นการรายงานข่าวสืบสวนสอบสวน ข่าวสืบสวนมักเริ่มจากการมีเหตุผลที่จะทำให้เชื่อว่า มีบางสิ่งบางอย่างเกิดความผิดพลาดขึ้นโดยมีใครบางคนเป็นผู้ทำ

มาลี บุญศิริพันธ์ (2548, น. 49) อธิบายถึงการรายงานข่าวเชิงสืบสวนหรือตีความ คือเป็นการรายงานข้อมูลข้อเท็จจริงที่ถูกปกปิด จนได้ความจริงมาเสนอต่อผู้อ่านในรูปแบบต่าง ๆ การทำข่าวประเภทนี้ ถือเป็นความริเริ่มของผู้สื่อข่าวต้องการเผยแพร่ความจริงที่ถูกซ่อนด้วยเจตนาไม่สุจริตให้ปรากฏต่อสังคม ข่าวชุดคู่ยี่ ข่าวสืบสวนและตีความจริงเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ ความเสียหายของสาธารณชนโดยรวมส่วน เสนาะ สุขเจริญ (2549, น. 56-58) กล่าวถึงการข่าวเชิงสืบสวน คือ การนำเสนอข้อมูลเชิงตรวจสอบเพื่อประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ซึ่งก็คือ การทำข่าวเชิงสืบสวน เป็นการทำหน้าที่อย่างสมบรูณ์ของนักข่าว เป็นการเปิด “พื้นที่สาธารณะ” เพื่อให้ผู้คนได้เข้าถึงความจริงอย่างเท่าเทียม ทำให้เกิดการเรียนรู้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและแก้ปัญหาเป็นเครื่องมือที่ช่วยจรรโลงสังคมให้ยืนอยู่บนความถูกต้อง โปร่งใส

รุ่งมณี เมฆโสภณ (2537, น. 29-30) กล่าวถึงความหมายของ “ข่าวสืบสวน” หรือ “ข่าวเจาะ” (Investigative Reporting) ว่าสามารถให้นิยามกันอย่างกว้างขวางตามความเข้าใจของแต่ละบุคคล ปัจจัยหลักที่จะพิจารณาว่าข่าวใดเป็น “ข่าวเจาะ” ตามหลักของ IRE (Investigative Reporting & Editors Inc., USA.) มี 3 ประการ คือ

1. เป็นการเจาะข่าวโดยนักข่าวเอง ไม่ใช่การรายงาน หรือผลสรุปจากการเจาะข่าวของบุคคลใด หรือกลุ่มใด
2. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง หรือมีความสำคัญเพียงพอต่อการรับรู้ของผู้อ่าน
3. เป็นเรื่องที่บุคคลากรบางคน หรือองค์กรบางองค์กรมีความพยายามที่จะปิดบังข้อมูลไม่ให้ปรากฏต่อสาธารณชน

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การรายงานข่าวเชิงสืบสวน เป็นการรายงานข่าวในเรื่องที่องค์กรหรือบุคคลต้องการปิดบัง ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของสาธารณชน โดยการทำข่าวเรื่องดังกล่าวจะต้องจัดทำขึ้นด้วยตัวของนักข่าวเอง นักข่าวจะต้องสืบหาข่าวด้วยตนเอง

ไม่ใช่การนำรายงานจากของผู้อื่นมารายงาน การสืบค้นข้อมูลจะเป็นไปในลักษณะการเจาะลึกลงไปในเรื่องนั้น เพื่อนำข้อมูลความจริงของเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชนซึ่งถูกปกปิดไว้มานำเสนอ หรืออีกนัยหนึ่งคือการเข้าถึงเรื่องที่ถูกปิดไว้แล้วนำมาตีแผ่เปิดเผยให้ประชาชนได้รับทราบเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนในฐานะสุนัขเฝ้าบ้าน

มาลี บุญศิริพันธ์ (2548, น. 1-7) ได้อธิบายถึงประเภทข่าวสืบสวนตามลักษณะเนื้อหาประเด็นข่าวที่อยู่ในความสนใจ เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประชาชนว่าประกอบด้วยข่าว ดังนี้

1. การคอร์รัปชันของหน่วยงานราชการหรือเอกชนที่เบียดบังผลประโยชน์ของรัฐ
2. การละเมิดกฎหมาย เพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา
3. บุกรุกทรัพยากรธรรมชาติ ใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะ
4. ใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ ละเว้นการใช้อำนาจที่เจตนาไม่สุจริต
5. ผิดศีลธรรม จริยธรรมทางวิชาชีพ สังคม ศาสนา
6. ข้อโกงโดยเจตนาเบียดบังผลประโยชน์ส่วนรวม
7. ละเมิดสิทธิมนุษยชน
8. ประเด็นอื่น ๆ ที่มุ่งเปิดโปงความไม่โปร่งใส หรือสร้างความถูกต้องให้สังคม
9. การทุจริตการเมือง ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ

นอกจากนี้ เสนาะ สุขเจริญ (2549, น. 56-58) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าข่าวสืบสวนที่ดีมีองค์ประกอบ 8 ประการ

1. มีความลึก โดยลงไปถึงข้อเท็จจริงในเรื่องที่เกิดขึ้น ไม่ใช่จากการบอกเล่า ได้จากการขุดเจาะสืบค้น จนมีหลักฐานพิสูจน์ว่าเรื่องที่หนังสือพิมพ์นำมารายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องเดียวกัน

2. มีความกว้าง เกี่ยวกับบุคคล องค์กร มากกว่าข่าวปกติ เป็นที่คนส่วนใหญ่ในสังคมให้ความสำคัญติดตาม

3. มีความซับซ้อน มีประโยชน์หรือแง่มุมข่าวหลายประเด็น

4. มีความแรง หรือพลังงานมากกว่าข่าวปกติข่าวทั่วไปอ่านเพื่อรับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ขณะที่ข่าวสืบสวนสะท้อนการต่อสู้ เอาจริงเอาจัง หนักแน่น น่าเชื่อถือมากกว่า ผลกระทบของข่าวจึงมากกว่าปกติ คือกระทบเป็นวงกว้าง

5. มีความต่อเนื่อง ติดตาม นำเสนอติดต่อกันเป็นเวลานาน ไม่จำเป็นว่าจะต้องระยะเวลาเท่าใด ขึ้นอยู่กับการพัฒนาข่าวมีประเด็นมากน้อยแค่ไหน ข่าวสืบสวนมีประเด็นมากกว่าปกติ ทำให้ติดตามรายงานข่าวต้องเกาะติดต่อเนื่อง เรียกว่า “กัดไม่ปล่อย”

6. ควรเป็นข่าวเดียว เรียกว่าเอ็กซ์คลูซีฟ (Exclusive) สถู๊ปที่ได้มาและนำเสนอเพียงฉบับเดียวก่อนใคร หนังสือพิมพ์อื่นไม่มี หรือมีก็เป็นกรนำเสนอติดตามภายหลัง

7. มีลักษณะเปิดโปง ชูดคู้ยข้อเท็จจริง มีหลักฐาน เอกสาร ข้อมูลมายืนยัน จนพิสูจนั้ สะท่อนการต่อสู้ เป็นธรรมชาติ ไม่จ้านนต่อการบิดเบือน ปิดกั้นอำพรางข้อเท็จจริง

8. มีบทสรุปรื่องนั้น ๆ หลังจากข้อมูลถูกค้นพบ นำออกมาตีแผ่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การแก้ไข ปรับปรุง หรือยกเลิกจนทำให้เกิดความโปร่งใส เปิดเผยในเรื่องนั้นในที่สุด ข่าวสืบสวนที่ดีต้องเป็นข่าวที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ของกระบวนการทำข่าว และเป็นข่าวที่มีคุณค่ามากกว่าข่าวธรรมดาทั่วไป

2.1 วิธีและหลักการรายงานข่าวเชิงสืบสวน

รุ่งมณี เมฆโสภณ (2537 , น. 30) กล่าวว่าวิธีการทำข่าวเจาะหรือข่าวเชิงสืบสวนส่วนใหญ่ เป็นข่าวเกี่ยวกับรัฐบาลว่าทำงานพิทักษ์ปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนรวมทั้งเรื่องคอร์รัปชันเน้นไปสิ่งทีรัฐบาลควรทำ โดยจริงแล้วเป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมทั้งเรื่อง การเมือง เศรษฐกิจและสังคม การทำข่าวเจาะเป็นงานที่องค์กรหนังสือพิมพ์แต่ละแห่งต้องมีความมั่นใจ เพราะทีมข่าวเจาะต้องใช้เวลา นักข่าวต้องใช้เวลาเจาะข่าวนาน ผู้นำองค์กรต้องมีความเข้าใจในเรื่องเหล่านี้ว่า ส่งผลดีทั้งองค์กรในแง่ความเชื่อถือ และเป็นกรพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชน ดังนั้นการรายงานข่าวเชิงสืบสวนถือเป็นความสามารถเฉพาะด้านของนักข่าวแต่ละคน ซึ่ง มาลี บุญศิริพันธ์ (2548, น.52) ได้ชี้ให้เห็นว่าการรายงานข่าวสืบสวนต้องอาศัยความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ ช่างสงสัย สังเกต อดทน และการรอบรู้ นักข่าวสามารถสัมผัสผัสความผิดปกติ ตลอดจนสงสัยสถานการณ์ไม่ชอบมาพากล ดังนั้นอาจเรียกความรู้สึกรู้สึกนี้ว่า “จมูกข่าว” (Nose for news) ข่าวสืบสวนและตีความมีความสำคัญมากในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย การรายงานข่าวสืบสวนและตีความแสดงถึงภาวะหน้าที่บทบาทสำคัญของ สุนัขเฝ้าบ้าน (Watchdog) ในระบบประชาธิปไตย เป็นวิธีการตรวจสอบติดตามชุดค้นพฤติกรรมมิชอบหน่วยงานรัฐบาล เปิดเผยผู้อ่านได้ทราบตามสิทธิเสรีภาพในประเทศประชาธิปไตย ซึ่งภาพลักษณ์ข่าวสืบสวนและตีความในมุมมองทางวิชาชีพและบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน จึงเป็นการรายงานข่าวที่สร้างสรรค์สังคมให้โปร่งใส แต่ลักษณะข่าวสืบสวนและตีความขึ้นอยู่กับเป้าหมาย กระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างแท้จริงของการรายงานข่าว คือ

1. ต้องเป็นข่าวที่มีความลึก
2. มีประเด็นเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมไม่ชอบมาพากล ผิดจากสิ่งที่ควรประพฤติ
3. การใช้เวลาค้นหา ตีความ และรายงานต่อเนื่อง

4. ต้องอาศัยแหล่งข้อมูลจากเอกสารที่ปรากฏในบันทึกราชการ บุคคล สาธารณะ
5. การใช้เทคนิคสัมภาษณ์อย่างมีประสิทธิภาพ
6. อาจจำเป็นต้องประยุกต์วิธีการของนักสืบ เพื่อให้ได้หลักฐานยืนยันข้อเท็จจริง เช่น กล้องถ่ายภาพ การเฝ้าติดตามพฤติกรรม ฯลฯ
7. มีเป้าหมายเปิดโปงข้อเท็จจริงที่ผู้ต้องการปกปิด เป็นความลับไม่ให้สาธารณชนรับรู้
8. มุ่งเน้นตรวจสอบ (check and balance) ความโปร่งใสและความรับผิดชอบ (accountability) ในการใช้อำนาจหน้าที่ขององค์กรและบุคคล
9. เป็นวิธีการรายงานข่าวที่ยืนยันความสำคัญในบทบาท “สุนัขเฝ้าบ้าน” ของสื่อมวลชนอย่างชัดเจน

2.2 การทำข่าวสืบสวนสามารถจำแนกออกเป็น 3 วิธีหลัก คือ

1. ติดตามข้อมูลด้วยเอกสาร (Paper Trail) หมายถึงการหาเอกสารใช้เป็นหลักฐานในการนำเสนอข่าว ซึ่งข้อมูลจากเอกสารเป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือมากที่สุด เป็นข้อมูลที่ถูกพาดพิงไม่สามารถปฏิเสธข้อเท็จจริงได้

2. การติดตามข้อมูลบุคคล (Human Trail) หมายถึงการติดตามหาข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่ตกเป็นข่าว เช่น ติดตามพฤติกรรม ฐานะทางเศรษฐกิจ แหล่งที่อยู่ การได้มาซึ่งข้อมูลประเภทนี้มีหลายวิธี ตั้งแต่การสะกดรอย ค้นหาเอกสาร ข้อมูลบุคคลใกล้ชิด หรือข้อมูลอินเทอร์เน็ต

3. การติดตามข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronics Trail) หมายถึงการหาข้อมูลผ่านทางอินเทอร์เน็ตในเว็บไซต์ต่าง ๆ ปัจจุบันสามารถหาข้อมูลได้อย่างกว้างขวางและหลากหลายเพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการนำเสนอข่าว การค้นหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต อาจอาศัยความชำนาญตามสมควรว่าจะต้องหาข้อมูลจากเว็บไซต์ใด อุปสรรคที่สำคัญของผู้สื่อข่าวไทย คือ ภาษาอังกฤษในด้านค้นคว้าหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตในการหาข้อมูล-ข้อเท็จจริง ผู้สื่อข่าวอาจนำวิธีการทั้งสามมาใช้อย่างเหมาะสม (เสนาะ สุขเจริญ, 2548, น. 15)

นอกจากนี้ ถาวร บุญปวัฒน์ (2535, น. 14) กล่าวถึงวิธีการทำข่าวเชิงสืบสวนว่า สำหรับผู้ปฏิบัติการข่าวสืบสวนนั้นจะต้อง มีสายตากว้างไกลอยู่เสมอ รู้จักถึงความลับ มีปฏิภาณไหวพริบ มีแผนการที่รอบครอบ มีความกล้าหาญอดทน มีความมานะพยายามและจะต้องมีคุณสมบัติเป็นนักวิทยาศาสตร์ทางสังคม เป็นผู้ที่ทำงานด้วยกระบวนการที่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะการใช้เทคนิควิธีในการวิจัยเบื้องต้นการปฏิบัติงานสืบสวนควรจะทำให้คำตอบครอบคลุมถึงเรื่องดังต่อไปนี้คือ

1. ข้อมูลข้อเท็จจริงที่ได้รับมานั้นมีน้ำหนักน่าเชื่อถือเพียงใด หากยังคลุมเครืออยู่จะมีแนวทางการตรวจสอบแสวงหาความจริงได้หรือไม่

2. มีอุปสรรคปัญหาในการดำเนินงานสืบสวนอย่างไรหรือไม่ มีเวลาจัดการกับข่าว ก่อนที่จะได้ถาม ควรดำเนินการเกี่ยวกับเงื่อนไขทางกฎหมายหรือไม่ กำหนดประเด็นปัญหา หัวข้อการประชุมวางแผนปฏิบัติการข่าวเรื่องอย่างไร

3. มีกระแสต่อต้านหรือปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือจากบุคคล หรือองค์กรเป้าหมายที่จะ เป็นแหล่งข่าวหรือไม่อย่างไรมีเค้ามูลการวิ่งเต้นเพื่อปิดข่าว มีการข่มขู่คุกคามต่อแหล่งข่าว ผู้ปฏิบัติงานสืบสวนเรื่องนั้นหรือไม่อย่างไร

4. ประเมินการ เกี่ยวกับกำลังคนและงบประมาณในการดำเนินการสืบสวน

5. ความคาดหวังเกี่ยวกับผลกระทบ หรือปฏิกิริยาของสาธารณชนที่มีต่อข่าวเรื่อง นั้น เมื่อมีการนำเสนอทางสื่อมวลชน การนำเสนอข่าวจะมีผลทำให้องค์กรสื่อมวลชนถูกฟ้องร้อง ดำเนินคดีหรือไม่ มีหนทางจะหลีกเลี่ยง ต่อสู้คดีหรือไม่อย่างไร เป็นเรื่องที่ขัดต่อนโยบายขององค์กร สื่อมวลชนหรือไม่ อย่างไร เป็นผลเสีย เป็นอันตรายต่อศีลธรรมอันดีต่อความมั่นคงของชาติ หรือไม่

6. การป้องกัน หมายถึงการป้องกันความลับรั่วไหลในกระบวนการและขั้นตอนของการ สืบสวน ก่อนที่จะการสืบสวนจะเสร็จแต่ละขั้นตอน และมาตรการป้องกัน ประการหนึ่งได้แก่การวางแผนการตอบโต้ หรือยืนยันหลักฐานข้อเท็จจริงทางกฎหมายและต่อปฏิกิริยาของประชาชน

7. การตัดสินใจเดินหน้า หรือหยุดเป็นสิ่งที่ต้องใช้ความรอบครอบอย่างฉับไว โดย สามีญ์สำนึกของผู้ปฏิบัติการข่าวสืบสวน

8. เป้าหมาย เรื่องสำคัญนักข่าวต้องนำมาคิดใคร่ครวญ เพื่อความสำเร็จในงาน สืบสวนการกำหนดเป้าหมายที่แน่นอนชัดเจนและมีความยืดหยุ่น พอสมควรจะเป็นสิ่ง เชื้ออำนวยภารกิจได้บรรลุความสำเร็จด้วยดี

วิธีการทั้งหมดนี้คือวิธีทางวิทยาศาสตร์ที่นักสังคมศาสตร์ เรียกว่าวิธีการวิจัยทาง สังคมศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับ พีระ จิระโสภณ (2537, น. 33) ที่กล่าวถึงกระบวนการสืบข่าวแบบ สืบสวน เริ่มความคิดว่าจะทำข่าวเรื่องอะไร ต้นตอของความคิดอาจมาได้จากหลายทาง เช่น ความ สนใจส่วนตัวนักข่าว จากแหล่งข่าว เบาะแสบางอย่าง จากข่าวประจำวัน จากแฟ้มข่าว จากเอกสาร ข้อมูล หรือจากการพบเห็นโดยบังเอิญ จากนั้นก็ตั้งข้อสันนิษฐานกว้าง ๆ เพื่อการพิสูจน์ ต่อมาการ ประเมินความเป็นไปได้ที่จะทำข่าวนั้น ๆ ดูจากคุณค่าข่าว ทรัพยากรต่าง ๆ อุปสรรคปัญหาการ ต่อต้านหรือภัยอันตราย หลังจากการประเมินความเป็นไปได้ ก็จะเป็นการตัดสินใจจะทำต่อหรือไม่ ถ้าทำต่อก็ดำเนินเป้าหมาย ตารางเวลา กิจกรรม หรือวิธีการ บุคลากร หน้าที่ความรับผิดชอบ และ การเตรียมแฟ้มข้อมูล ต่อมาขึ้นดำเนินการตั้งแต่การสังเกต สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ศึกษา

เอกสาร ข้อมูล บันทึกสถิติต่าง ๆ รวมทั้งทำการวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลเป็นประโยชน์ต่อการรายงานข่าว ขั้นนี้จะมีการเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อความแน่ใจ ความถูกต้อง เมื่อข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่ชี้แนะถูกทางแล้ว การสัมภาษณ์บุคคลหลักที่เกี่ยวข้องกับข่าว ก่อนการตีพิมพ์จำเป็นต้องพิจารณาร่วมกันเพื่อประเมินว่าข่าว หรือข้อมูลมีความถูกต้องเป็นจริง สมควรตีพิมพ์หรือไม่ ความรับผิดชอบของบรรณาธิการคือต้องแน่ใจว่า ทุกคำพูดที่ตีพิมพ์เป็นความจริงยืนยันได้

2.3 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกรรายงานข่าวเชิงสืบสวน

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการรายงานข่าวเชิงสืบสวน มีวิธีการที่ต้องลงทุนลงแรงมาก และยังมีอุปสรรคที่ส่งผลต่อการทำข่าวเชิงสืบสวนอยู่เหมือนกัน Ullmann (อ้างถึงใน สุขาดาจักรพิสุทธิ, 2550, น. 29) ซึ่งให้เห็นถึงอุปสรรคในการทำข่าวสืบสวนหลายประการ ดังนี้

1. การเข้าถึงข้อมูล เพราะยากที่จะหาบุคคลยินยอมให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำผิดนั้น ๆ นอกจากนี้เอกสารที่เป็นบันทึกหลักฐาน มักเป็นความลับ ยากที่นักข่าวที่จะได้รับ บางที่ใช้เวลานานและค่าใช้จ่ายสูงในการติดตาม

2. การหาผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ มาให้ข้อมูล

3. การละเลยบางประเด็น การทำข่าวแบบนี้ ยากที่จะหาภาพรวม และเครื่องมือที่จะช่วยทำความเข้าใจในเรื่องทั้งหมด หากแต่ต้องการใช้การวิเคราะห์ ปะติดปะต่อ

4. ความกดดัน โดยบางครั้งนักข่าวได้รับแรงกดดันจากบรรณาธิการ นอกจากนี้เรื่องเวลาคือศัตรูสำคัญ เพราะนักข่าวนอกจากจะทำงานภายใต้ความกดดันจากห้องข่าวที่ต้องเห็นผลงานรายวัน ยังได้รับความกดดันจากนักข่าวสำนักพิมพ์อื่นที่แข่งขันกัน

5. กฎหมาย และการฟ้องร้องจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

จากอุปสรรคดังกล่าวเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับจำนวนข่าวเชิงสืบสวนที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ ดังเห็นได้จากรายงานผลการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน เรื่อง “ประชาชนคิดอย่างไรกับหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน” ซึ่งสำรวจโดย ศูนย์วิจัยกรุงเทพโพลล์ สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยกรุงเทพ ในช่วงเดือนมิถุนายน 2548 ซึ่งสำรวจประชาชนอายุ 18 ปีขึ้นไป ใน 25 จังหวัด จากทุกภาคของประเทศจำนวน 2,708 คน พบประเด็นที่เกี่ยวกับการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ว่า กลุ่มตัวอย่างให้คะแนนการทำหน้าที่ด้านการสืบเสาะข้อมูลเชิงลึกมานำเสนอต่อสาธารณะมีคะแนนอยู่ที่ 2.78 เป็นคะแนนระดับปานกลาง (“ประชาชนคิดอย่างไรกับหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน”, 2550) สอดคล้องกับผลการศึกษาจากวิทยานิพนธ์ของ สายศิริ ด่านวัฒนะ (2548) ที่ค้นพบว่ามีปริมาณการรายงานข่าวเชิงสืบสวนน้อย จากผลการสำรวจและวิทยานิพนธ์ที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่าการรายงานข่าวเชิง

สืบสวนของหนังสือพิมพ์ยังมีไม่มากนัก สิ่งที่ต้องการคำตอบคือ อะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้หนังสือพิมพ์เสนอหรือไม่เสนอข่าวเชิงสืบสวน

สุชาติ จักรพิสุทธ์ (2550) ค้นพบปัจจัยของการเสนอหรือไม่เสนอข่าวเชิงสืบสวน ของสื่อหนังสือพิมพ์ไทย โดยแบ่งเป็นปัจจัย 5 ด้าน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านคุณภาพคน-นักข่าว มาจากการที่วงการหนังสือพิมพ์เติบโตมากขึ้น มีนักข่าวใหม่ ทั้งที่ไม่ได้จบการศึกษาสายวารสารศาสตร์ นิเทศศาสตร์มากขึ้น นักข่าวเหล่านี้ไม่ได้ผ่านการบ่มเพาะ หรือการต่อสู้เพื่ออิสรภาพของหนังสือพิมพ์ ทำให้ฐานของอุดมการณ์ในการเสนอข่าวอ่อนแอลง มีประสบการณ์น้อย ขาดทักษะ และมุมมองข่าวอย่างรอบด้าน ส่งผลให้คุณภาพของนักข่าวด้อยลง ในส่วนของสถาบันการศึกษาที่ผลิตนักข่าว ผู้สอนขาดประสบการณ์ ข่าวขาดการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับปัญหาจริงในวิชาชีพ ปัญหาคุณภาพนักข่าวนำมาซึ่งการทำงานที่เน้นการรายงานข่าวตามเหตุการณ์ ไม่เสนอข่าวเชิงสืบสวน

2. ปัจจัยด้านนโยบายกองบรรณาธิการและหนังสือพิมพ์ มาจากการเห็นความสำคัญและการมีวัฒนธรรมในการนำเสนอข่าวเชิงสืบสวนของแนวหนังสือพิมพ์ หรือตัวบรรณาธิการ ปัญหาการขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณในการทำข่าวเชิงสืบสวน และภาระงานข่าวประจำวันมากจนไม่มีเวลาทำข่าวเชิงสืบสวน

3. ปัจจัยด้านอำนาจคุกคามและธุรกิจการตลาด มาจากอำนาจรัฐผนวกกับอำนาจทุน หนังสือพิมพ์ขาดอิสรภาพในการเสนอข่าว ถูกควบคุมจากอำนาจรัฐ รวมทั้งการต้องรักษากิจการให้อยู่รอด ซึ่งจำเป็นต้องมีรายได้เลี้ยงตนเองให้ได้ รายได้ 2 ใน 3 ของหนังสือพิมพ์มาจากการโฆษณา จึงส่งผลให้อำนาจทุนเข้ามามีอิทธิพลต่อการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์

4. ปัจจัยด้านผู้รับข่าวและสังคม มาจากการที่ข่าวเชิงสืบสวนเป็นข่าวที่อ่านยาก มีคนอ่านจำนวนไม่มากนัก ลักษณะการอ่านข่าวของผู้รับข่าวจะนิยมอ่านข่าวสั้น ๆ นิยมการชมหรือรับฟังรายการเล่าข่าว นอกจากนี้ผู้รับข่าวยังขาดการตื่นตัวในด้านสิทธิของตนเอง ส่งผลให้ขาดแรงกดดันจากผู้รับข่าวที่จะผลักดันให้หนังสือพิมพ์เสนอข่าวเชิงสืบสวน

5. ปัจจัยด้านระบบสนับสนุน มาจากปัญหาที่หนังสือพิมพ์ขาดระบบทั้งภายในและภายนอกระบบสื่อมวลชนที่จะช่วยสนับสนุนให้เสนอข่าวเชิงสืบสวนได้มากขึ้น

จากปัจจัยที่กล่าวมา สุชาติ จักรพิสุทธ์ (2550) ได้สรุปว่า “ปัญหาและอุปสรรคของการทำงานข่าวสืบสวนนั้น มีตั้งแต่เรื่องของตัวบุคคล คุณภาพนักข่าว วัฒนธรรมการทำงานแข่งขันระดับคุณภาพและความเอาใจใส่ต่อการทำงาน อุดมคติความมุ่งมั่นของนักข่าวเอง ซึ่งสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในงานข่าวเชิงสืบสวน และแยกไม่ออกจากความสำคัญของนโยบายกอง

บรรณาธิการ การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การมีระบบฝึกฝนหล่อหลอม ตลอดจนปณิธาน ความเข้มแข็งขององค์กรหนังสือพิมพ์ ในการเผชิญกับอำนาจคุกคามและความสามารถในการ ต่อรองกับธุรกิจการตลาด ในขณะที่เดียวกันสังคมจะต้องเรียนรู้ถึงสิทธิการสื่อสาร การรู้เท่าทันสื่อ การใช้ระบบสื่อสารสาธารณะเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติการทางสังคม และสุดท้ายคือระบบ สนับสนุนทั้งจากภายในและภายนอกระบบสื่อ”

กล่าวสรุปได้ว่าการรายงานข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Journalism) มีส่วนสำคัญ อย่างมากสำหรับประเทศที่มีระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งจะมีผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ ของนักหนังสือพิมพ์ อันเป็นที่มาของบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักข่าวหนังสือพิมพ์ ซึ่งนักวารสาร ศาสตร์หรือนักสื่อสารมวลชนจะต้องใช้ทักษะเทคนิควิธี และความชำนาญการสืบสวน สอบสวน ในการซึ่งได้มาของข้อมูล ข้อเท็จจริง ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนหรือผู้เสียหายได้ทราบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

สำหรับแนวคิดด้านการรายงานข่าวเชิงสืบสวนนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เพราะ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่นักหนังสือพิมพ์ใช้ในการทำหน้าที่เปิดโปงการคอร์รัปชันดั่งที่ ประเวศ วะสี (อ้างถึงใน เสนาะ สุขเจริญ, 2548, น. 8) กล่าวถึงความสำคัญของการเสนอข่าวเชิงสืบสวน กับการเปิดโปงคอร์รัปชันว่า “การหยุดยั้งคอร์รัปชันที่ชะงัดที่สุดคือ การทำหนังสือพิมพ์เชิง สืบสวนสอบสวน (Investigative Journalism)” ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดเกี่ยวกับการรายงาน ข่าวเชิงสืบสวน ในการวิเคราะห์บทบาท “สุนัขเฝ้าบ้าน” ในการวิจัยครั้งนี้นอกจากนี้สามารถ สรุปได้จากแนวคิดที่กล่าวมาชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำข่าวเชิงสืบสวนซึ่งถือเป็นการ แสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ด้านคุณภาพของนักข่าว สุชาติดา จักรพิสุทธ์ (2550) พบปัจจัยดังนี้

- นักข่าว ที่ไม่ได้จบการศึกษาสายวารสารศาสตร์ นิเทศศาสตร์
- สถาบันการศึกษาที่ผลิตนักข่าว ผู้สอนขาดประสบการณ์ข่าว ขาดการเชื่อมโยง การเรียนรู้กับปัญหาจริงในวิชาชีพ
- ความสามารถของนักข่าว
- ความคิดสร้างสรรค์ของนักข่าว

ด้านทักษะของนักข่าวต่อการทำข่าวเชิงสืบสวน มาลี บุญศิริพันธ์ (2548); เสนาะ สุข เจริญ (2548); Ullmann (อ้างถึงใน สุชาติดา จักรพิสุทธ์, 2550, น. 29); สุชาติดา จักรพิสุทธ์ (2550) ค้นพบปัจจัย ดังนี้

- ความช่างสงสัยของนักข่าว

- ความช่างสังเกตของนักข่าว
- ความอดทนของนักข่าว
- การรอบรู้ของนักข่าว
- การตั้งข้อสงสัยสถานการณ์ไม่ชอบมาพากล ของนักข่าว
- การมี “จมูกข่าว” (Nose for news) ของนักข่าว
- การเข้าถึงข้อมูล เอกสารที่เป็นบันทึกหลักฐาน ยากที่นักข่าวที่จะได้รับ
- ใช้เวลานานและค่าใช้จ่ายสูงในการติดตามข่าว
- การหาผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ มาให้ข้อมูล
- การละเลยบางประเด็น
- การขาดเครื่องมือที่จะช่วยทำความเข้าใจในเรื่องทั้งหมด
- ขาดการวิเคราะห์ ปะติดปะต่อเรื่องราว

Ullmann (อ้างถึงใน สุชาติดา จักรพิสุทธิ์, 2550 น.29); สุชาติดา จักรพิสุทธิ์ (2550)

ได้พบปัจจัยด้านอื่น ๆ ดังนี้

- ความกดดันจากบรรณาธิการ
- ความกดดันจากเวลาการปิดข่าว
- ความกดดันจากนักข่าวสำนักพิมพ์อื่นที่แข่งขันกัน
- กฎหมาย และการฟ้องร้องจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจะนำปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเพื่อจัดกลุ่มตัวแปร (Factor Analysis) เพื่ออธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการวิจัยครั้งนี้

นอกจากนี้การทำหน้าที่สุนัขเฝ้าบ้าน ซึ่งถือเป็นการรายงานข่าวเชิงลึกเป็นการเปิดโปงการทุจริต คอร์รัปชันอันนำไปสู่การเสียผลประโยชน์ผู้ที่ถูกตรวจสอบ สิ่งหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นการที่นักข่าวที่ทำหน้าที่สุนัขเฝ้าบ้านได้รับอันตราย และการคุกคามจากผู้เสียผลประโยชน์ สถานการณ์การคุกคามสื่อนี้ปรากฏให้เห็นในรายงานของสมาคมวิชาชีพนักหนังสือพิมพ์ ทั้งในประเทศและนอกประเทศ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมการรายงานสถานการณ์การคุกคามสื่อมวลชน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

3. รายงานสถานการณ์ด้านการคุกคามสื่อมวลชน

สมาคมนักหนังสือพิมพ์โลก (World Association Newspapers : WAN) และกลุ่มรณรงค์สื่อมวลชน (พีอีซี) ได้เผยแพร่สถิติข้อมูลเกี่ยวกับความปลอดภัยของนักข่าวระหว่างปฏิบัติหน้าที่ว่า ตั้งแต่ต้นปี 2549 เป็นต้นมา มีผู้สื่อข่าวเสียชีวิตในหน้าที่ถึง 28 รายใน 17 ประเทศ โดยมีผู้สื่อข่าวเม็กซิโกเสียชีวิตมากที่สุดถึง 6 รายในช่วง 4 เดือนที่ผ่านมา ส่วนผู้สื่อข่าวที่อิรักเสียชีวิต 5 ราย ปากีสถาน 3 ราย และรัสเซีย 2 ราย (“ยูเอ็นวอน ทั่วโลกให้สิทธิเสรีภาพ-อิสระสื่อมวลชน” ,2551) เช่นเดียวกับคณะกรรมการเพื่อปกป้องผู้สื่อข่าว (ซีพีเจ) ที่ระบุว่า สถานการณ์ด้านสวัสดิภาพความปลอดภัยของผู้สื่อข่าวอยู่ในขั้นร้ายแรงที่สุด จากการที่รัฐบาลปล่อยปละละเลยให้ผู้สื่อข่าวลอยนวลไปได้ โดยซีพีเจระบุว่า ผู้สื่อข่าวตกเป็นเป้าหมายตลอดตั้งแต่ปี 2541 จนถึงปี 2550 และมีคดีฆาตกรรมที่ไม่สามารถคลี่คลายได้อย่างน้อย 199 คดี ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โดยแบ่งเป็น 79 คดี ในอิรัก 24 ในฟิลิปปินส์ อย่างน้อย 20 ในโคลัมเบีย 14 ในรัสเซีย 9 ในเซียร์ราลีโอน 8 ในศรีลังกา บังกลาเทศ และปากีสถาน 7 ในอัฟกานิสถานและเม็กซิโก และ 5 ในโซมาเลีย เนปาล และอินเดีย ประเทศเหล่านี้มีสถาบันด้านการบังคับใช้กฎหมายแต่ยังขาดปณิธานทางการเมือง ในการตามล่าหาตัวฆาตกร ทุกครั้งที่มีผู้สื่อข่าวถูกฆ่าและฆาตกรสามารถลอยนวลอยู่ได้ เป็นสัญญาณเลวร้ายถึงสื่อมวลชนและสร้างแรงจูงใจให้ผู้อื่นที่คิดจะทำอันตรายผู้สื่อข่าว (“เผยแถบเอเชียใต้จุดตายสื่อ”, 2551)

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา กลุ่มเคลื่อนไหวด้านสื่อ เช่น ผู้สื่อข่าวไร้พรมแดน ได้จัดให้ฟิลิปปินส์ติดกลุ่มประเทศที่สื่อมวลชนต้องเสี่ยงอันตรายในการทำงานมากที่สุดในโลก โดยเป็นรองแค่นักข่าวในอิรัก พร้อมชี้ว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ผู้สื่อข่าวฟิลิปปินส์ต้องเสียชีวิตจากการทำงาน ขูดค้ำยการทุจริตคอร์รัปชันของทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและนักธุรกิจเอกชน รวมถึงเหตุรุนแรงจากการเมืองท้องถิ่น ประมาณ 60-70 คน นอกจากนี้แล้วนักข่าวฟิลิปปินส์ยังต้องเผชิญแรงกดดัน ถูกข่มขู่จับกุม จนถึงถูกละเมิดสิทธิ (“ทุกข์ของนักข่าวฟิลิปปินส์”, 2551) สำหรับในประเทศไทยซึ่งเป็นกลุ่มประเทศเอเชียเช่นเดียวกับฟิลิปปินส์ การข่มขู่สังหารนักข่าวนั้น เกิดขึ้นน้อยกว่า เมื่อไม่นานมานี้ ในประเทศไทยมีการสังหารนักข่าวผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชนประจำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยได้แถลงการณ์ให้ตำรวจติดตามจับกุมคนร้ายที่สังหารผู้สื่อข่าว โดยแถลงการณ์สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เรื่องให้ตำรวจเร่งติดตามจับกุมคนร้ายสังหารโหดผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชน ดังนี้ (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2551)

จากกรณีที่นายอริวัฒน์ ไชยบูรณ์ ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชน ประจำจังหวัด นครศรีธรรมราช ถูกคนร้ายบุกยิงเสียชีวิตอย่างโหดเหี้ยมภายในบ้านของตัวเอง เลขที่ 25 หมู่ที่ 3 ต.ไชยมนตรี อ.เมืองนครศรีธรรมราช เมื่อคืนวันที่ 1 สิงหาคม 2551 ตาม รายละเอียดที่ปรากฏเป็นข่าวแล้วนั้น...สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เห็นว่า เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นการกระทำที่อุกอาจซึ่ง โดยรูปการณ์ที่คนร้ายบุกเข้าไป สังหาร ถึงในบ้านนั้นแสดงว่า นอกจากมีการเตรียมการมาอย่างดีแล้วยังน่าจะเป็นการ กระทำหรือการบงการของมีอิทธิพลมาก จึงกระทำโดยไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย มุ่งทำลาย อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีหน้าที่จะให้ความคุ้มครอง และพิทักษ์สันติสุขของ ประชาชน ขณะเดียวกันยังเป็นการข่มขู่ปิดปากสื่อมวลชนอื่นที่จะทำหน้าที่รายงาน ข้อเท็จจริง ในลักษณะเดียวกันด้วย สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย จึง ขอประณามการกระทำของคนร้ายที่ก่อเหตุสังหารผู้สื่อข่าวอย่างโหดเหี้ยมครั้งนี้ และขอ เรียกร้องต่อผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ สั่งการเจ้าหน้าที่ตำรวจที่เกี่ยวข้องให้เร่งติดตาม จับกุมคนร้ายมาลงโทษตามกฎหมายโดยเร็ว เพื่อมิให้เป็นเยี่ยงอย่างในการข่มขู่คุกคาม สิทธิเสรีภาพสื่อมวลชนต่อไป รวมทั้งแถลงผลความคืบหน้าของคดีต่อสาธารณชนทราบ โดยเร็ว เพื่อสร้างความมั่นใจในความปลอดภัยแก่ประชาชน และสังคมไทยรวมถึงการทำ หน้าที่ อย่างมีประสิทธิภาพของสำนักงานตำรวจแห่งชาติอีกด้วย

สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย วันที่ 2 สิงหาคม 2551

จากรายงานสถานการณ์ด้านการคุกคามสื่อมวลชนตามที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักข่าวที่ทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาล นักการเมือง และนัก ธุรกิจ เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์

ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda setting Theory)

การทำงานของสื่อมวลชนจะต้องเลือกประเด็นในการเสนอข่าว สื่อมวลชนจึงมีบทบาท เป็นผู้กำหนดเรื่องราวที่น่าเสนอประเด็นให้แก่สังคม (Agenda-setting) ซึ่งเรื่องใดที่สื่อมวลชนนำมา เผยแพร่มาก ก็จะมีน้ำหนักมากและกลายเป็นประเด็นใหญ่ของสังคม หรือที่เรียกว่าเป็นวาระทาง การเมืองและสังคม (Social and Political Agenda) (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2547, น. 12-13) วาระดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดผลต่อประชาชนในกลุ่มสาธารณะต่าง ๆ ด้านการรับรู้ การให้ความสนใจ และการให้ความสำคัญต่อประเด็นเหตุการณ์ประจำวันต่าง ๆ ที่สื่อมวลชนนำเสนอเข้มข้นมากน้อย ในระดับต่าง ๆ กันด้วย ผลในเชิงความคิด (Cognitive Effects) นี้เกิดจากบทบาทหน้าที่ของ

สื่อมวลชนที่เรียกว่า การกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda Setting Functions of Mass Media) (พีระ จิรโสภณ, 2548, น. 181)

ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสารมีรากฐานจากแนวความคิดดั้งเดิมโดย Lippmann ในหนังสือ Public Opinion (1922) ด้วยบทบาทในการสร้างภาพในหัวสมองของคนเรา โดยมนุษย์ในสังคมมักจะตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ผ่านในหัวสมองที่ถูกแต่งแต้มจากการรับรู้ผ่านประสบการณ์ทางอ้อมที่นำเสนอโดยสื่อมวลชน (พีระ จิรโสภณ, 2548, น. 181)

Lippmann (อ้างถึงใน พยุริ ชาญนรงค์, 2539, น.112) ได้กล่าวว่า “เนื่องจากสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรามีความกว้างใหญ่ ซับซ้อน และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเร็วจนเกินกว่าที่เราจะรับรู้และเข้าใจได้ เพราะเราไม่ได้ถูกฝึกให้สามารถรับมือกับความหลากหลาย และความสลับซับซ้อนเหล่านี้ได้ อย่างไรก็ตาม เราจำเป็นต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมดังกล่าวนี้ ดังนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่เราต้องสร้างแบบจำลองอย่างง่าย ๆ ของสภาพแวดล้อมนี้ขึ้นมาใหม่ เพื่อจะได้จัดการกับมันได้อย่างดี”

Cohen นำแนวคิดของ Lippmann มาใช้ในการวิเคราะห์บทบาท การกำหนดวาระข่าวสารของสื่อมวลชน โดยอธิบายแนวคิดที่ “หนังสือพิมพ์” (สื่อมวลชน) มีบทบาทความสำคัญมากกว่าการเป็นผู้นำเสนอข่าวสารและความคิดเห็นเท่านั้น สื่อมวลชนอาจไม่ประสบความสำเร็จมากนักในการบอกให้ประชาชน คิดอย่างไร (What to think) แต่มักจะประสบความสำเร็จอย่างมากในการบอกให้ประชาชน (ผู้อ่านหนังสือพิมพ์) คิดเกี่ยวกับเรื่องอะไร (What to think about) (พีระ จิรโสภณ, 2548, น. 181)

คำว่า “การกำหนดวาระข่าวสาร” (Agenda-setting) ปรากฏขึ้นครั้งแรกในบทความของ Maxwell และ Shaw ในปี ค.ศ 1972 นักวิชาการทั้ง 2 ท่านแห่งมหาวิทยาลัยนอร์ทแคโรไลนา ทั้ง 2 ท่านนี้ ได้ศึกษาบทบาทของสื่อมวลชนจากการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งของประธานาธิบดีในปี ค.ศ. 1968 ในเมือง Chapel hill โดยการคัดเลือกผู้มีสิทธิออกเสียง โดยยังไม่ตัดสินใจเลือกใครจำนวน 100 คน เป็นกลุ่มตัวอย่าง และได้สอบถามกลุ่มตัวอย่าง ในช่วง 3 สัปดาห์ก่อนการเลือกตั้ง โดยถามถึงสิ่งที่นักการเมืองพูดถึง และสิ่งที่พวกเขาคิดว่ารัฐบาลควรจะเน้น ปรากฏว่าประเด็นเกี่ยวกับเรื่องนโยบายที่ใช้รณรงค์หาเสียงได้รับการกล่าวถึงในกลุ่มตัวอย่าง 100 คน บ่อยครั้ง ขณะเดียวกันก็มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนข่าว บทความ บทบรรณาธิการในสื่อมวลชน 9 แห่ง พบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่าง ลำดับของประเด็นที่หาเสียงในสื่อมวลชนกับประเด็นที่เกิดขึ้นในความคิดของกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้น Maxwell และ Shaw จึงสรุปว่าสื่อมวลชนสามารถกำหนดวาระความสนใจของประชาชนได้ งานวิจัยของทั้ง 2 คนนี้ ก่อให้เกิดสมมติฐานของการกำหนดวาระ

ข่าวสารขึ้น นำไปสู่กระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการวิจัยในเรื่องนี้ ในระยะเวลาต่อมา (Dearing & Roger, 1996, pp. 6-7)

Dearing and Roger (1996, pp. 13-15) ชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่นักวิชาการที่ศึกษาด้านการกำหนดวาระข่าวสารให้ความสำคัญ คือ ประเด็นเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทัศนคติของผู้รับสารที่เปลี่ยนแปลง อันเกิดจากการกำหนดวาระข่าวสาร ระยะแรกของการวิจัยพบว่า อิทธิพลของสื่อมวลชนมีขีดจำกัด โดยมีความคิดพื้นฐานว่า สื่อมวลชนมีหน้าที่ให้ข่าวสารมากกว่าการโน้มน้าวใจ ดังนั้นมุ่งวิเคราะห์ผลในระดับการรับรู้ ดังเห็นได้จากการศึกษาถึงประเด็นที่ประชาชนรับรู้จากสื่อมวลชน ต่อมาการวิจัยในเรื่องนี้ได้มุ่งทำความเข้าใจถึงลักษณะของผลสื่อมวลชน พบว่าการเกิดวาระข่าวสารไม่ได้เป็นผลมาจากการรับรู้ข่าวสารเพียง 1 หรือ 2 เรื่องเท่านั้น แต่เป็นผลเชิงสะสมของการรับรู้ข่าวสารเป็นจำนวนมากที่นำเสนอเรื่องราวเนื้อหาแตกต่างกันไป เกี่ยวกับประเด็นใดประเด็นหนึ่ง

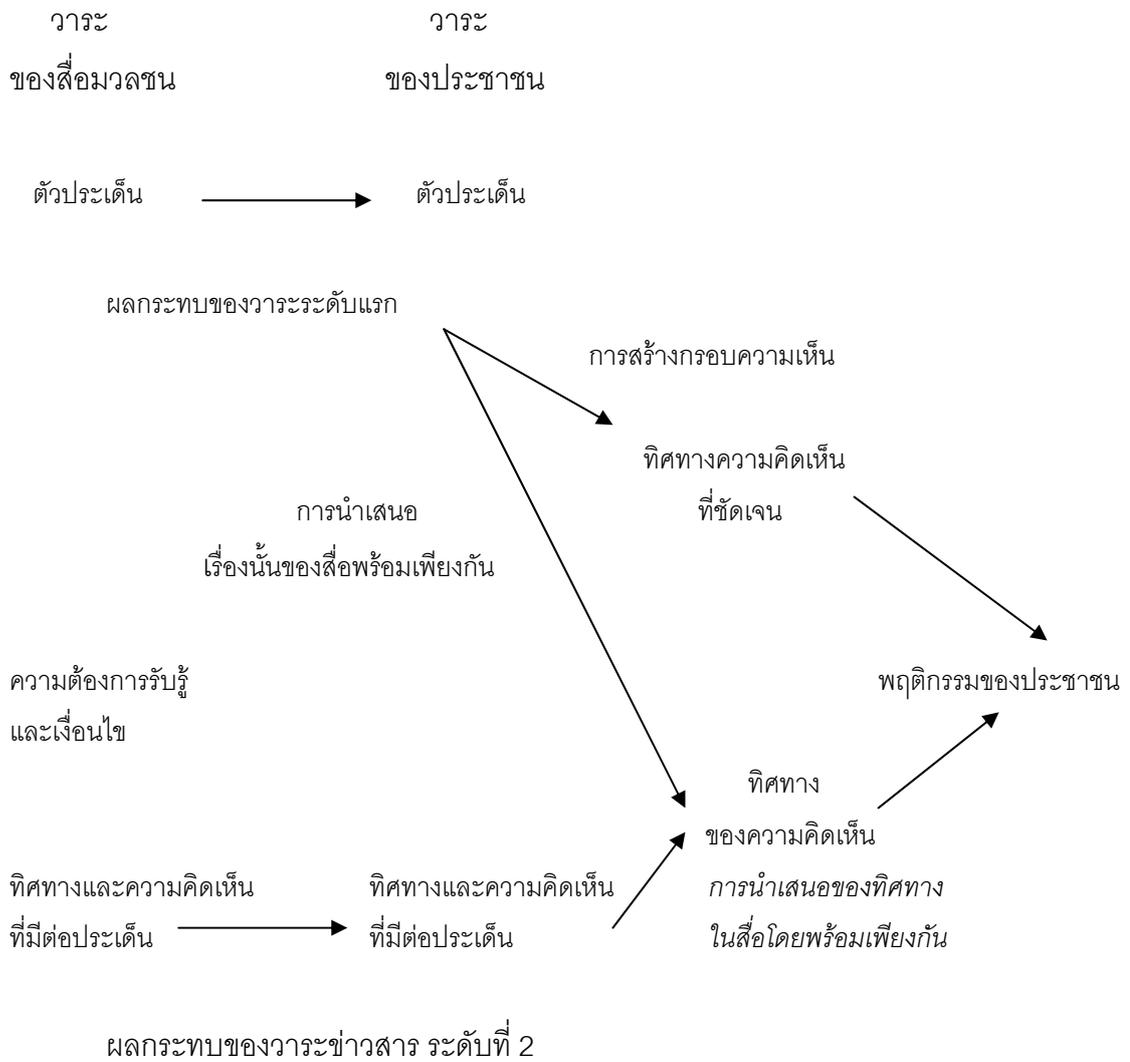
Mccombs (2004, p. 6) ได้อธิบายถึงผลของการกำหนดวาระข่าวสารของสื่อมวลชนว่าข่าวที่นำเสนอในสื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างภาพของความจริง ซึ่งเป็นภาพที่เกิดจาก ข้อมูลข่าวสารที่นำเสนอผ่านข่าวในสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามบุคคลมีกระบวนการเลือกรับรู้ของตนเองตามความสนใจ ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าบุคคลจะเลือกเปิดรับข่าวสาร โดยการเปิดรับข่าวสารที่มีข้อมูลขัดกับความคิดของตนเองในระดับต่ำ แต่การเปิดรับข่าวสารที่มีข้อมูลสนับสนุนความคิดของตนเองในระดับสูง Mccombs (2004, pp. 19-20) ยังกล่าวอีกว่าการกำหนดวาระข่าวสารเกี่ยวข้องกับประชามติ คือ ทิศทางของประชามติถูกกำหนดโดยสื่อมวลชน ซึ่งเป็นผู้สร้างวาระที่เน้นเฉพาะเรื่องบางเรื่องและนำเสนอในสื่อมวลชนในแต่ละวัน การกำหนดวาระข่าวสารซึ่งสามารถกำหนดความสนใจของสาธารณชน อันถือเป็นระยะเริ่มต้นของการสร้างประชามติ เมื่อประเด็นเกิดขึ้นและเป็นที่สนใจของสาธารณชน จึงถือเป็นการท้าทายเชิงจริยธรรมของนักสื่อสารมวลชน ที่จะแสดงความรับผิดชอบในการยับยั้งประเด็นมาสร้างเป็นวาระข่าวสาร และได้ อธิบายเพิ่มเติมแนวคิดการจัดวาระข่าวสาร ได้พัฒนาขึ้น โดยผูกโยงกับแนวคิดด้านการสื่อสารด้านอื่น ๆ และสรุปให้เห็นเห็นว่า การสร้างวาระข่าวสารก่อให้เกิดผลใน 2 ระดับ คือ เป็นการก่อให้เกิดกลุ่มคนที่มีความสนใจเพิ่มขึ้นเป็นกลุ่มเป็นก้อนได้ ซึ่งก็คือการก่อประชามติอันถือเป็นผลในระดับแรก นอกจากนี้เมื่อบุคคลกลุ่มนี้ได้รับข่าวสารและรายละเอียดต่าง ๆ จากข่าวมากขึ้นก็จะทำให้กลุ่มนี้มีพฤติกรรมแบบตายตัว (stereotype) หรือเกิดภาพลักษณ์ (image) ตามข้อมูลข่าวสารนั้น ซึ่งถือว่าเป็นผลของการสร้างวาระข่าวสารในระดับที่ 2

Mccombs (2004, pp. 83-86) ยังชี้ให้เห็นว่าการก่อให้เกิดผลในระดับที่ 2 ในการสร้างพฤติกรรมแบบตายตัวและภาพลักษณ์ สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่อง การสร้างกรอบข่าว (Framing) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ต่อเนื่องจากการกำหนดวาระข่าวสารที่อธิบายว่า กรอบข่าว คือ การจัดระบบความคิดลงในเนื้อหาของข่าว และชี้ทำให้เกิดประเด็นซึ่งถูกคัดสรร เน้นย้ำ และสร้างขึ้นมาจากข่าวที่น่าเสนอ

Mccombs ได้สรุปให้เห็นถึงผลของวาระข่าวสาร ซึ่งมีอยู่ 2 ระดับ คือ ระดับแรกเป็นการสร้างวาระความสนใจของประชาชนอันเป็นจุดเริ่มต้นของกลุ่มคนที่สนใจประเด็นนั้น และผลระดับที่ 2 คือการให้ทิศทางความคิดเห็นแก่กลุ่มคนดังกล่าว ซึ่งก่อให้เกิดประจําติที่ชัดเจนและนำไปสู่พฤติกรรมในที่สุด สามารถอธิบายด้วยแผนภาพที่ 1 ต่อไปนี้

ภาพที่ 1

แสดงการสร้างวาระข่าวสารและผลกระทบของวาระ

ที่มา: *Setting the Agenda : The Mass Media and Public Opinion* (p. 142), by Mccombs 2004, UK: Polity Press.

จากแนวคิดของ Mccombs ที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่าการกำหนดวาระข่าวสาร ถือเป็นบทบาทของสื่อมวลชนที่เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างวาระของประชาชน ก่อให้เกิดกลุ่มคนที่สนใจในเรื่องนั้นและเปิดรับข่าวสารในเรื่องนั้นมากขึ้น จนกลายเป็นวาระของประชาชนและทิศทางความคิดเห็นของประชาชนจะเป็นอย่างไรนั้นถูกกำหนดกรอบข่าวที่สื่อมวลชนนำเสนอนั่นเอง

นอกจากแนวทางการศึกษาการกำหนดวาระข่าวสารของสื่อมวลชน ในด้านอิทธิพลต่อประชาชนแล้ว Dearing and Roger (1996, pp. 16-17) ซึ่งให้เห็นเพิ่มเติมอีกว่าแนวทางการวิจัยการกำหนดวาระข่าวสารเกี่ยวข้องกับ 3 ประเด็นที่สำคัญ คือ วาระทางสื่อมวลชน (Media agenda-setting) วาระสาธารณชน (Public agenda-setting) และวาระของผู้กำหนดนโยบาย (Policy agenda-setting) เป็นการศึกษาถึงความเกี่ยวข้องกันของทั้ง 3 ส่วนนี้ และชี้ให้เห็นว่าการจัดวาระข่าวสารทั้ง 3 เรื่องนี้ มีแนวทางดังนี้ คือ

1. วาระสาธารณชน (Public agenda-setting) จากการสำรวจประชามติ โดยมีคำถามหลักว่า อะไรคือปัญหาสำคัญที่ประเทศกำลังเผชิญอยู่ในทุกวันนี้
2. วาระทางสื่อมวลชน สื่อมวลชน (Media agenda-setting) วัดโดยการวิเคราะห์เนื้อหาข่าวที่ปรากฏทางสื่อมวลชน ว่าเกี่ยวข้องกับประเด็นอะไร
3. วาระของผู้กำหนดนโยบาย (Policy agenda-setting) วัดจากการกระทำของผู้กำหนดนโยบาย ผ่านการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้น หรือวัดจากการจัดสรรนโยบายที่เหมาะสมหรือวัดจากการอภิปรายในสภา

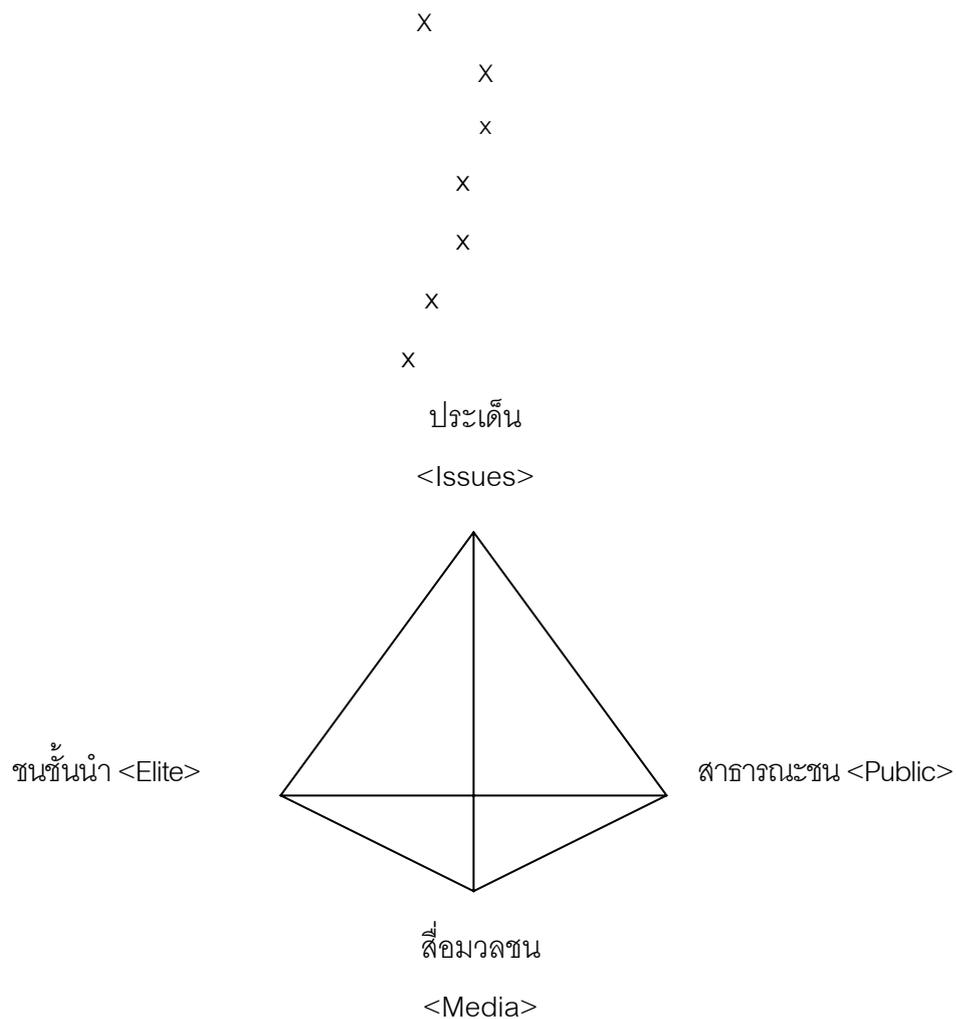
จากแนวคิดของ Dearing and Roger สามารถสรุปได้ว่า การกำหนดวาระข่าวสารเกิดจากประเด็นปัญหาสังคมเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้รับความสนใจจากสื่อมวลชน สาธารณชน และผู้กำหนดนโยบายหรือไม่ ซึ่งกระบวนการเกิดวาระข่าวสารนั้นจะประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ เริ่มต้นจากวาระทางสื่อมวลชน ซึ่งจะมีผลต่อการเกิดวาระของสาธารณชน และนำไปสู่วาระของผู้กำหนดนโยบาย

นอกจากนี้แล้ว McQuial and Windahi (อ้างถึงใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2547, น. 14-15) ยังเสนอแนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับการกำหนดวาระข่าวสารของสื่อมวลชน ในประเด็นว่า ใครคือผู้เริ่มต้นการกำหนดวาระข่าวสาร จากแนวคิดเดิมที่เชื่อว่าสื่อมวลชนเป็นผู้เริ่มกำหนดวาระข่าวสาร แต่ถ้าต้องมองให้ลึกกลงไปว่า วาระต่าง ๆ ที่สื่อนำเสนอไม่ได้มาจากสื่อมวลชนเพียงคนเดียว แต่มีความพยายามจากบุคคลอื่น ๆ ที่ต้องการให้เรื่องที่ตนต้องการให้นำเสนอในสื่อมวลชนจนกลายเป็นวาระข่าวสาร ดังนั้นวาระข่าวสารจะมาจากใครบ้าง วาระอาจถูกกำหนดโดยสถาบัน หรือองค์การทางการเมือง หรืออาจถูกกำหนดโดยกลุ่มพลเมือง กลุ่มนักธุรกิจ หรือปัจเจกบุคคล แต่ละกลุ่มมีวัตถุประสงค์การกำหนดวาระของตนเองที่แตกต่างกันออกไป McQuial and Windahi ยังชี้ให้เห็นว่าสถาบันหรือองค์การทางการเมืองกำหนดวาระผ่านสื่อสร้างสาธารณมติในเรื่องที่พรรคต้องการ ขณะที่ถ้าเป็นวาระที่กำหนดขึ้นโดยกลุ่มพลเมือง หรือปัจเจกบุคคล เป็นการกำหนดวาระเพื่อสื่อสารจากคน

ข้างล่างไปสู่ชนชั้นนำในทางสังคม และการเมือง ซึ่งลักษณะการกำหนดวาระเช่นนี้ น่าจะเรียกว่าการทำงานแบบบทบาทของสื่อมวลชน (dual role model) โดยสามารถอธิบายด้วยแผนภาพที่ 2 ต่อไปนี้

ภาพที่ 2

การกำหนดวาระแบบสองบทบาทของสื่อมวลชน

ที่มา: McQuail and Windahl's, 1986, อ้างถึงใน, สื่อมวลชนเบื้องต้น : สื่อมวลชนวัฒนธรรม และสังคม. (น. 15) โดย อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2547.

McQuial and Windahi (อ้างถึงใน อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2547, น. 16) ได้เสนอให้พิจารณาว่า นอกจะต้องจำแนกให้เห็นว่าใครเป็นผู้ริเริ่มประเด็นในการกำหนดวาระข่าวสารแล้ว ต้องดูว่าสื่อมวลชนนำเสนอวาระนั้นด้วยความสนใจในประโยชน์ของสาธารณะ ที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง หรือว่าเป็นการให้ความร่วมมือกับชนชั้นนำและกลุ่มการเมืองที่มีอำนาจอยู่ในสังคม เพื่อสร้างมติที่จะเป็นประโยชน์ต่อชนชั้นนำ และการกำหนดวาระยังแบ่งย่อยออกไปเป็นการกำหนดวาระระดับจุลภาค (Micro-agenda-setting) และการกำหนดวาระระดับมหภาค (Macro-agenda-setting) ซึ่งการกำหนดวาระระดับจุลภาค คือ สื่อสามารถมีอิทธิพลต่อการรับรู้ความเข้าใจ เรื่องใดเรื่องหนึ่งผ่านเนื้อหาและวิธีการนำเสนอข้อมูลข่าวสารนั้น ๆ อย่างเจาะจง ส่วนการกำหนดวาระระดับมหภาค คือ สื่อโดยเฉพาะสื่อวิทยุและโทรทัศน์มีศักยภาพในการเป็นผู้สร้างภาพ ทศนคติ และอคติต่อเรื่องต่าง ๆ อย่างเป็นระบบเนื่องเพื่อประโยชน์ต่อองค์กรหรือสถาบันสื่อมวลชนเอง เช่น ผลประโยชน์ด้านธุรกิจสื่อในระบบทุนนิยม

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการศึกษาบทบาทของสื่อมวลชนในฐานะผู้กำหนดวาระข่าวสารมีมาอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นทฤษฎีที่ช่วยอธิบายให้เข้าใจบทบาทของสื่อมวลชนว่า สื่อมวลชนเป็นผู้กำหนดวาระเรื่องราวที่สำคัญขึ้นในสังคมได้ ด้วยการให้ความสำคัญกับข่าวบางข่าวและนำเสนอข่าวนั้นอย่างต่อเนื่อง จนข่าวนั้นได้รับความสนใจจากสาธารณชน ซึ่งในขั้นนี้เรียกว่าเกิดวาระทางสื่อมวลชน และวาระทางสื่อมวลชนยังมีผลต่อความคิดของประชาชน มีอิทธิพลทางความคิดต่อประชาชน สามารถชี้นำความคิดของประชาชน สุดท้ายก่อให้เกิดเป็นประชามติได้ วาระสื่อมวลชนจึงขยายเป็นวาระสาธารณชนที่ทุกคนให้ความสำคัญและมีประชามติต่อวาระนั้น สิ่งที่สำคัญที่เกิดขึ้นต่อมาคือวาระนี้จะได้รับความสนใจและให้ความสำคัญจากผู้ที่กำหนดนโยบายหรือรัฐบาล ทั้งนี้เพราะรัฐบาลหรือโดยเฉพาะนักการเมืองที่เป็นรัฐบาลจะให้ความสำคัญกับวาระสาธารณชน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความต้องการของประชาชน

ดังนั้น นักการเมืองจึงมักจะตอบสนองความต้องการ เพื่อรักษาความนิยมของประชาชน โดยหวังว่าจะได้รับคะแนนเสียงนิยม และได้รับการเลือกตั้งเข้ามาบริหารประเทศในครั้งต่อไปอีก วาระสาธารณชนจึงกลายเป็นวาระของผู้กำหนดนโยบายในที่สุด และสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ รัฐบาลอาจจะออกกฎหมาย หรือสั่งการให้หน่วยงานของรัฐดำเนินการบางอย่างเกี่ยวกับในเรื่องนั้น ตามแนวทางที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนหรือประชามติของสังคม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ในที่สุด

จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทการกำหนดวาระข่าวสารของสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ ในการศึกษาครั้งนี้

ได้ใช้ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสารมาอธิบายถึงการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ จะช่วยสร้างวาระข่าวสารทางสื่อมวลชน และนำไปสู่ประชามติจนเกิดเป็นวาระสาธารณะชน ที่รัฐบาลหรือหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องต้องหันมาให้ความสำคัญ และเกิดเป็นวาระของผู้กำหนดนโยบาย ผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาหรือดำเนินการทางกฎหมายกับผู้กระทำผิดในกรณีของการคอร์รัปชันตามข่าวที่นำเสนอได้

จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพนักหนังสือพิมพ์

มีผู้ให้นิยามความหมายของ “จริยธรรมและจรรยาบรรณ” ของหนังสือพิมพ์ไว้ ดังนี้ Steel and Barney (อ้างถึงใน ดวงกมล ชาติประเสริฐ, 2547, น. 12) ให้คำจำกัดความของคำว่า “จริยธรรม” (Ethics) หรือ “ศีลธรรม” (Morality) ว่าเป็นคุณลักษณะ (Character) ของมนุษย์ในด้านความดี ที่จะต้องปฏิบัติ จริยธรรมนั้นถือว่าเป็นปรัชญาแขนงหนึ่งว่าด้วยเรื่องเกี่ยวข้องกับความคิดในเรื่องศีลธรรม โดยคิดว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไรและตัดสินใจในลักษณะใดถึงจะถูกต้องตามศีลธรรม ซึ่งเป็นการรวมเอาคำว่า “สิ่งที่ต้องทำ” และ “ควรจะทำ” มารวมกัน โดยพิจารณาว่าสิ่งไหนต้องทำ หรือสิ่งใดควรรับผิดชอบในความเป็นมนุษย์ หากสามารถนำแนวความคิดดังกล่าวไปประพฤติปฏิบัติ จึงถือได้ว่าประพฤติตามจริยธรรมขณะเดียวกัน แม้ว่าการตัดสินใจทางจริยธรรมเป็นเรื่องบุคคล แต่ทางจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชนนั้น สังคมก็คาดหวังและมีส่วนกำหนดเกณฑ์การตัดสินใจทางจริยธรรมด้วยดังที่ Gunewardena (อ้างถึงใน ดวงกมล ชาติประเสริฐ, 2547, น. 15) นิยามจริยธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับสื่อมวลชนไว้ว่า เป็นคุณค่าหรือบรรทัดฐานทางศีลธรรมที่สังคมยอมรับ และเห็นว่าผู้ที่ได้รับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นจำเป็นต้องยึดถือและปฏิบัติตาม

มาลี บุญศิริพันธ์ (2547, น. 10) กล่าวถึงความหมายจริยธรรมของสื่อมวลชน คือ หลักแห่งความรับผิดชอบต่อที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทาง สำหรับให้ผู้ประกอบอาชีพสื่อมวลชนประพฤติปฏิบัติเป็นหลักยึดทางความคิดทางจิตใจ รู้จักแยกแยะควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติในบทบาทสื่อกลางทางข่าวของสังคม จริยธรรมจึงเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกับสำนักแห่งความรับผิดชอบต่อ การแยกแยะพฤติกรรมที่ควรทำหรือไม่ควรทำภายใต้ปฏิญญาวิชาชีพวารสารศาสตร์

ส่วนของ ปรมะ สตะเวทิน (2538, น. 204) กล่าวถึงจรรยาบรรณคือ จรรยาบรรณไม่ใช่กฎหมาย ไม่มีการลงโทษ จรรยาบรรณจะคอยชี้แนะให้ผู้ประกอบอาชีพสื่อมวลชนตัดสินใจเรื่องเกี่ยวกับจรรยาบรรณได้ สามารถนำไปเป็นแนวทางการตัดสินใจว่าถูกหรือผิด ดีหรือเลว รับผิดชอบหรือไม่รับผิดชอบ จรรยาบรรณหรือจริยธรรมเป็นเรื่องของความสมัครใจ การปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามจรรยาบรรณ การมีหรือไม่มีจรรยาบรรณ ก่อให้เกิดผลแก่นักสื่อมวลชน ใครปฏิบัติก็

น่าเชื่อถือ เสื่อมใส ยกย่อง มีความรับผิดชอบ ใครไม่ปฏิบัติก็ได้รับความรังเกียจ ไม่เป็นที่ศรัทธาของประชาชน เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นอาชีพที่มีผลกระทบต่อบุคคลและสังคม นักวิชาชีพสื่อมวลชนจะเป็นที่ยอมรับยกย่องจากสังคมว่า เป็นอาชีพที่มีเกียรติและรับผิดชอบต่อสังคมสมควรได้รับการสนับสนุนในเรื่องเสรีภาพ เมื่อนักสื่อมวลชนมีจริยธรรมและปฏิบัติตามจรรยาบรรณอย่างเคร่งครัด

จันทนา ทองประยูร (2548, น. 345) ได้อธิบายถึงแนวคิด จริยธรรมและความรับผิดชอบต่อของนักวารสาร ดังนี้

1. นักวารสารศาสตร์ ต้องทำหน้าที่ตามอุดมคติด้วยการรายงานข่าวและเสนอความคิดเห็น และพึงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ ทำประโยชน์ให้แก่สังคมมากที่สุด นักวารสารศาสตร์ต้องมีธรรมะเพื่อช่วยให้สังคมเป็นไปในทางธรรม

2. นักวารสารศาสตร์ มีเสรีภาพในกรอบของจริยธรรมแห่งวิชาชีพ แต่การใช้เสรีภาพต้องมีขอบเขต ไม่ใช้หาประโยชน์ส่วนตัวหรือผลทางธุรกิจ จริยธรรมของวารสารศาสตร์จึงต้องควบคู่กับเสรีภาพ

3. จริยธรรมสำหรับนักวารสารศาสตร์ หมายถึง ปรัชญาหรือระบบที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม เป็นทฤษฎีหลักประพฤติปฏิบัติที่ดั่งงามที่นักวารสารศาสตร์ต้องยึดถือ เพื่อเป็นหลักกำกับการทำงาน ให้ดีขึ้นและสูงขึ้น

4. ความรับผิดชอบต่อทางศีลธรรมและจริยธรรม เน้นความสำนึกทางจิตใจของผู้ประกอบอาชีพ หรือผู้กระทำการใดที่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น

5. ความรับผิดชอบต่อสังคมไม่มีกฎระเบียบกำหนดแน่นอน แต่เกิดสำนึกทางจิตใจศีลธรรม และศักดิ์ศรีของผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ องค์การทางวิชาชีพเห็นว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมเกิดได้ยาก ไม่เป็นไปแนวเดียวกัน จึงกำหนดมาตรฐานจริยธรรมสำหรับผู้ประกอบอาชีพเดียวกัน เรียกมาตรฐานทางจริยธรรมว่าจรรยาบรรณ

ดังนั้น “จริยธรรมของนักวารสารศาสตร์” ที่สมาคมนักวารสารศาสตร์ได้ประกาศไว้ ณ วันที่ 4 ธันวาคม 2520 ยึดหลักตามคำสอนของพระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) นักปราชญ์ของประเทศไทย ผู้อุปถัมภ์หนังสือพิมพ์ประมวลสาร ประมวลสาร และประมวลวันจรรยาธรรมของนักวารสารศาสตร์ประกอบด้วย (จันทนา ทองประยูร, 2548, น. 351)

1. ความรับผิดชอบต่อ คำในศาสนาเรียกว่า ปฎิญา คือการกำหนดรู้หน้าที่ที่พึงกระทำ
2. ความมีเสรีภาพ ตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ปวารณา หรือ ธรรมาธิปไตย

3. ความเป็นไทหรือความเป็นอิสระ ตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ความไม่ยอมตกเป็นทาสของ อุกุศลมูล

4. ความจริงใจ ตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ สัจจะ

5. ความเที่ยงธรรม ต้องไม่มีอคติ 4 อย่างคือ ฉันทาคติ (ไม่ลำเอียงเพราะความรักใคร่พอใจ) โทสาคติ (ไม่ลำเอียงเพราะความไม่พอใจ) ภยาคติ (ไม่ลำเอียงเพราะความกลัว) และ โมหาคติ (ไม่ลำเอียงเพราะความมัวเมาเขลาโง่)

6. ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา ตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ สุปฏิบัติ แปลว่า ปฏิบัติดี

7. ความมีมารยาท ตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ โสเจยยะ หรือ อาจารย์สมบัติ แปลว่าความสมบูรณ์ด้วยมารยาท มีสมบัติเป็นผู้ดี

จากความหมายที่รวบรวมมาข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่าจริยธรรมของสื่อมวลชนถือเป็นกรอบที่กำหนดการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อมิให้ก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมและประชาชน รวมทั้งยังช่วยเสริมวิชาชีพสื่อมวลชนให้ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม ดังนั้นจริยธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสื่อมวลชน สุกัญญา ตีระวนิช (2529, น. 821-823) ได้จำแนกความสำคัญของจริยธรรมการสื่อสารมวลชนได้ดังต่อไปนี้

1. เป็นหลักประกันความประพฤติปฏิบัติของสื่อมวลชนให้ถูกต้องตามศีลธรรม มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น นักหนังสือพิมพ์จะไม่โจมตีผู้อื่นให้เสียหายเพราะอามิสสินจ้าง เพราะว่ามีจรรยาบรรณที่สร้างควมบริสุทธิ์ยุติธรรมในข้อเขียนของเขา และเขารับผิดชอบต่อผลการกระทำของเขาต่อผู้อื่น

2. เป็นเกราะของเสรีภาพของสื่อมวลชน หากสื่อมวลชนปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ด้วยหลักจริยธรรม จะไม่มีผู้ใดกล้ากดขี่ บังคับ ควบคุมสื่อมวลชน โดยอ้างปราศจากความรับผิดชอบของสื่อมวลชนมาบังหน้าได้เลย เพราะสื่อมวลชนเป็นปากเป็นเสียงของประชาชนแท้จริง และประชาชนจะเป็นฐานสนับสนุนในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ หากสื่อมวลชนไร้จริยธรรม สร้างความไม่พอใจของคนในสังคมก็จะไม่ได้รับความร่วมมือกับสื่อมวลชนอีกต่อไป หากสื่อมวลชนนำเสนอข่าวนั้นบิดเบือนเสียหาย รัฐบาลก็จะหาโอกาสเข้ามาควบคุมสื่อมวลชน โดยอ้างว่าสื่อมวลชนไร้จริยธรรม ดังนั้นจริยธรรมจึงมีความสำคัญต่อสื่อมวลชน

3. เป็นหลักที่เกื้อกูลสภาพสังคมที่เป็นสุข จริยธรรมเอื้อกระแสนวัตกรรมที่เป็นธรรม ต่อประชาชนทุกหน่วยของสังคม ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะมีเงิน จะอยู่ใกล้หรือไกลจากศูนย์คมนาคมเพียงใด

จริยธรรมเอื้อเสียงตอบของประชาชน (voice of the people) ที่เป็นเสียงของประชาชนแท้ ๆ สื่อมวลชนสามารถเป็นกระจกเงาสะท้อนภาพที่เป็นจริง

4. เป็นหลักเกื้อหนุนสังคมที่อุดมสติปัญญา ประชาชนจะได้เรียนรู้ข่าวสารที่เสนออย่างมีเหตุผล ปราศจากอคติ ผ่านการสืบค้นข้อมูลอย่างละเอียดและมีความรับผิดชอบ สื่อมวลชนที่มีความรับผิดชอบต่อจะเสนอข่าวอย่างเต็มภูมิปัญญา สร้างข่าวสารถูกต้อง ประชาชนฉลาด รอบรู้ รู้จักคิดถกเถียงอย่างมีเหตุผล สร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างหน่วยต่าง ๆ ในสังคมอย่างสูงสุด

5. สื่อมวลชนที่มีความรับผิดชอบต่อ จะช่วยให้ผู้รับสารเรียนรู้ และรับรู้ความจำเป็นของมารับผิดชอบด้วย สื่อมวลชนทำหน้าที่เสมือนครูนอกโรงเรียน สามารถเสนอตัวอย่างของคนดี มีคุณธรรมในสังคม สื่อมวลชนยังสามารถเป็นตัวอย่าง แสดงความรับผิดชอบต่อในหน้าที่ของตนได้อีกด้วย

ดังนั้น จริยธรรม จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสื่อสารมวลชน ในฐานะที่สื่อมวลชนเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมที่มีความสำคัญ ในฐานะเป็นผู้แพร่กระจายข่าวสารทุกประเภทไปยังมวลชน จริยธรรมเป็นหลักสำคัญสำหรับสังคมประชาธิปไตย และสื่อมวลชนที่มีเสรีภาพนอกจากนี้แล้ว สุภา ศิริมานนท์ (อ้างถึงใน จันทนา ทองประยูร, 2548, น. 361-362) อธิบายถึงหลักปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมของนักวารสารศาสตร์ ประกอบด้วย

1. ความจริงที่แท้จริง (Objectivity) ได้แก่ ลักษณะการ 4 อย่าง คือ

1.1 ความไม่เป็นฝักเป็นฝ่าย (Impartiality) การเสนอทัศนคติของทุกฝ่ายที่ขัดแย้งด้วยปริมาณสมดุล

1.2 ความปราศจากข้อขัดแย้งทางผลประโยชน์หรือความสนใจ (Absence of Conflict of Interest) การไม่มีส่วนพัวพันกับองค์กรใด ๆ จนทำให้หมิ่นเหม่ต่อการถูกสงสัยว่าสังกัดฝักฝ่าย

1.3 โอกาสของการปฏิเสธ (Opportunity of Denial) หากเสนอข้อกล่าวหา ต้องให้โอกาสผู้ถูกกล่าวหาแสดงข้อปฏิเสธ เพราะการกล่าวหามิใช่คำพิพากษาของศาลยุติธรรม หลักการนี้ช่วยป้องกันไม่ให้หนังสือพิมพ์ถูกฟ้องร้องว่ากระทำการหมิ่นประมาทต่อผู้ถูกกล่าวหา

1.4 การละเว้นความลำเอียงต่อผู้ใกล้ชิด (Avoidance of Cronyism) ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลจะครอบงำการรายงานข่าว ทำให้เกิดความลำเอียงต่อผู้ใกล้ชิด

1.5 การละเว้นเสียจากความเคียดแค้นพยาบาท (Avoidance of Vengeance) นักวารสารศาสตร์ต้องไม่ปล่อยให้ความรู้สึกส่วนตัวมีอิทธิพลครอบงำการเสนอข่าวของเขา เพื่อให้ผลงานของตนปราศจากความลำเอียง

2. ความสัตย์จริง (Honesty) พฤติกรรมการเขียนข่าวเอง ทำให้กิจการหนังสือพิมพ์สูญเสียความพินาศ หลักการจริยธรรมกำหนดความซื่อสัตย์ 2 ประการ

2.1 ต้องเสนอรายงานข่าวที่เป็นจริง ตามหลักวารสารศาสตร์ ซื่อเท็จจริงหรือความเป็นจริงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชล้ง เต็มไปด้วยความน่าตื่นเต้นอยู่ในตัวของมัน ไม่ควรทำให้อื่อเท็จจริงและความจริงผิดเพี้ยนด้วยแสงสีใด ๆ วิธีปฏิบัติประเภทปลอมปนความเท็จจริงลงในความจริงที่ใช้มากกัน คือ การกล่าวอ้างพยานเท็จ อ้างผู้รู้เห็นที่ไม่มีตัวตน หรือการสัมภาษณ์ตัวเองหรือการสัมภาษณ์ผี

2.2 นักวารสารศาสตร์ต้องรักษาข่าวจากที่ให้คำมั่นกับใคร โดยต้องไม่เปิดเผยแหล่งข่าวหรือไม่เปิดเผยข้อมูลสู่สาธารณะ

3. ความบังควรและไม่บังควรซึ่งมนุษย์พึงปฏิบัติต่อมนุษย์ (Decency) ความเป็นผู้ดีหรือความสำนึกของมนุษย์อันจะพึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ ตามสุภาษิตคำพังเพยของไทยว่าเอาใจเขามาใส่ใจเรา เมตตาธรรมค้ำจุนโลก

4. การลอกเรื่องของคนอื่นแล้วทึกทักเอาเป็นของตัวเอง (Plagiarism) การที่นักวารสารศาสตร์คนหนึ่งใช้ประโยชน์จากข้อเขียนหรือรายงานข่าวของนักวารสารศาสตร์อีกคนหนึ่ง ไม่อยู่ในเกณฑ์ด้วยความผิดจริยธรรมข้อนี้ เพราะสิ่งที่เรียกว่าซื่อเท็จจริงเป็นสิ่งที่ใครจะจดทะเบียนลิขสิทธิ์ไม่ได้ ซื่อเท็จจริงเป็นสิ่งที่ใคร ๆ เอาไปใช้ประโยชน์ได้

หลักจริยธรรมช่วยให้นักวารสารศาสตร์ดำรงตนในทางที่ถูกที่ควรเพื่อรักษาอาชีพปฏิญาณ เพื่อสร้างความเชื่อถือให้แก่มกคนในท้องถิ่นที่เขาปฏิบัติอยู่

หลักปฏิบัติตามที่กำหนดในจริยธรรมเป็นหลักปฏิบัติทางความคิดจิตใจ เพราะจริยธรรมไม่ใช่กฎหมาย ผู้ละเมิดหลักไม่ได้รับโทษทัณฑ์ ยกเว้นกรณีที่เกิดพฤติกรรมของเขาล่วงไปถึงระดับผิดกฎหมาย

มาลี บุญศิริพันธ์ (2547, น. 16) กล่าวถึง “ความเป็นกลาง” (Objectivity) คือหลักประกันความเป็นอิสระ การทำหน้าที่เสนอข่าวสารของสื่อมวลชนควบคู่กับเสรีภาพในการเสนอความคิดเห็นโดยปราศจากการควบคุม แทรกแซง หรือพันธุนาการจากสิ่งรื้อ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในการวินิจฉัยถัดนกรองความจริงที่แท้จริงของสังคม นักวิชาการและนักวิชาชีพสื่อมวลชนต่างเห็นพ้องกันว่าหลักความเป็นกลาง ประกอบด้วยการปฏิบัติในแนวทางที่ต้องแยกตนเองออกจากเรื่องที่กำลังรายงาน (Detachment From The Object of The Story) การไม่เข้าฝ้ายใดฝ้ายหนึ่ง (Nonpartisanship) ยึดหลักเฉพาะซื่อเท็จจริง (A Reliance on Fact) สำนึกถึง

ความสมดุลหรือความเสมอภาค (A Sense of Balance) และเขียนข่าวรูปแบบพีระมิดหัวกลับ (Use of The Inverted Style of Writing)

ส่วนทัศนะของ Hemanus (อ้างถึงใน มาลี บุญศิริพันธ์, 2532, น. 2) ซึ่งให้เห็นถึงความ เป็นกลาง ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 2 อย่าง คือ คุณลักษณะเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง (Matter-of-face Character) และความไม่ฝักใฝ่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด (Impartiality) องค์ประกอบรองของ คุณลักษณะเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง ได้แก่ ความจริง (Truthfulness) และสิ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ ประเด็นสำคัญ (Relevance) ส่วนประกอบรองของความไม่ฝักใฝ่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ได้แก่ ความ สมดุลย์ (Balance) และการนำเสนอเนื้อหาอย่างเป็นกลาง (Neutral Presentation)

จากความหมายสรุปได้ว่า ความเป็นกลาง หรือที่อาจารย์สุภา ศิริमानนท์ (อ้างถึงใน มาลี บุญศิริพันธ์, 2532, น. 4) เรียกว่า “ความจริงที่แท้จริง” นั้น ถือเป็นหลักจริยธรรมซึ่งมี ความสำคัญในงานหนังสือพิมพ์ ทุกคนควรยึดถือเพื่อความถูกต้องเที่ยงธรรมในสังคม ซึ่งความ เป็นกลางในวิชาชีพหนังสือพิมพ์ คือการรายงานข่าวตรงไปตรงมา ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่าย หนึ่ง ไม่เห็นแก่อามิสสินจ้างรางวัล เป็นธรรมแก่คู่กรณีที่ขัดแย้งกัน การให้โอกาสเท่าเทียมกันใน การเสนอความคิดเห็น

นอกจากนี้มีการรวมตัวกันของผู้ประกอบวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ก่อตั้งสมาคมวิชาชีพขึ้น แต่ละสมาคม อาทิ สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และ สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย จึงบัญญัติจรรยาบรรณขึ้นมาให้สมาชิกของตนปฏิบัติเพื่อ เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม โดยแต่ละสมาคมวิชาชีพด้านสื่อสารมวลชนได้แก่ สมาคม นักข่าวแห่งประเทศไทย สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่ง ประเทศไทย ได้มีการกำหนดจรรยาบรรณของตนเองขึ้น และเขียนไว้เป็นหลักการที่สมาชิกทุกคน ต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด (สิริทิพย์ ชันสุวรรณ, 2539, น. 110-111) ดังนี้

จรรยาบรรณหนังสือพิมพ์ของสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย

เพื่อให้สถาบันหนังสือพิมพ์หนังสือพิมพ์เป็นที่เชื่อถือของประชาชน จึงกำหนด จรรยาบรรณของนักหนังสือพิมพ์ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมและรักษาเสรีภาพของหนังสือพิมพ์
2. เสนอข่าว ภาพ หรือแสดงความคิดเห็นไปด้วยความสุภาพ สุจริต ไม่มุ่งหวังใน ประโยชน์ส่วนตัวหรืออามิสสินจ้างใด ๆ
3. ต้องเสนอข่าวแต่ความจริง ไม่ต่อเติมเสริมแต่งถ้าข่าวใดไม่ตรงต่อความจริง ต้องรีบ แก้ไขโดยเร็ว

4. ใช้วิธีการสุภาพ และข้อสัตย์ในการหาข่าว ภาพ หรือข้อมูลต่าง ๆ
5. เคารพต่อความไว้วางใจที่ได้รับมอบหมาย ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน
6. ปฏิบัติหน้าที่โดยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ ไม่ใช้ตำแหน่งหน้าที่เพื่อหาประโยชน์ใส่ตนเองหรือหมู่คณะโดยมิชอบ
7. ไม่กระทำการใด ๆ ที่บั่นทอนเกียรติของวิชาชีพ หรือความสามัคคีของเพื่อร่วมวิชาชีพ

จรรยาบรรณของสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

เพื่อส่งเสริมการรักษาเกียรติคุณ ชื่อเสียง และฐานะของสมาชิกสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย จึงวางจรรยาบรรณของสมาชิกที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. รายงานตัวด้วยความซื่อตรงและสุภาพ การเสนอข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์ ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง

2. เคารพความไว้วางใจใด ๆ ที่ได้รับจากการติดต่อในหน้าที่

3. ส่งเสริมภาพลักษณ์ของความเป็นสมาชิกสมาคม และไม่ถือเอาผลประโยชน์ของเพื่อนสมาชิกเป็นของตนโดยไม่ชอบธรรม

4. ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวและไม่รับรางวัลหรือผลประโยชน์ใด ๆ ที่ทำให้ไม่เคารพหน้าที่และอาชีพ

5. การได้มาซึ่งข่าว ภาพ และเอกสารต่าง ๆ ต้องใช้วิธีอันชอบธรรม

6. แสดงตนว่าเป็นผู้แทนหนังสือพิมพ์ก่อนที่จะสัมภาษณ์

7. รักษาและส่งเสริมเกียรติคุณและชื่อเสียงของการเป็นนักหนังสือพิมพ์

จริยธรรมสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย

คณะกรรมการบริหารของสมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยได้กำหนดจริยธรรมของหนังสือพิมพ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ความรับผิดชอบตรงกับหลักทางพุทธศาสนา คือ “กิจจญาณ” เป็นการรู้จักหน้าที่ที่ควรทำ แต่พุทธศาสนายังก้าวไปไกลอีกก้าวหนึ่งจนถึง “กตญาณ” คือรู้ว่าได้ทำหน้าที่เสร็จแล้ว ดังนั้นการรู้จักรับผิดชอบนี้จะต้องรับผิดชอบต่อผลประโยชน์อันชอบธรรมของปัจเจกชน สถาบัน ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

2. การมีเสรีภาพ ตรงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ “การปวารณา” เป็นการอนุญาตให้ตัดเดียนหรือทักท้วงได้ โดยถือเอาเป็นการอนุเคราะห์ ในทางหนังสือพิมพ์หมายถึง

เสรีภาพที่มีความรับผิดชอบกำกับ ถือเป็นธรรมใหญ่ ไม่ใช่ถือโลกหรือตนเป็นใหญ่ เทียบได้กับ “ธรรมาธิปไตย”

3. ความเป็นไทแก่ตัวเอง คือ ความเป็นอิสระของใครทั้งกายและใจ ไม่ทำลายบุคคลที่ไม่มีความผิดเพื่ออามิสสินจ้าง รวมทั้งไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง เน้นแต่ประโยชน์ส่วนรวม ตรงกับหลักพุทธศาสนา คือ “อกุศลมูล”

4. ความจริงใจ รวมถึงความสัตย์และความถูกต้อง ตรงกับหลักธรรมพุทธศาสนา คือ “สัจจะ” หมายถึงต้องตรวจสอบข้อเท็จจริงให้แน่นอน ก่อนจึงจะพูดหรือเขียนและถ้าเกิดผิดพลาดก็ต้องแก้ไข ทางพุทธศาสนาใช้ศัพท์ว่า “นิสสัมภระ”

5. ความไม่ลำเอียงหรือความไม่มีอคติ คือ ตรงเที่ยงธรรมไม่เข้าใครออกใคร ความลำเอียงมีอยู่ 4 ชนิด คือ ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก), โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง), โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง), และ ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว),

6. ความเป็นนักกีฬา ได้แก่ ไม่กล่าวตำหนิใครโดยไม่ให้ออกาสชี้แจงไม่ละเมิดสิทธิหรือความรู้สึกส่วนตัวของบุคคล ยกเว้นเรื่องนั้นจะเกี่ยวกับผลประโยชน์ของประชาชน ตรงกับหลักพระพุทธศาสนา คือ “สุปฏิบัติ”

7. ความสะอาดหรือมีคุณสมบัติผู้ดี ได้แก่ การมีมรรยาท ไม่ใช่ถ้อยคำหยาบโลน และลามกอนาจารหรือส่อไปในทางดังกล่าว ตรงกับหลักทางพุทธศาสนา คือ “โสเจยยะ” ความสะอาดแบ่งออกเป็น ความสะอาดทางกาย วาจา ใจ ยังตรงกับหลักพระพุทธศาสนาอีกอย่างคือ “อาจารย์สมบัติ” คือ ความสมบูรณ์ด้วยมรรยาท แต่พระสงฆ์มีเพิ่มเป็น “อาจารย์โคจรสัมปันนะ” คือ ผู้สมบูรณ์ด้วยมรรยาทและรู้จักสถานที่เหมาะสม

กล่าวสรุปได้ว่าหลักจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพของนักหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชน เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง แม้ว่าเป็นการยากที่จะทำให้นักวิชาชีพหนังสือพิมพ์ปฏิบัติตาม เพราะจริยธรรมและจรรยาบรรณมีลักษณะเป็นนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ แต่สามารถเป็นตัวกำหนด หรือเป็นกรอบแนวทางการกระตุ้นให้นักวิชาชีพได้ตระหนักยึดถือและเป็นหลักในการดำเนินงาน ดังนั้นจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพหนังสือพิมพ์ จะสามารถชี้ให้เห็นถึงหน้าที่และความรับผิดชอบ ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ อันถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านที่สามารถนำมาใช้ในวิจัยครั้งนี้ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์องค์ประกอบของปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขอ่านหนังสือพิมพ์ที่บ้านของนักหนังสือพิมพ์” ผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่บทบาทความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชน โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสุนัขอ่านหนังสือพิมพ์ที่บ้านโดยผู้วิจัยได้จัดแบ่งเป็นงานวิจัยทั้งต่างประเทศและงานวิจัยในประเทศ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ ดังนี้

1. งานวิจัยต่างประเทศ

Weaver and Wilhoit (quoted in Weaver, 2005, p. 49) ศึกษาการให้ความสำคัญต่อบทบาทต่าง ๆ ของนักหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา โดยใช้การสำรวจทางไปรษณีย์ การสำรวจทางโทรศัพท์ ประกอบกับการสัมภาษณ์นักหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกาพบว่า นักหนังสือพิมพ์อเมริกันส่วนใหญ่มีแนวโน้มให้ความสำคัญอย่างมากต่อความรับผิดชอบต่อ 2 ด้าน คือ การเสนอข่าวสารไปสู่ประชาชนอย่างรวดเร็ว และการตรวจสอบผลงานของรัฐบาล หรือการแสดงบทบาทสุนัขอ่านหนังสือพิมพ์ที่บ้านในการตรวจสอบรัฐบาล และพบว่า นักหนังสือพิมพ์ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มรูปแบบจะให้ความสำคัญในระดับมากที่สุดกับบทบาทนี้ ในขณะที่นักหนังสือพิมพ์ในประเทศที่มีการเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในระยะไม่นานนัก กลับกลับให้ความสำคัญในระดับมาก

Clayman, Heritage, Elliott and McDonal (2007) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการทำหน้าที่ข่าวเชิงสืบสวนของนักข่าว โดยวิธีการวิเคราะห์คำถามที่นักข่าวใช้ถามในการแถลงข่าวของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาช่วงปี ค.ศ. 1953-2000 ว่ามีความเกี่ยวข้องกับปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ 1) วงจรชีวิตของการบริหารประเทศ 2) ความมีชื่อเสียงของประธานาธิบดี 3) สภาพทางเศรษฐกิจ และ 4) กิจกรรมด้านต่างประเทศ พบว่าคำถามเชิงก้าวร้าวเชิงเจาะลึก จะเพิ่มมากขึ้นหลังจากช่วงแรกที่เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีหรือหลังช่วงคิมน้ำผึ้งพระจันทร์ ด้านความนิยมประธานาธิบดีพบว่ามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการตั้งคำถามเชิงก้าวร้าว ในด้านเศรษฐกิจพบว่าอัตราการว่างงาน อัตราดอกเบี้ยมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการตั้งคำถามเชิงก้าวร้าว และการตั้งคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมด้านต่างประเทศ มีความก้าวร้าวน้อยกว่าการตั้งคำถามเกี่ยวกับกิจกรรมภายในประเทศ แสดงให้เห็นว่าการแสดงบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการตั้งคำถามเชิงสืบสวน ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการตามที่กล่าวมา งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทสุนัขอ่านหนังสือพิมพ์ที่บ้านของนักหนังสือพิมพ์ว่าประกอบด้วยช่วงวงจรการบริหารงานของรัฐบาล ความนิยมต่อรัฐบาล และสถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ

Stone, O'Donnell and Banning (1997) ทำการศึกษาผู้อ่านหนังสือพิมพ์ว่าให้การสนับสนุนแก่นักหนังสือพิมพ์ในการทำหน้าที่สุนัขเฝ้าบ้าน หรือไม่อย่างไร และศึกษาผู้อ่านที่เห็นว่าหนังสือพิมพ์แสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน เป็นกลุ่มผู้ที่ชอบอ่านข่าวที่เป็นประเทข่าวหนักหรือไม่ โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ และใช้การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ มีผู้ตอบข้อมูลทางโทรศัพท์รวมทั้งสิ้น 396 คน การศึกษานี้จัดขึ้นในปี ค.ศ. 1993 พบว่า ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ยังเชื่อว่าหนังสือพิมพ์ยังคงต้องแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน และไม่เพียงเท่านั้นยังเชื่อว่าหนังสือพิมพ์ต้องแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านให้สำเร็จอีกด้วย สรุปได้ว่าประชาชนคาดหวังให้หนังสือพิมพ์แสดงบทบาทนี้ และมีบางส่วนยินดีจะให้การสนับสนุนให้หนังสือพิมพ์ทำหน้าที่นี้ นอกจากนี้ผู้อ่านที่สนับสนุนมีแนวโน้มที่เป็นผู้อ่านที่มีความสนใจข่าวเกี่ยวกับกิจการสาธารณะ และผู้วิจัยได้ศึกษาต่อโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มในปี 1995 ด้วยการสัมภาษณ์ 2 กลุ่ม กลุ่มละ 12 คน โดยศึกษากลุ่มแรกที่ชุมชนเขตเมือง และอีกกลุ่มหนึ่งผู้อาศัยอยู่ในเขตเมืองที่ห่างออกไป 100 ไมล์ ผลการวิจัยพบว่าผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีความคิดต่อบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์หลากหลาย ในด้านความรับผิดชอบของสังคม ผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มพบเพิ่มเติมว่า หนังสือพิมพ์ควรจะปกป้องสาธารณะชนจากการโฆษณาด้วย แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์มองบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของตนเองแคบกว่าที่ประชาชนต้องการ

Miller (2006) ทำการศึกษารายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ในฐานะผู้ตรวจสอบ ที่ทำหน้าที่คอยตรวจสอบการโกงบัญชีของบริษัท จุดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ของอเมริกา โดยสุ่มเลือกบริษัทที่ถูกคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์ เข้ามาตรวจสอบระหว่างปี ค.ศ. 1987-2002 รวม 263 บริษัท แล้วทำการค้นหาการรายงานข่าว บทความเกี่ยวกับกรณีตัวอย่าง ผลการศึกษพบว่าร้อยละ 29 ที่หนังสือพิมพ์มีการรายงานข่าวการโกงบัญชีของบริษัท สรุปได้ว่าหนังสือพิมพ์มีการตรวจสอบบริษัทที่โกงบัญชี 2 วิธีการ คือ ข้อมูลจากนักวิเคราะห์ ผู้สอบบัญชี และสำนักกฎหมายที่มีต่อการโกงบัญชีของบริษัท และวิเคราะห์ด้วยตัวของหนังสือพิมพ์เอง เพื่อให้เกิดข้อมูลใหม่ ๆ เพิ่มเติมแก่ผู้อ่านได้

นอกจากนี้พบว่า นักข่าวที่มีความรู้เกี่ยวกับธุรกิจมีแนวโน้มจะตรวจสอบ และวิเคราะห์การโกงบัญชีด้วยตนเอง ขณะที่นักข่าวที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับธุรกิจ จะใช้การรายงานการวิเคราะห์ของนักบัญชี ผู้ตรวจสอบบัญชี หรือนักกฎหมายแทน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรายงานข่าวตรวจสอบการโกงบัญชีพบว่า หนังสือพิมพ์มีการชั่งน้ำหนักระหว่าง ค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการตรวจสอบบริษัทที่โกง เทียบกับการได้รับความสนใจจากผู้อ่านจำนวนมาก หลังนำเสนอรายงานการตรวจสอบนั้นแล้ว หากเป็นบริษัทที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายและมีการเปลี่ยนผู้ตรวจสอบบัญชี จะได้รับการรายงานข่าวการโกง เพราะคนอ่านจำนวนมากสนใจและมีต้นทุนการทำข่าวไม่มาก จากนี้พบว่าหนังสือพิมพ์มักจะรายงานข่าวกรณีที่มีผู้เกี่ยวข้องจำนวนมากที่สามารถให้ข้อมูลได้ หรือมีข่าวรั่วไหลออกมาเอง ซึ่งจะช่วยลด

ค่าใช้จ่ายในการทำข่าว สรุปได้ว่าหนังสือพิมพ์มีการเลือกที่จะรายงานงานข่าวที่ผู้อ่านจำนวนมากสนใจและมีต้นทุนในการทำข่าวต่ำ

Romano (1999) ทำการศึกษานักหนังสือพิมพ์ประเทศอินโดนีเซีย โดยสังเกตการณ์หนังสือพิมพ์ 3 ฉบับ ร่วมกับการสัมภาษณ์นักหนังสือพิมพ์ชาวอินโดนีเซีย 65 คน ระหว่างเดือนตุลาคม 1996 ถึงมีนาคม 1998 คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดย Snowball เทคนิค และใช้คำถามปลายเปิดในการสัมภาษณ์ถึงโครงสร้างกิจการ ผลการศึกษาพบว่ารัฐบาลพยายามในการจัดระเบียบนักหนังสือพิมพ์ เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และสิทธิพิเศษทางด้านเศรษฐกิจก็ตาม นักหนังสือพิมพ์กลับรับรู้บทบาทของตนเองแตกต่างกันร้อยละ 80 วิพากษ์วิจารณ์การควบคุมอย่างเข้มงวดของรัฐบาลภายใต้เงื่อนไขความเหมาะสมของวัฒนธรรมมากกว่า ที่กล่าวถึงในแนวคิดของชาวตะวันตก นักหนังสือพิมพ์อธิบายบทบาทของตนว่า พวกเขามีความกล้าหาญเพียงพอที่จะเปิดโปงความผิดพลาดของรัฐบาล แม้ในกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ที่ดูเหมือนจะเป็นผู้ที่มีความคิดว่าหนังสือพิมพ์ต้องมีบทบาทในการสร้างชาติ ก็ยังปฏิเสธความคิดที่ว่า หนังสือพิมพ์จะต้องเป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาล ด้านความคิดเห็นต่อบทบาทวิชาชีพพบว่า บทบาทที่นักหนังสือพิมพ์ตระหนักสูงที่สุด คือ บทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน คิดเป็นร้อยละ 50.8 รองลงมา คือ บทบาทผู้สร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนคิดเป็นร้อยละ 21.5 บทบาทในด้านการสร้างชาติ คิดเป็นร้อยละ 18.5 งานวิจัยนี้จะเห็นได้ว่า นักหนังสือพิมพ์อินโดนีเซียแม้จะอยู่ภายใต้กรอบการควบคุมของรัฐบาล ยังตระหนักดีถึงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านที่ต้องคอยตรวจสอบรัฐบาลด้วย

Nord (n.d.) ทำการศึกษา “การเฝ้ามองสุนัขเฝ้าบ้าน : มุมมองที่แตกต่างกันที่มีต่อการทำหน้าที่รายงานข่าวเชิงสืบสวนของนักหนังสือพิมพ์ประเทศสวีเดน” โดยวิธีการสัมภาษณ์นักการเมืองและนักข่าว พบว่า นักการเมืองกับนักข่าวมีมุมมองต่อการรายงานข่าวสืบสวนแตกต่างกัน คือ นักข่าวมีความรู้สึกว่าการรายงานข่าวสืบสวนเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ในการที่จะตรวจสอบความเป็นจริงที่อยู่เบื้องหลังการให้ข่าว หรือการประกาศนโยบายของนักการเมือง นอกจากนี้ยังเป็นการพยายามที่จะเปิดเผยข่าวต่าง ๆ ที่ดูเหมือนจะปิดบังไว้ไม่ให้ประชาชนได้ทราบ ในขณะที่นักการเมืองมีความต้องการเพียงแค่นักข่าวรายงานข่าวสืบสวนเพื่อที่จะสะท้อนมุมมองอันหลากหลาย เท่าที่จะเป็นไปได้

Corney (n.d.) ได้ทำการศึกษา “สุนัขเฝ้าบ้านหรือดารา : มุมมองของนักศึกษาศาขารายงานข่าวทางโทรทัศน์” โดยวิธีการสัมภาษณ์นักศึกษาศาขาสื่อสารมวลชน โดยแบ่งนักศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม พบว่า มุมมองของนักศึกษาที่มีต่อวิชาชีพนักข่าว กลุ่มแรกเชื่อว่า ผู้ประกอบวิชาชีพนักข่าวต้องทำหน้าที่เป็นเหมือนสุนัขเฝ้าบ้านที่ต้องคอยรับใช้สังคม ขณะที่นักศึกษากลุ่มที่ 2 มีมุมมองต่ออาชีพนักข่าวว่าเป็นเหมือนอาชีพที่จะช่วยทำให้มีชื่อเสียงในสังคมได้ ทั้งนี้ได้ค้นพบว่า ตัว

แปรการมีประสบการณ์โดยตรง เช่น รายวิชาที่เรียนและการฝึกงาน มีผลต่อมุมมองดังกล่าวเพียงเล็กน้อย แต่ตัวแปรเกี่ยวกับประเภทรายการข่าวที่นักศึกษาได้รับชมเป็นประจำ กลับมีความสัมพันธ์ต่อมุมมองของนักศึกษาที่มีต่อวิชาชีพนักข่าว

2. งานวิจัยในประเทศ

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ทีดีอาร์ไอ (TDRI) (วิภา อุตมจันทร์, 2544, น. 169-171) ทำการศึกษาเรื่องคอร์รัปชันและสื่อในประเทศไทย ในการประชุมระดมความคิดเรื่องการเสริมสร้างบทบาทสื่อมวลชนเพื่อสร้างสังคมโปร่งใสตุลาคม 2543 สมมติฐานเบื้องต้นของการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างระดับเสรีภาพสื่อมวลชน กับระดับการคอร์รัปชันในสังคม ด้านการวัดเสรีภาพสื่อได้นำดัชนีมาตรฐานของ Freedom House ใช้วัดระดับเสรีภาพพิจารณาจากกฎหมาย การใช้กฎหมายรัฐ อธิปไตยทางการเมืองและเศรษฐกิจที่มีต่อการเซ็นเซอร์ และการใช้ความรุนแรงสื่อมวลชน ดัชนีนี้จัดระดับไว้ที่ 0-100 ประเทศใดมีสื่อมีเสรีภาพมาก ดัชนีก็จะสูง ประเทศใดมีเสรีภาพน้อย ดัชนีจะอยู่ระดับต่ำ ส่วนดัชนีวัดระดับคอร์รัปชัน เป็นดัชนีทำโดยองค์กร Transparency International ดัชนีนี้จัดระดับความสูงต่ำการคอร์รัปชัน 0-10 ประเทศใดมีดัชนีสูงหมายความว่ามีการคอร์รัปชันสูง ดัชนีเสรีภาพของสื่อมวลชนไทยอยู่ระดับ 70 สูงกว่าประเทศเอเชียด้วยกัน ขณะดัชนีการคอร์รัปชันประเทศไทยค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 6.8 สูงกว่ากลุ่มประเทศในเอเชียหลายประเทศ แสดงว่าประเทศไทยพบว่าสื่อมวลชนมีเสรีภาพระดับสูงแต่ระดับคอร์รัปชันในสังคมไทยก็สูงด้วย

สรุปจากผลวิจัยว่า สื่อมวลชนไทยที่มีเสรีภาพ แต่ไม่ได้ทำหน้าที่เฝ้าระวังภัยสังคมดีพอ คนไทยอาจรู้สึกขัดแย้ง เห็นว่า ระยะเวลาหลังสื่อมวลชนวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ไทย ทำข่าวเกี่ยวกับคอร์รัปชันและการประพฤติมิชอบในสังคมไทยอย่างแข็งขัน หากวิเคราะห์พบว่า ผู้จุดประเด็นให้เกิดการแฉไม่ใช่มาจากสื่อมวลชน ส่วนใหญ่จากความขัดแย้งภายในของนักการเมืองจากองค์กรภาคเอกชนหรือประชาชนที่รู้เห็นไม่อาจทนดูพฤติกรรมดังกล่าวได้ จากนั้นสื่อจึงรีบตะครุบตีข่าวให้โด่งดัง เมื่อข่าวดังกล่าวเริ่มอ่อนแรง สื่อก็หันไปเล่นข่าวอื่นที่ดังกว่า สื่อมวลชนประเภท “กัดไม่ปล่อย” สวความซัวไปถึงต้นตอทำข่าวให้อยู่ในความสนใจของประชาชนตลอดจนถึงที่สุด เพื่อเป็นบทเรียนกับสังคมยังมีน้อย การคอร์รัปชันของสังคมไทยจึงแก้ไม่ตก

แก้วใจ ศาสตราจารย์ประสิทธิ์ (2547) ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของนักหนังสือพิมพ์รายวันในการตรวจสอบการปฏิบัติงานตามนโยบายของรัฐบาล” ใช้วิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์รายวัน 4 ฉบับ นำเสนอเนื้อหาการปฏิบัติงานตามนโยบายของรัฐบาล พบว่าหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯ

ธุรกิจ นำเสนอเนื้อหาการปฏิบัติงานตามนโยบายรัฐบาลมากที่สุด รองลงมา มติชน ไทยโพสต์และไทยรัฐ และหนังสือพิมพ์ 4 ฉบับ ได้ความสำคัญเนื้อหาดังกล่าวในจำนวนความถี่ พื้นที่ การปฏิบัติงานแต่ละนโยบาย สาระสำคัญมากน้อยลดหลั่นตามกันไป ด้านนโยบายเร่งด่วนในการพัฒนาประเทศ พบว่ามีปริมาณมาก รวมถึงแสดงความคิดเห็นหลากหลายแง่มุมรวมทั้งแนวโน้มด้านบวก เป็นกลางและลบ สะท้อนว่าหนังสือพิมพ์มิได้ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงประชาสัมพันธ์ของรัฐบาล แต่มีการวิพากษ์วิจารณ์ วิเคราะห์สถานการณ์ นโยบายของรัฐให้ประชาชนทราบ และแบ่งส่วนพื้นที่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นนโยบายรัฐบาลอย่างเสรี ถือได้ว่าหนังสือพิมพ์มีบทบาทหน้าที่เหมือน “สุนัขยาม” (watchdog) ที่คอยเฝ้าระวัง สอดส่อง ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลตามนโยบายที่แถลงไว้ อย่างน้อยบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ก็เพื่อถ่วงดุลอำนาจของรัฐบาลให้ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังมากขึ้น เพราะตระหนักดีว่าตกเป็นเป้าในการตรวจสอบจากสื่อมวลชนแขนงนี้อยู่

อมรรัตน์ มหิทธิรุกข์ (2546) ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของหนังสือพิมพ์ต่อการเสนอข่าวคอร์รัปชันในหน่วยงานของรัฐ” ใช้วิเคราะห์เนื้อหาหนังสือพิมพ์ และการสัมภาษณ์ พบว่าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับมีนโยบายให้ความสำคัญต่อข่าวคอร์รัปชัน การเสนอข่าวส่วนใหญ่ให้น้ำหนักข้อมูลจากเอกสารมากกว่าข้อมูลบุคคล และความสำคัญของข่าวขึ้นอยู่กับสถานภาพบุคคล ที่ปรากฏเป็นข่าวความเสียหายของการทุจริต รูปแบบการเสนอข่าวขึ้นอยู่กับนโยบายหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของข้อมูลข่าว การเสนอข่าวยังเสนอรูปแบบของรายงานพิเศษ บทความ และบทบรรณาธิการ มีผลต่อการกระตุ้นความสนใจผู้อ่าน

ส่วนตัวแปรที่ศึกษาที่สำคัญที่เป็นข้อจำกัดการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ คือ ปัจจัยภายใน คือ กองบรรณาธิการข่าว เจ้าของหนังสือพิมพ์ เนื้อที่ ระยะเวลาทำข่าว จรรยาบรรณวิชาชีพ และปัจจัยภายนอก คือ อิทธิพลทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กฎหมาย รายได้โฆษณา คู่แข่งการตลาด และความสนใจของผู้อ่าน นอกจากนี้ ผลที่เกิดจากการเสนอข่าวสามารถผลักดันสู่การสอบสวนทางกฎหมาย แต่การลงโทษผู้เกี่ยวข้องกับการทุจริต ซึ่งเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐที่ผ่านมาพบว่าเป็นไปได้ยาก คาดว่าผลการวิจัยครั้งนี้อาจเป็นประโยชน์ ต่อการพัฒนาและปรับปรุงประสิทธิภาพการทำหน้าที่ของนักหนังสือพิมพ์ องค์กรหนังสือพิมพ์ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ชวรงค์ ลิมป์ทมนานี (2542) ศึกษาเรื่อง “บทบาทของสื่อหนังสือพิมพ์ต่อการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน: การวิเคราะห์เนื้อหาจากข่าวประกวดของมูลนิธิตศรา อมันตกุล” โดยวิเคราะห์เนื้อหา ข่าวที่ได้รับรางวัลของมูลนิธิตศรา อมันตกุล “ข่าวยอดเยี่ยม” ระหว่างปี 2532-2542 และ “ข่าวชมเชย” ปี 2515-ปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 40 ผลการศึกษาพบว่า ข่าวที่ได้รับรางวัลร้อยละ 80 มีข่าว

การเปิดโปงปัญหาทุจริตคอร์รัปชันและการฉ้อราษฎร์บังหลวง ร้อยละ 20 เป็นข่าวไม่ชัดเจนว่าเป็น การเปิดโปงการทุจริตคอร์รัปชัน ด้านที่มาของข่าวขณะการประกวดมีที่มาหลากหลาย ตั้งแต่การ สังเกต ของผู้สื่อข่าว การร้องเรียนของผู้เสียหาย แหล่งข่าวที่ได้รับรางวัลมีจำนวนใกล้เคียงกัน การ ใช้แหล่งข่าวที่ไม่เปิดเผยชื่อ การพัฒนาการเล็กน้อยจากการอ้างอิงว่าเป็นแหล่งข่าวที่ไม่เปิดเผยชื่อ โดยตรง มาเป็นการใช้ “รายงานข่าว” หรือ “ผู้สื่อข่าวรายงานว่า” ส่วนการใช้แหล่งข่าวที่เป็น เอกสารมีความจำเป็นอย่างมาก เพราะข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนจำเป็นต้องมีการอ้างอิง เพื่อสร้างความ น่าเชื่อถือของข่าว ด้านความต่อเนื่องข่าวพบว่าข่าวที่ได้รับรางวัลร้อยละ 95 เป็นข่าวเสนอ อย่างเกาะติด ต่อเนื่อง ความสิ้นสุดของข่าวส่งประกวดพบว่าข่าวส่วนใหญ่ ร้อยละ 45 สิ้นสุด ปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไข

นอกจากนี้ ข่าวที่นำเสนอ นำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษจนถึงขั้นที่ศาลมีคำพิพากษา มีเพียง ร้อยละ 10 เท่านั้น ที่เหลือ ร้อยละ 45 อยู่ระหว่างการพิจารณาคดีในศาล ผลกระทบการเสนอ ข่าวที่ได้รับรางวัลพบว่าร้อยละ 20 มีผลระดับที่ 1 ดำเนินการกับผู้กระทำผิด อีกร้อยละ 42.5 มีผลระดับที่ 2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเอาใจใส่ในปัญหาที่เกิดขึ้นมากขึ้น และส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 37.5 มีผลเกิดขึ้นทั้งในระดับที่ 1 และระดับที่ 2 การจำแนกประเภทข่าว ทั้งหมดระหว่างปี 2532-2542 พบว่าข่าวที่ส่งประกวดประเภทข่าวการทุจริตหรือฉ้อราษฎร์บังหลวงอยู่ภาวะคงที่ ข่าวที่เกี่ยวข้องกับการก่ออาชญากรรมทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นในช่วง 1 ปี ก่อนและหลังการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540

รุจน์ โกมลบุตร (2547) ทำการศึกษาเรื่อง “การนำเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐและ มติชนเรื่องข้อสอบเข้ามหาวิทยาลัยประจำปี 2547 รั่ว” เพื่อศึกษาจุดแข็งจุดอ่อนในการทำหน้าที่ของ หนังสือพิมพ์ในการนำเสนอเนื้อหาเรื่องข้อสอบฯ รั่ว ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) หนังสือพิมพ์มติชนและไทยรัฐในรูปแบบของข่าวและบทความ ใช้คุณลักษณะ (Character) เป็นหน่วย วิเคราะห์ข่าว และใช้รายการ (Items) ในการวิเคราะห์บทความ รวมถึงการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้สื่อข่าว หนังสือพิมพ์มติชนและไทยรัฐ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์มติชนมีฐานคิดและ สภาพแวดล้อมในการทำงานที่เอื้อต่อการทำงานนี้มากกว่าไทยรัฐ และการวิเคราะห์แบบแผนการ นำเสนอ พบว่าหนังสือพิมพ์มติชนมีบทบาทในการนำเสนอเรื่องข้อสอบฯ รั่ว มากกว่าหนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ โดยนำเสนอในทิศทางที่เชื่อว่าข้อสอบฯ รั่วมากกว่าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐในแง่ของการพาดหัวข่าว ประเด็นข่าว และบทความ ส่วนจุดแข็งและจุดอ่อนการทำหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ พบว่า พื้นฐาน ความคิดของผู้สื่อข่าว การจับประเด็นข่าว มองเห็นเป้าหมายของการทำข่าว นโยบายการทำงานเป็น ทีม และการเข้าถึงแหล่งข่าวที่หลากหลาย เป็นจุดแข็งในการทำงานของผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์มติ ชน โดยที่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมีคุณสมบัตินี้น้อยกว่า นอกจากนี้การแทรกแซงกระบวนการ

แสวงหาข้อเท็จจริง และการกำหนดวาระข่าวของรัฐบาล เป็นอุปสรรคการทำงานในการเสนอเรื่องข้อสอบข้อรับในครั้งนี้อย่างไร เช่น การชะลอการแต่งตั้งกรรมการสอบข้อเท็จจริง ขัดขวางการทำงานของคณะกรรมการสอบข้อเท็จจริง ผู้เกี่ยวข้องไม่ให้สัมภาษณ์หรือข้อมูล ผู้เกี่ยวข้องให้ข้อมูลเท็จ หรือตัวแทนของผู้บริหารประเทศโทรศัพท์แทรกแซงการทำข่าวของกองบรรณาธิการ

สุชาติ จักรพิสูทธิ์ (2550) ได้ทำการศึกษา “แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์” โดยหาปัจจัยของการนำเสนอ/ไม่นำเสนอข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกนักข่าว นักหนังสือพิมพ์อาวุโส ผู้บริหารหนังสือพิมพ์ นักคิด นักวิชาการ และศึกษาบทเรียนด้านความสำเร็จ/ความล้มเหลวงานข่าวเชิงสืบสวนของสื่อมวลชนประเทศฟิลิปปินส์ และกรณีตัวอย่าง “ศูนย์ข่าววิศรา” สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยของการเสนอ/ไม่เสนอข่าวเชิงสืบสวนของสื่อหนังสือพิมพ์ไทย 1) ปัจจัยด้านคุณภาพคน-นักข่าว 2) ปัจจัยด้านนโยบายกองบรรณาธิการและหนังสือพิมพ์ 3) ปัจจัยด้านอำนาจคุกคามและธุรกิจการตลาด 4) ปัจจัยด้านผู้รับข่าวจากการที่ข่าวเชิงสืบสวนเป็นข่าวที่อ่านยาก มีคนอ่านจำนวนไม่มากนัก 5) ปัจจัยด้านระบบสนับสนุน ด้านปัญหาและอุปสรรคการทำงานข่าวสืบสวน ได้แก่ ตัวบุคคล คุณภาพนักข่าว วัฒนธรรมการทำงานแข่งขัน ระดับคุณภาพและความเอาใจใส่ต่อการทำงาน อุดมคติความมุ่งมั่นของนักข่าวเอง ซึ่งสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจในงานข่าวเชิงสืบสวน และแยกไม่ออกจากความสำคัญของนโยบายกองบรรณาธิการ การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การมีระบบฝึกฝนหล่อหลอม ตลอดจนปณิธานความเข้มแข็งขององค์กรหนังสือพิมพ์ ในการเผชิญกับอำนาจคุกคามและความสามารถในการต่อรองกับธุรกิจการตลาด ขณะเดียวกันสังคมจะต้องเรียนรู้ถึงสิทธิการสื่อสาร การรู้เท่าทันสื่อ การใช้ระบบสื่อสารสาธารณะเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิบัติการทางสังคม และสุดท้ายคือระบบสนับสนุนทั้งจากภายในและภายนอกระบบสื่อ

สายศิริ ด่านวัฒนะ (2548) ศึกษาเรื่อง “การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย” โดยวิธีการสัมภาษณ์ กลุ่มนักหนังสือพิมพ์และนักวิชาการ ผลการศึกษาพบว่า ปริมาณการรายงานข่าวเชิงสืบสวนน้อย ส่วนใหญ่ขาดความลึกและหลากหลาย อย่างไรก็ตามข่าวเชิงสืบสวนมีแนวโน้มที่จะมีคุณภาพดีขึ้น แต่ยังคงเน้นประเด็นข่าวเกี่ยวกับการทุจริตเป็นหลัก บางกรณีมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าว และร่วมมือกันระหว่างหนังสือพิมพ์ทำให้ผลกระทบจากข่าวมีพลังมากขึ้น ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ได้แก่ ความยากของงาน การถูกตอบโต้โดยเฉพาะการถูกฟ้องร้องจากผู้ตกเป็นข่าว ปัญหาศักยภาพและจริยธรรมวิชาชีพ นักข่าวปัจจุบันมีภาระงานมาก ปัจจัยทางธุรกิจและแบบแผนดั้งเดิมของการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ทำให้ไม่ให้ความสำคัญ และไม่มีการ

ลงทุนพัฒนาบุคลากรอย่างเพียงพอและขาดระบบสร้างแรงจูงใจชัดเจน ปัญหาด้านพฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารของประชาชน และผลกระทบจากเทคโนโลยีการสื่อสาร

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวสามารถสรุปปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อการแสดงผลบพบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบและจัดกลุ่มตัวแปร (Factor Analysis) ซึ่งพบตัวแปรต่าง ๆ จากงานวิจัยดังนี้

Weaver and Wilhoit (quoted in Weaver, 2005, p. 49) ศึกษาการให้ความสำคัญต่อบทบาทต่าง ๆ ของนักหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา ได้ค้นพบว่า

- ประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ จะให้ความสำคัญในระดับมากที่สุดกับบทบาทนี้ ในขณะที่นักหนังสือพิมพ์ในประเทศที่มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในระยะไม่นานนักกลับให้ความสำคัญในระดับมาก

Clayman, Heritage, Elliott and McDonal (2007) ได้ศึกษาการทำหน้าที่ข่าวเชิงสืบสวนของนักข่าว (When Does the Watchdog Bark? Condition of Aggressive Questioning in Presidential News Conferences.) พบว่ามีปัจจัย ดังนี้

- วงจรชีวิตของการบริหารประเทศของประธานาธิบดี
- ความมีชื่อเสียงของประธานาธิบดี
- สภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ
- กิจกรรมด้านต่างประเทศ

Miller (2006) ทำการศึกษาเรื่องบทบาทของหนังสือพิมพ์ในฐานะผู้ตรวจสอบที่ทำหน้าที่คอยตรวจสอบการโกงบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ของอเมริกา (The Press as a Watchdog for Accounting Fraud) พบว่าปัจจัยในตัวนักข่าวที่มีผลต่อการตรวจสอบเรื่องบัญชีของบริษัทธุรกิจ ดังนี้

- ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจ
- ความสามารถในการวิเคราะห์การโกงบัญชีด้วยตัวนักข่าวเอง
- การชั่งน้ำหนักความคุ้มค่าระหว่าง ค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ในการตรวจสอบเทียบกับการได้รับความสนใจจากผู้อ่านจำนวนมาก
- ความโด่งดังและเป็นที่รู้จักแพร่หลายขององค์กรที่จะตรวจสอบ
- มีผู้เกี่ยวข้องจำนวนมากที่สามารถให้ข้อมูลได้
- มีข่าวรั่วไหลออกมาเอง ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำข่าว
- ผู้อ่านจำนวนมากสนใจ

- มีต้นทุนในการทำข่าวต่ำ

ส่วนการศึกษาของ Comey (n.d.) ศึกษาเรื่อง “สุนัขเฝ้าบ้านหรือดารา : มุมมองของนักศึกษาสาขาการรายงานข่าวทางโทรทัศน์” (Watchdogs or Actors? : Student Perception of Television Journalists) ได้ค้นพบตัวแปร ดังนี้

- มุมมองต่อวิชาชีพนักข่าวว่าเป็น ดารา หรือ สุนัขเฝ้าบ้าน
- การมีประสบการณ์วิชาชีพข่าวโดยตรง เช่น วิทยุวิชาที่เรียน และการฝึกงาน
- ประเภทรายการข่าวที่นักศึกษาได้รับชมเป็นประจำ

อมรรัตน์ มหิทธิรุกข์ศึกษา (2546) ศึกษาถึง “บทบาทของหนังสือพิมพ์ต่อการเสนอข่าวคอร์รัปชันในหน่วยงานของรัฐ” และพบว่ามิตัวแปรที่สำคัญของการทำหน้าที่ของนักหนังสือพิมพ์คือ

- กองบรรณาธิการข่าว
 - เจ้าของหนังสือพิมพ์
 - ระยะเวลาในการทำข่าว
 - จรรยาบรรณวิชาชีพ
 - อิทธิพลทางการเมือง
 - เศรษฐกิจ
 - สังคม
 - กฎหมาย
 - รายได้โฆษณา
 - คู่แข่งการตลาด
 - รูปแบบการนำเสนอข่าวของรายงานพิเศษ บทความ ที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ
- ขณะที่ รุจน์ โกมลบุตร ทำการศึกษา “การนำเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐและมติชนเรื่องข้อสอบเข้ามหาวิทยาลัยประจำปี 2547 รั้ว” (2547) พบว่า มีปัจจัยดังนี้

- ฐานคิดในการทำงาน
- สภาพแวดล้อมในการทำงาน
- พื้นฐานความคิดของผู้สื่อข่าว
- การจับประเด็นข่าว
- การมองเห็นเป้าหมายของการทำข่าว
- นโยบายการทำงานเป็นทีม

- การเข้าถึงแหล่งข่าวที่หลากหลาย

ในด้านของ สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2550) ที่ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการทำให้เกิดการเสนอข่าวเชิงสืบสวนในสื่อหนังสือพิมพ์” ได้ค้นพบว่ามีปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่

- คุณภาพนักข่าว
- นโยบายกองบรรณาธิการและหนังสือพิมพ์
- อำนาจคุกคามและธุรกิจการตลาด
- ผู้รับข่าวจากการที่ข่าวเชิงสืบสวนเป็นข่าวที่อ่านยาก มีคนอ่านจำนวนไม่มากนัก
- วัฒนธรรมการทำงานแข่งขัน
- คุณภาพและความเอาใจใส่ต่อการทำงาน
- อุดมคติความมุ่งมั่นของนักข่าว
- ความรู้ความเข้าใจในงานข่าวเชิงสืบสวน
- นโยบายกองบรรณาธิการ
- การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน
- การมีระบบฝึกฝนหล่อหลอม
- ทัศนคติความเข้มแข็งขององค์กรหนังสือพิมพ์ ในการเผชิญกับอำนาจคุกคาม
- ความสามารถในการต่อรองกับธุรกิจการตลาด

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ทำการศึกษาคอร์ปชั่นและสื่อในประเทศไทย วิภา อุตมพันธ์ (2544, น. 169-171) พบปัจจัยเกี่ยวข้อง ได้แก่

- การเปิดโปงที่เกิดจากความขัดแย้งภายในของนักการเมือง
- ความขัดแย้งภายในจากองค์กรภาคเอกชน
- ประชาชนที่รู้เห็นไม่อาจทนดูพฤติกรรมคอร์ปชั่นได้
- กระแสข่าวที่เปิดโปงเริ่มอ่อนแรง

นอกจากนี้ สายศิริ ด่านวัฒนะ (2548) ศึกษาเรื่อง “การรายงานข่าวเชิงสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย” ได้ค้นพบปัจจัยดังนี้

- ข่าวเชิงสืบสวนขาดความลึกและหลากหลาย
- ความยากของงานข่าวเชิงสืบสวน
- การถูกตอบโต้โดยเฉพาะการถูกฟ้องร้องจากผู้ตกเป็นข่าว
- ปัญหาศักยภาพและจริยธรรมวิชาชีพ
- นักข่าวปัจจุบันมีภาระงานมาก

- ระบบธุรกิจและแบบแผนดั้งเดิมของการนำเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ ทำให้ไม่ให้ความสำคัญและไม่มีการลงทุนพัฒนาบุคลากรอย่างเพียงพอ และขาดระบบสร้างแรงจูงใจชัดเจน
- ปัญหาด้านพฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารของประชาชน
- ผลกระทบจากเทคโนโลยีการสื่อสาร

3. สรุปกรอบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของหนังสือพิมพ์

จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้ศึกษาได้ทบทวนไว้ อันประกอบด้วย ทฤษฎีสื่อสารมวลชน (Four Theories of the Press) แนวคิดการรายงานข่าวเชิงสืบสวน (Investigative Journalism) แนวคิดสุนัขเฝ้าบ้าน (Watchdog) รายงานสถานการณ์ด้านการคุกคามสื่อมวลชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ผู้วิจัยได้แก้ไขแปลงตัวแปรที่ซ้ำซ้อนหรือใกล้เคียงกันในแต่ละทฤษฎี และสรุปได้ดังต่อไปนี้

ปัจจัยที่ได้จากทฤษฎีสื่อสารมวลชนประกอบด้วยปัจจัยรวมทั้งสิ้น 33 ปัจจัย ดังนี้

- ความเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์/การใช้สิทธิในการเป็นเจ้าของเพื่อควบคุมการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์
- การแบ่งหน้าที่
- ระบบงานข่าว
- การทำงานแบบเอาใจเจ้านาย
- แรงจูงใจเชิงศีลธรรมของนักวิชาชีพหนังสือพิมพ์
- การรายงานข่าวที่ไม่ใช่การทำข่าวสืบสวน
- การขาดการฉะก้างอ้างของหนังสือพิมพ์
- ความอ่อนแอของสถาบันวิชาชีพในการกระตุ้นตรวจสอบตนเอง
- วัฒนธรรมของนักข่าวที่เน้นการเติบโตทางธุรกิจ
- ระบบการปกครองแบบเผด็จการที่จำกัดเสรีภาพในการทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาลของหนังสือพิมพ์
- ระบบการปกครองที่เน้นทุนนิยมส่งผลให้การนำเสนอข่าวเน้นข่าวสาระบันเทิงและการตลาด
- การใช้อิทธิพลทางการเมือง

- การใช้สิทธิพลทางด้านทุน ผู้ให้โฆษณา กัดดันไม่ให้หนังสือพิมพ์ทำหน้าที่ตรวจสอบ
 - ความถดถอยของจริยธรรมทางการเมืองของนักการเมือง
 - รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมืองกับหนังสือพิมพ์
 - ภาวะทางการเงินของหนังสือพิมพ์/การลดต้นทุนในการทำข่าว
 - ความอยู่รอดของกิจการหนังสือพิมพ์
 - ระบบทุนนิยมข้ามชาติ
 - เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่นำมาใช้ในการสืบค้นข้อมูล การเขียน และการรายงานข่าว
 - การกำหนดมาตรฐานเนื้อหา
 - การเติบโตหนังสือพิมพ์ออนไลน์/ผลกระทบจากเทคโนโลยีการสื่อสาร
 - การแข่งขันด้านคุณภาพเนื้อหา
 - การให้ความสำคัญกับคุณค่าของข่าว
 - การที่เจ้าของหนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญในด้านผลกำไรมากกว่ากระบวนการทำข่าว
 - การฝึกอบรมและการเรียนรู้ของนักข่าว
 - กำหนดเวลาการทำข่าว/เส้นตายสำหรับการปิดข่าวที่ตีพิมพ์แต่ละวัน
 - กระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์
 - กลุ่มผู้อ่าน ที่หนังสือพิมพ์ต้องเสนอข่าวให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้หนังสือพิมพ์ขายได้
 - กฎหมาย
 - สิทธิเสรีภาพในการพูดและเขียน ตามรัฐธรรมนูญ
 - กรอบข้อบังคับ จรรยาบรรณวิชาชีพของหนังสือพิมพ์
 - ความคาดหวังเชิงวัฒนธรรมในแต่ละสังคม
 - การแข่งขันเสนอข่าวให้สามารถดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้มากกว่าฉบับอื่น
- นอกจากนี้ได้สกัดปัจจัยเพิ่มขึ้นจากการทบทวน แนวคิดการรายงานข่าวเชิงสืบสวนเพิ่มเติมขึ้นอีก 14 ปัจจัย ดังนี้
- นักข่าว ที่ไม่ได้จบการศึกษาสายวารสารศาสตร์ นิเทศศาสตร์

- สถาบันการศึกษาที่ผลิตนักข่าว ผู้สอนขาดประสบการณ์ข่าว ขาดการเชื่อมโยง การเรียนรู้กับปัญหาจริงในวิชาชีพ
- ความคิดสร้างสรรค์ของนักข่าว
- ความช่างสังเกตของนักข่าว
- ความอดทนของนักข่าว
- การรอบรู้ของนักข่าว
- การตั้งข้อสงสัยสถานการณ์ไม่ชอบมาพากลของนักข่าว/ความช่างสงสัยของนักข่าว
- การมี “จมูกข่าว” (Nose for news) ของนักข่าว
- การเข้าถึงข้อมูล เอกสารที่เป็นบันทึกหลักฐาน ยากที่นักข่าวที่จะได้รับ
- ใช้เวลานานและค่าใช้จ่ายสูงในการติดตามข่าว
- การหาผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ มาให้ข้อมูล
- การละเลยบางประเด็น
- การขาดเครื่องมือที่จะช่วยทำความเข้าใจในเรื่องทั้งหมด
- ขาดการวิเคราะห์ ปะติดปะต่อเรื่องราว

จากการรายงานสถานการณ์ด้านการคุกคามสื่อมวลชน ช่วยเพิ่มเติมปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้าน 1 ปัจจัย คือ

- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักข่าวที่ทำหน้าที่ตรวจสอบรัฐบาล นักการเมือง และนักธุรกิจ

นอกจากนี้ได้สกัดปัจจัยเพิ่มขึ้นจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอีก 29 ปัจจัย ดังนี้

- ระดับของความเป็นประชาธิปไตยในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มที่จะให้ความสำคัญในระดับมากที่สุดกับบทบาทนี้
- ช่วงเวลาของการดำรงตำแหน่งของรัฐบาลตั้งแต่เข้ารับตำแหน่งจนถึงปัจจุบัน
- ความมีชื่อเสียงของผู้นำรัฐบาล
- ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่เป็นข่าว เช่น ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจ ความรู้เกี่ยวกับการบัญชี ความรู้เกี่ยวกับหุ้น เป็นต้น
- ความโด่งดังและเป็นที่รู้จักแพร่หลายขององค์กรที่จะตรวจสอบ
- มีผู้เกี่ยวข้องจำนวนมากที่สามารถให้ข้อมูลได้
- มีข่าวรั่วไหลออกมาเอง ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำข่าว

- มุมมองต่อนักข่าวที่มีต่อวิชาชีพนักหนังสือพิมพ์
- การมีประสบการณ์วิชาชีพในระหว่างการศึกษาในสาขาวิชาชีพหนังสือพิมพ์
- สังคม
- รูปแบบการนำเสนอข่าวของรายงานพิเศษ บทความ ที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ
- ฐานคิดในการทำงาน/พื้นฐานความคิดของผู้สื่อข่าว
- การจับประเด็นข่าว
- การมองเห็นเป้าหมายของการทำข่าว
- คุณภาพและความเอาใจใส่ต่อการทำงาน
- อุดมคติความมุ่งมั่นของนักข่าว
- ความรู้ความเข้าใจในงานข่าวเชิงสืบสวน
- การสร้างแรงจูงใจในการทำงาน
- การมีระบบฝึกฝนหล่อหลอม
- ทัศนคติความเข้มแข็งขององค์กรหนังสือพิมพ์ ในการเผชิญกับอำนาจคุกคาม
- ความสามารถในการต่อรองกับธุรกิจการตลาด
- การเปิดโปงที่เกิดจากความขัดแย้งภายในของนักการเมือง/ความขัดแย้งภายในจากองค์กรภาคเอกชน
- ประชาชนที่รู้เห็นไม่อาจทนดูพฤติกรรมคอร์รัปชันได้
- กระแสข่าวที่เปิดโปงเริ่มอ่อนแรง
- ข่าวเชิงสืบสวนขาดความลึกและหลากหลาย
- ความยากของงานข่าวเชิงสืบสวน
- การถูกตอบโต้โดยเฉพาะการถูกฟ้องร้องจากผู้ตกเป็นข่าว
- นักข่าวปัจจุบันมีภาระงานมาก
- ปัญหาด้านพฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารของประชาชน

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยได้สกัดปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงบทบาทสุนัขเฝ้าบ้านของนักหนังสือพิมพ์ จากการทบทวน แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ตัวแปรรวมทั้งสิ้น 77 ตัวแปร ซึ่งจะใช้เป็นตัวแปรในการวิเคราะห์หองค์ประกอบต่อไป